

Kulturmiljöprogram för Härjedalens kommun

ANTAGANDEHANDLING

Samråd under tiden	2013-05-24 – 2013-08-25
Granskning under tiden	2015-06-01 – 2015-08-31
Granskning under tiden	2016-06-15 – 2016-08-31
Antagande	KF 2017-06-12

Denna rapport är framtagen med ekonomiskt stöd av

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	5
INLEDNING	6
BAKGRUND	6
SYFTE OCH MÅL	6
ARBETETS ORGANISATION	7
PLANPROCESS	7
HISTORIK	9
URVAL	11
Härjedalens genuina kulturarv	12
KULTURMILJÖVÅRDENS REGELVERK	13
LAGAR OCH REGLER	13
Plan- och bygglagen (PBL)	13
Kulturmiljölag (KML)	14
Miljöbalken (MB)	14
Andra lagar och bestämmelser	15
GENERELLA UTGÅNGSPUNKTER FÖR KMP I HÄRJEDALEN	15
Ny bebyggelse i kulturmiljöer	15
Fäbodan av kulturhistoriskt intresse i ett nationellt perspektiv	16
KULTURMILJÖER	17
PROGRAMMETS, KMP:S STRUKTUR	17
NATIONELLA INTRESSEN N	18
Kulturrenservat i Härjedalens kommun	18
Riksintressen för kulturmiljövården i Härjedalens kommun N	18
Byggnadsminnen i Härjedalens kommun B	18
RIKSINTRESSEN I ANGRÄNSANDE KOMMUNER OCH LÄN	19
REGIONALA INTRESSEN R	19
LOKALA INTRESSEN L	20
LANDSBYGDsutveckling i strandnära läge LIS	20
ÖVERSIKT INDELAT EFTER SOCKEN	21
HEDE	23
1. Sonfjällets nationalpark N	23
2. Haraldsåsen R	25
3. Kring Hede kyrka R	27
4. Långå N och LIS	29
5. Vikarsjösystemet N och LIS	31
LILLHÄRDAL	33
6. Lillhärjåls kyrkby och fäbodan N och LIS	33
7. Lillhärjålsbygget N	37
8. Högen N och B	39
9. Sunnanå Halvars N och B	41
LINSJÖ	43
10. Linsjö R och LIS	43
11. Mon i Linsjö R	45
12. Linsjösjön R	47
13. Linsjöborren R	49
14. Sörvattensvallarna N	51
GLÖTE OCH LOFSDALEN	53
15. Glöte L	53
16. Lofsdalen L och LIS	55
LJUSNEDAL	57
17. Anådal R	57
18. Gröndalen R	59
19. Mittådal R och LIS	61

20.	<i>Farups ladugård L</i>	63
21.	<i>Svartmoren R</i>	65
22.	<i>Övre Ljusnandalen N</i>	66
23.	<i>Ruändan N</i>	70
SVEG		72
24.	<i>Byvallen R</i>	72
25.	<i>Siksjön R</i>	74
26.	<i>Solnan R</i>	76
27.	<i>Sveg R</i>	78
28.	<i>Duvberg-Överberg-Ytterberg N och B</i>	81
29.	<i>Duvberg N och B</i>	83
30.	<i>Eggen – bod, härbre och tröskloge N och B</i>	85
31.	<i>Herrö N och B</i>	89
32.	<i>Remmet N och B</i>	91
TÄNNÄS		96
33.	<i>Funäsdalens gamla delar R och LIS</i>	96
34.	<i>Käringsjön R</i>	99
35.	<i>Preannehke R</i>	101
36.	<i>Västansjögården R</i>	103
37.	<i>Fjällnäs L</i>	105
38.	<i>Hamravallen N och LIS</i>	108
39.	<i>Östersjön N</i>	110
40.	<i>Ramundberget L</i>	112
41.	<i>Myskelåsen N och LIS</i>	114
42.	<i>Högvålen N</i>	116
43.	<i>Tännäs N</i>	119
VEMDALEN		122
44.	<i>Vemdals kyrkby R och LIS</i>	122
45.	<i>Floda gård L</i>	124
46.	<i>Norrvemans övre dalgång L</i>	125
47.	<i>Vemdals skalet L</i>	127
48.	<i>Vadmalststamp N och B</i>	130
YTTERHOGDAL		132
49.	<i>Krokströmmens kraftverk R</i>	132
50.	<i>Paniasvedjan, Gåssjö R</i>	134
51.	<i>Kvistabäcken N och B</i>	136
52.	<i>Råmyra R</i>	138
53.	<i>Viken – Västansjö R</i>	140
54.	<i>Östansjö i Ytterhogdal R</i>	142
ÄLVROS		144
55.	<i>Älvros N</i>	144
56.	<i>Jo Jonsvallen N och B</i>	147
57.	<i>Älvros – Härbre N och B</i>	149
ÄNGERSJÖ		151
58.	<i>Ängersjö by R</i>	151
59.	<i>Marmatäcka i Vänsjö R</i>	153
60.	<i>Öjingsvallen R</i>	155
61.	<i>Torpet Halla N och B</i>	157
ÖVERHOGDAL		159
62.	<i>Överhogdals kyrkomiljö R</i>	159
63.	<i>Gammelbudd L</i>	161
KÄLLOR		162

Sammanfattning

Härjedalens kommuns gällande översiktsplan (ÖP) från 2004 är i stora delar fortfarande aktuell. ÖP kommer att aktualiseras under mandatperioden 2015-2018. I ÖP efterfrågas ett Kulturmiljöprogram (KMP) där värden som finns i kommunens byggda miljöer kan användas i utvecklingen av kommunens tillväxt och turismen. KMP:s fokus ska vara information och utbildning och visa vilka områden som är särskilt kulturhistoriskt värdefulla. I det kommande arbetet ska Designprogrammet kompletteras och utvecklas för att tillgodose Härjedalens varierade kulturmiljöer.

Syftet med KMP är att förankra det kommunala kulturmiljöarbetet bland medborgarna, underlätta och kvalitetssäkra bygglovshandläggningen, utreda vad kommunens vilja är med kulturmiljöerna och komma fram till vilka miljöer som är viktiga för utvecklingen av turismen. Underlaget har hämtats från Jamtlis inventering av kulturmiljöer, riksintresseanspråk för kulturmiljö, kommunen, intresseorganisationer, m.fl.

63 kulturmiljöer har identifierats, beskrivits och områdesbestämts. De är kategoriserade i tre grupper: Nationella intressen (riksintressen för kulturmiljövården samt byggnadsminnen), regionala intressen och lokala intressen. Av granskningshandlingen framgår också vilka kulturmiljöer som också är områden för landsbygdsutveckling i strandnära läge (LIS). Kulturmiljöernas värde för näringsliv och kultur har redovisats, förhållningsätt eller förslag till åtgärder har tagits fram för de lokala intressena.

När KMP har antagits är programmet vägledande vid kommunens beslut inom de utpekade KMP-områdena.

Här identifieras tre miljöer NäsvalLEN/TrumvalLEN m.fl. Ängersjö och Vemdalen för vilka områdesbestämmelser ska tas fram i ett första steg. Ambitionen är att områdesbestämmelserna kommer att kunna upprättas för fler av de kulturmiljöer som identifierats i KMP i ett senare skede.

Detta KMP är ett första verktyg som kommer att utvecklas fortlöpande för att kunna säkerställa kulturvärden med lagskydd och vara ett stöd i samhällsplaneringen och hanteringen av bygglovsärenden. Kommunens arbete med att revidera aktuell ÖP har inletts under 2015. KMP kommer att utgöra underlag för denna revidering. Kommunens avsikt är att därefter med en aktuell ÖP 2017-2018 utveckla detta KMP.

Inledning

Bakgrund

Alla kommuner ska ha en aktuell översiktsplan (ÖP) som täcker hela kommunens yta. ÖP ska ge vägledning och underlag för olika myndighetsbeslut som bygglov, detaljplanläggning och olika typer av tillstånd. Härjedalens kommuns ÖP är antagen 2004 och ska ses över under mandatperioden 2015-2018. I ÖP 2004 efterfrågas ett kulturmiljöprogram (KMP) där värden som finns i kommunens byggda miljöer kan användas i utvecklingen av turismen. KMP:s fokus ska vara information och utbildning och visa vilka områden som är särskilt kulturhistoriskt värdefulla. De i detta kulturmiljöprogram (KMP) identifierade områdena till gällande ÖP.

Kommunen har tillsammans med länsmuseum utarbetat foldern *Bygga nytt i Härjedalens kulturmiljöer*. Dessutom har ett särskilt *Designprogram* utarbetats i Härjedalen. För de riksintressanta kulturmiljöerna Bruksvallarna, Ljusnedal och Högvålen finns områdesbestämmelser.

De områden som redovisas i KMP är ett urval från tillgängligt underlagsmaterial från länsstyrelsen, länsmuseum, kommunen, intresseorganisationer, m.fl.

Från kulturmiljövårdens sida har både länsmuseum och länsstyrelse framhållit vikten av att länets kommuner upprättar KMP. Diskussionerna med Härjedalens kommun att upprätta en KMP inleddes i början av 2000-talet.

Syfte och mål

Målet är att KMP ska bidra till en långsiktig hållbar användning av kulturmiljöer och en positiv samhällsutveckling i kommunen. KMP är ett kunskaps- och planeringsunderlag i Härjedalens kommuns strategiska arbete. Vidare ska KMP bidra till att den lokala identiteten stärks.

Syftet med KMP är att:

- redovisa vilka miljöer i kommunen som på olika sätt har ett värde för kulturmiljövården,
- bygga upp kunskap om kulturmiljöerna för att säkerställa kulturvärden med lagskydd, vård och information,
- vara ett planeringsunderlag för kommunen och näringslivet,
- stödja arbetet att värna historiska uttryck och samband för eftervärlden, vårda, förvalta, levandegöra och sprida kunskap om kulturvärden hos fornlämningar, bebyggelse och kulturlandskap.

Detta KMP är ett första verktyg som kommer att utvecklas för att kunna säkerställa kulturvärden med lagskydd och vara ett stöd i samhällsplaneringen och hanteringen av bygglovsärenden. Kommunens arbete med att revidera aktuell ÖP har inletts under 2015.

KMP kommer att utgöra underlag för denna revidering. Kommunens avsikt är att, därefter med en aktuell ÖP 2017-18, uppdatera och revidera detta KMP under varje mandatperiod. Rekommendationerna i foldern *Bygga nytt i Härjedalens kulturmiljöer* och *Designprogrammet* samt *Områdesbestämmelser* från 2004 för Bruksvallarna, Ramundberget och Högvålen kommer att vara utgångspunkter för arbetet med såväl nya områdesbestämmelser som planbestämmelser för placering och utformning av ny bebyggelse i de områden som identifieras som kulturhistoriskt värdefulla miljöer.

Kommunens intentioner med projektet är att förankra det kommunala kulturmiljöarbetet hos medborgarna samtidigt som bygglovshandläggningen underlättas och kvalitetssäkras.

Kommunens avsikt är att säkerställa de riksintressanta, regionala och lokala kulturmiljöerna med riktlinjer för bygglov m.m. och precisering av markanvändningen i det nyligen inledda arbetet med revideringen av den kommunomfattande ÖP samt i de fördjupade översiktsplanerna.

I detta KMP identifieras tre nya miljöer NäsvalLEN/TrumvalLEN m.fl., Ängersjö samt Vemdalen för vilka områdesbestämmelser kommer att upprättas. Ambitionen är att områdesbestämmelserna kommer att kunna upprättas för flera av de kulturmiljöer som identifierats i KMP i ett senare skede.

Med områdesbestämmelser kan kommunen reglera skydd för särskilt värdefulla byggnadsverk, tomter och bebyggelseområden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Arbetets organisation

Kommunstyrelsen beslutade 2011 § 138 (dnr. NBFK 871-136-11) att tillsätta en arbetsgrupp som ska ta fram ett KMP. Enligt reglementet fullgör miljö- och byggnämnden fr.o.m. 1 januari 2014 uppdraget rörande fysisk planering som upprättande av översiktsplaner m.m.

Miljö- och byggförvaltningen har tillsammans med näringslivsenheten och bildning-, fritid- och kulturförvaltningen samt kommunantikvarien och samiska samordnaren ansvarat för arbetet med att ta fram KMP. Arbetet har genomförts i en arbetsgrupp med ekonomiskt stöd från Länsstyrelsen i Jämtlands län. KMP har tagits fram i samarbete med Länsstyrelsen och med avstamp i rapporten *Härjedalens genuina kulturarv*. Läns museet Jamtli, som redan fått i uppdrag att göra en uppdatering på Härjedalens kulturmiljöer blev en viktig samarbetspartner och leverantör av det underlag som gällde de regionala intressena. Information om byggnadsminnen och riksintressen har hämtats från Länsstyrelsen.

Planprocess

Arbetet med KMP inleddes med dialog i form av öppna möten i kommunen under våren 2012. Sommaren 2012 levererades Jamtlis material vilket bearbetades av projektgruppen. Därefter följde ytterligare dialogmöten med markägare och allmänheten under hösten. Arbetsgruppen har arbetat för att synliggöra Härjedalens historiska kulturmiljöer från olika tidsepoker. Olika näringsgrenar som präglar Härjedalen finns med t.ex. turistnäringen som är en arbetsplats för många kvinnor i Härjedalen och som synliggör den delen av historien.

KMP har beviljats medel från Länsstyrelsen i Jämtlands län för genomförandet av projektet och tilläggsfotografering samt framtagande av historikdel. De synpunkter som inkom under samrådsfasen på KMP:s utformning och innehåll är tillvaratagna och inarbetade i denna granskningshandling som ska ställas ut. Synpunkterna som inkommer ska därefter inarbetas i det tematiska tillägget om kulturmiljöer i Härjedalen till ÖP.

Underlaget kommer till största delen från Jamtli och länsstyrelsen. Jamtli har, på uppdrag av Härjedalens kommun, tagit fram uppdatering av Härjedalens kulturmiljöer. Denna uppdatering är en viktig beståndsdel och underlag för arbetet med kulturmiljöprogrammet. Öppna möten har hållits i kommunen. Under våren 2012 hölls möten med diskussion om kulturmiljöer i Ytterhogdal, Sveg, Hedeviken och Funäsdalen. Inspelen har sammanställts och har inarbetats i KMP. Under hösten 2012 inleddes en dialog med fastighetsägare och allmänheten, även denna gång hölls möten i Ytterhogdal, Sveg, Hedeviken och Funäsdalen. Diskussioner med hembygdsföreningar, Gårds- och Säterarkivet och Heimbygda har förts kontinuerligt under arbetets gång.

Därutöver har inom ramarna för länsstyrelsens projekt *Kalejdoskop* (ett jämställdhetsprojekt) två seminarier arrangerats som arbetsgruppen har kunnat ta del av.

Avstämning med länsstyrelsen

En första avstämning med länsstyrelsen genomfördes 2012. KMP har diskuterats med länsstyrelsen vid samråd. Miljöurvalet har redovisats vid ett länsstyrelselett seminarium på Vemdalskalet. Länsstyrelsens yttrande över samrådshandling från augusti 2013 har inarbetats i denna handling. Ytterligare avstämningsmöten med Länsstyrelsen genomfördes i juni 2014 samt i augusti 2015.

1. *Planbesked:* I ÖP 2004 efterfrågas ett KMP där värden som finns i kommunens byggda miljöer kan användas i utvecklingen av Härjedalens kommun och turismen. Kommunstyrelsen tillsatte en arbetsgrupp för arbetet med KMP 2011.

2. *Program:* Se samråd

3. *Samråd:* KMP var ute på samråd mellan den 24 maj och 25 augusti 2013.

4. *Utställning/granskning:* Efter samrådstiden har kommunen sammanställt alla inkomna synpunkter i en samrådsredogörelse. Hänsyn har tagits till inkomna synpunkterna och samrådshandlingen har omarbetats inför utställnings av granskningshandling. KMP har varit ute på utställning-/granskning under tiden 1 juni 2015 – 31 augusti 2015.

Efter utställning av granskningshandlingarna har ytterligare inkomna synpunkter bearbetats och utökad kunskap om förutsättningar och lämplighet för det föreslagna KMP-områdena har omarbetats och vissa kulturmiljöer har tillkommit och precisrats. Inkomna synpunkter har sammanställts i ett särskilt utlåtande.

KMP har varit ute på utställning-/granskning ytterligare en gång under tiden 2016-06-15 – 2016-08-31.

När KMP har beslutats att ställas ut kan KMP-handlingen användas som ett policydokument.

5. *Antagande*: När granskningstiden är klar sammanställs alla synpunkter i ett granskningsutlåtande. Efter eventuella justeringar godkänns förslaget till KMP av miljö- och byggnämnden, som därefter antas av kommunfullmäktige.

6. *Laga kraft*: KMP vinner inte laga kraft.

7. *Genomförande*: När KMP-planen antagits utgör KMP ett planeringsunderlag till gällande ÖP. Programmet är vägledande vid kommunens beslut inom de utpekade KMP-områdena vad gäller bygglov m.m.

Erfarenheter från andra delar av landet visar på stora problem att införa omfattande områdesbestämmelser till skydd för kulturmiljöer om det inte finns en stor acceptans hos berörda fastighetsägare.

I detta KMP identifieras tre orter/byar som ligger inom områden med ett tydligt bebyggelsetryck - NäsvalLEN/TrumvalLEN m.fl., Ångersjö samt Vemdalen för vilka områdesbestämmelser kommer att upprättas. Ambitionen är att områdesbestämmelserna ska upprättas för fler kulturmiljöer som identifierats i KMP, i ett senare skede.

Historik

Härjedalen är en gammal kulturbygd, vilket avspeglas i den mångfald av kulturmiljöer som finns i landskapet. Miljöerna är ett resultat av olika historiska skeden där människans möjlighet att livnära sig på platsen har gjort avtryck.

Pollenanalys från en myr alldeles i närheten av Fjällnäs hotell visar på kornodling redan 2000 år f.Kr..

Arkeologiska fynd visar på att de första människorna i Härjedalen, omkring 6000-7000 år f. Kr, var kringströvande jägare och samlare. Människorna har vandrat över stora områden och bl.a. använt fångstgropar för att jaga. Här finns ett tusental kända fångstgropar som oftast har används till att fånga älg men också ren. Merparten är daterade till järnålder som börjar i norra Skandinavien ca 300-400 år e.Kr. och historisk tid ca 1500- talet fram till 1864 då jakt med fångstgropar förbjöds. Älgjaktens stora betydelse kan avläsas genom de fem kända hällmålningsslokaler som finns i Härjedalen med djurmotiv. Framförallt avbildades älgar men även renar och björnar kan uttolkas.

Agrarkulturen växte fram successivt under järnålderns senare del. Med tidens gång förändrades naturlandskapet till ett kulturlandskap. Olika tidsperioders sätt att bruka jorden och olika former av ägofördelning mellan människorna som nyttjade jorden har satt sina spår. Att odla spannmål var förenat med svårigheter då tidiga frostnätter kunde ställa till det.

Återkommande missväxt under 1800-talets första hälft gjorde att boskapsskötsel blev en huvudnäring för Härjedalens bönder där fåbodväsendet utgjorde ett viktigt komplement till gården i hembyn. Vid buföring fördes boskap till fåbodarna sommartid där

de gick på skogsbete. Här tillverkades också olika mjölkprodukter. Gårdsfolket vistades endast tillfälligt vid fäboden, det var istället fäbodpigor som arbetade vid fäboden hela sommaren.

Bondeekonomin förstärktes ytterligare genom inkomster från jakt, fiske, hantverk och handel. Marknader var en mötesplats för människor från olika regioner och samhällsgrupper. Viktiga marknadsplatser var i Röros och Levanger i Trøndelag, Knåda och Järvsö i Hälsingland, Frösön i Jämtland och Distingsmarknaden i Uppsala. Marknaderna inföll vintertid när gården krävde mindre tillsyn och transporter skedde lättare med slädföre. Handeln med Norge var viktig och förbönder från Jämtland, Härjedalen och Hälsingland fraktade varor med häst och släde.

Banden till Norge går tillbaka till tiden då Härjedalen var under norskt styre. Det stora nordiska sjuårskriget som började 1563, inledde en period på 250 år då krigen avlöste varandra. Härjedalen och Jämtland som då tillhörde Norge angränsade mot det svenska riket och blev därmed en härjad zon. Båda landskapen blev en del av Sverige då freden i Brömsebro slöts 1645. Från denna tid finns ett antal skansar kvar t.ex. den i Långå.

Samer och renar har funnits länge i Härjedalen. Renskötsel är nära sammankopplad med den samiska kulturen och har utvecklats under tusentals år från jakt på vild ren till dagens renskötsel. Naturen styr rennäringens rytm då renen går på naturbete året runt.

Kyrkan hade en stark ställning och central roll i befolkningens liv. Det var vid kyrkbesök som sockenborna vid sidan av det kristna budskapet även tog del av officiella nyheter. Efter gudstjänsten samlades människor på kyrkbacken för social samvaro, nyhetsförmedling och förhandlingar. Kyrkans ställning kom dock att försvagas allteftersom under 1800-talets slut och 1900-talets början. Det skedde i samband med framväxten av folkrörelser med starka krafter för frihet och jämlikhet. Frikyrkorörelsen och nykterhetsrörelsen växte sig starka, liksom politiska rörelser. Under 1900-talets början var syndikalisterna en stark rörelse i Härjedalen.

Socialdemokratiska arbetarkommuner bildades även här under samma tidsperiod i Sveg, Hede och Funäsdalen. De fysiska kyrkobyggnaderna präglar många av byarna än i dag. Det finns ett par stenkyrkor med medeltida delar bevarade och ett par byggnader präglas av en lokalt tolkad och frodig rokokostil.

Skogen har varit en resurs i Härjedalen, vilket syns i den äldre byggnadstraditionen med timrade hus, utsmyckningar som barfreden och småhussystem i byarna med fristående byggnader med skilda funktioner. Några av landets äldsta bymiljöer finns i landskapet och i nästan varje by finns en eller flera byggnader av mycket hög ålder.

Under 1800-talets senare hälft ökade efterfrågan på virke och sågverk etablerades vid kusten. Dit flottades virke från Härjedalen. Flottningen levde kvar till 1960-talet. Att den gamla verksamheten blev så långlivad och sentida har lämnat spår på många platser t.ex. i form av de modernistiska byggnaderna i Linsell. Timmerfällning och timmerkörning skedde vintertid och passade in i böndernas arbetsår. Det kommersiella skogsbruket bidrog främst med arbetstillfällen för män. Med skogsnäringens tidvis höga löner försköts böndernas fokus från boskapsskötsel till skogsbruk. I det industrialiserade skogsbruket ökade arbetstillfällena för män och fäbodbruket minskade i betydelse. Vallodlingens införande och mejerinäringens framväxt bidrog.

Genom mejeriindustrin som grundades på naturvetenskap och teknik gick mjölkhanteringen från att ha varit ett kvinnligt arbetsfält till att bli även ett manligt. Det som tidigare var hantverkskonst blev tekniskt kunnande. Mejeriskolor inrättades för både kvinnor och män. Ytterligare ett kvinnligt arbetsområde, linberedning och försäljning av stickade varor fick konkurrens av maskinellt tillverkat tyg. När de huvudnäringar som kvinnorna skött inskränktes, begränsades kvinnans liv i bondehushållet alltmer till hemmet med fostran, vård och omsorg.

Ytterligare en industri som har påverkat Härjedalens landskap var utbyggnaden av vattenkraft under 1900-talet. Kraftverksindustrin har påverkat Härjedalen genom byggande av stora vattenmagasin vid den tidigare smala älven. Levnadsvillkoren för enskilda människors har också förändrats från att verka som småbrukare med binnärningar till att arbeta som konjunkturkänslig anläggningsarbetare.

Turismnäringen inleddes i Härjedalen på 1880-talet då Fjällnäs högfjällspensionat uppfördes som kurort. Järnvägen till Röros möjliggjorde detta och från tågstationen åktes häst och släde till pensionatet. Turismindustrins vintersäsong och sommarsäsong kom att utvecklas i samband med semester- och arbetsreformer som genomfördes under 1930-talet och ytterligare under 1950-60-talet.

Det här är några av de berättelser som är en del av Härjedalens historia. Många av dess avtryck kvarstår i fysisk form eller som berättelser och är viktiga för förståelsen av vår kulturmiljö, varför den ser ut som den gör och därmed vad som är viktigt att värna om.

Urval

Arbetet med kulturmiljöer i Härjedalens kommun som lett fram till KMP inleddes 2006 med en inventering av bebyggelsen i kommunens tätorter. Läns museet i Östersund publicerade 2007 rapporten kunskapsunderlag om den moderna bebyggelsen i Härjedalen.

En översyn av kommunens samtliga kulturmiljöer genomfördes först 2009 då såväl miljöer av regionalt intresse som riksintressen besiktigades på plats. De senare fotograferades och bedömdes men några förslag till ändringar eller tillägg av miljögränser eller urval gjordes inte eftersom det är en statlig angelägenhet och inte låg inom uppdragets ramar. Vid besiktningen av de förra uppsöktes även presumtiva nya kulturmiljöer för att också uppmärksamma industrisamhällets kulturarv och det samiska kulturarvet på ett annat sätt än vad som gjorts tidigare. Huvuddelen av fältarbetet utfördes 2009 och översynen utgör underlag i KMP. I många miljöer har kunskaper och synpunkter inhämtats lokalt från historiekunniga personer.

Det är inte första gången som områden med kulturmiljövärden har pekats ut i kommunen. Arbetssättet startade i princip med 1970-talets Fysiska Riksplanering. Utredningen Miljöer och större områden av betydelse för kulturminnesvärden redovisades 1972 Civildepartementet. Det var ett landsomfattande arbete där riksantikvarieämbetet samarbetade med landsantikvarierna i respektive län och redovisade större och mindre områden av betydelse för kulturminnesvärden.

Kunskapsunderlaget var vid denna tid mycket bristfälligt i Jämtlands län och varken fornminnesinventeringar eller byggnadsinventeringar hade egentligen inletts. Ändå kunde utredningen redovisa att ett större område av betydelse för kulturminnesvärden låg i Härjedalens kommun. Det var Övre Ljusnandalen, Ljusnedal och Bruksvallarna, med fäbodan, byar och fornlämningar. Dessutom redovisades 24

kulturhistoriska miljöer av stor betydelse, mestadels fäbodar, men även några byar samt fornminnesområden.

Jämtlands läns museum genomförde 1972 på kommunens uppdrag en utredning där kommunens samtliga utvalda kulturmiljöer redovisades och där även alla byggnader med bevarandevärde listades sockenvis under respektive fastighetsbeteckning (*Härjedalens kommun, Kulturhistorisk utredning 13 från Jämtlands läns museum.*) I utredningen redovisas 52 kulturmiljöer.

Härjedalens kommun inledde 1975 ett översiktligt planeringsarbete och samarbetade med Läns museet som genomförde fältinventeringar av fäbodar och av landsortsbebyggelsen. Resultaten från riksantikvarieämbetets inledda fornminnesinventeringar kunde också användas vid ett reviderat urval av miljöer. Redan till den första kommunöversikten kunde läns museet leverera ett mera kunskapsbaserat urval av kulturmiljöer än vad som hade presenterats 1972.

Några år senare gjordes en uppdelning av dessa områden. Det beslöts vilka som skulle vara riksintressen och vilka som skulle betecknas som varande av regionalt intresse. Urvalet gjordes av länsstyrelsens nyinrättade länsantikvarie, tillsammans med landsantikvarien/läns museet och i samråd med riksantikvarieämbetet.

Under åren därefter har själva urvalet bara modifierats i mindre grad. Däremot har kartavgränsningar och tillhörande textbeskrivningar av riksintressen preciserats och finns tillgängliga via t.ex. länsstyrelsens hemsida. I riksintressemiljöerna är de statliga intressena betydande. I miljöerna av regionalt intresse behöver inte kulturmiljövärdena vara mindre, men det statliga engagemanget i t.ex. planeringsfrågor är mindre och därmed det kommunala ansvaret större. Flera gånger under åren har en uppdatering av miljöerna av regionalt intresse gjorts i samband med t.ex. kommunal planläggning, men de flesta av dessa miljöer har ändå behållits sedan tidigt 1980-tal, både i fråga om urval, miljöavgränsningar och beskrivningar/historik.

Synen på vad som är kulturarv och kulturmiljö ändras över tid och det här presenterade urvalet är annorlunda än det som togs fram för trettio år sedan. Vissa miljöer har strukits för att de är förvanskade, förfallna eller helt igenvuxna. Andra har tillkommit, i samtliga fall för att synen på kulturarv och kulturmiljö har breddats. De redovisade miljöerna är naturligtvis inte de enda platserna med kulturvärden för kommunen. Många av de fäbodmiljöer, som utpekats i rapporten (*Kulturhistorisk utredning 48, Jämtlands läns museum 2000*) *Byggnadsinventering av fäbodar i Härjedalens kommun* finns kompletterande information där fäbodarnas kulturmiljövärden graderas i olika grupper.

Kunskapen om de äldre samiska miljöerna är fortfarande bristfällig. De senaste åren har det genom dokumentationsarbete i samebyarna tillsammans med *Gaaltije* (sydsamiskt kulturcentrum) framkommit ett stort antal tidigare okända kulturlämningar i fjällvärlden. *Gaaltije* har möjliggjort att delar av detta material infogas i denna utredning. Det kan dock inte uteslutas att det fortfarande finns mer att upptäcka i fråga om samiska kulturmiljöer.

Härjedalens genuina kulturarv

Under 2011 utkom Länsstyrelsens rapport *Härjedalens genuina kulturarv*. Genom projektet lyftes fler berättelser fram som visar på kulturarvets mångfald.

Designprogram för Härjedalens kommun, framtaget i sin första form 1993, var i fokus. Designprogrammet gäller för ny- och ombyggnad inom kommunen och ska utgå från Härjedalens byggnadstradition. Det kulturhistoriska underlaget vilar på den kunskap som under lång tid byggts upp kring Härjedalens kulturarv.

Det övergripande syftet med programmet formuleras med följande ord: *"Målet bör vara att åstadkomma en miljö som hämtar karaktärsdragen från Härjedalens egen byggnadstradition och tar tillvara den genuina, karga, enkla och nästan naturgivna byggnadsstil som fjäll- och skogsbonden skapat genom århundraden. Denna byggnadsstil harmonierar väl med landskapet och fjället och har därmed förutsättningar att skapa en egen sammanhållen profil för området som både besökaren och ortsbos uppskattar."*

Kommunens *Designprogram* är kanske ett av de bästa exemplen i landet på hur kulturmiljövården lyckats bli en påtaglig del av en kommuns samhällsplanering och varumärkesbyggande.

Kulturarvet har genom *Designprogrammet* använts i ett målmedvetet arbete med strategisk design och har genom kopplingen till ÖP en stark politisk förankring. I dag används programmet på ett friare och mer associativt sätt än för en del år sedan. Restaurang Tusen i Ramundberget, invigd 2009, vars utformning är klart inspirerad av det samiska formspråket är ett sådant exempel. Byggnaden är en intressant utgångspunkt för en diskussion kring hur *Designprogrammet* skulle kunna utvecklas. Mot bl.a. denna bakgrund görs bedömningen att *Designprogrammet* behöver kompletteras och utvecklas för att tillgodose Härjedalens varierade kulturmiljöer.

Kulturmiljövårdens regelverk

Lagar och regler

Skyddet av kulturmiljöerna styrs i Sverige av ett flertal lagar. Bestämmelser om hänsyn och skydd för kulturmiljöer finns i plan- och bygglagen 2010:900 (PBL), kulturmiljölagen 1988:950 (KML) och miljöbalken 1998:808 (MB).

Plan- och bygglagen (PBL)

PBL reglerar användningen av mark- och vattenområden samt hur den bebyggda miljön ska utvecklas. En byggnad/miljö kan vara skyddad genom PBL genom t.ex. detaljplan eller områdesbestämmelser. Det är fastighetsägarens ansvar att känna till och följa PBL.

I den fysiska planeringen, vid arbete med översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser, ska hänsyn alltid tas till byggnader/miljöer som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Detta regleras bland annat i PBL. Utöver detta finns bestämmelser som gäller för den enskilde fastighetsägaren. De bestämmelser i PBL som påverkar dig som enskild fastighetsägare i frågan om- och tillbyggnad samt ändring av en byggnad eller i en miljö är: Bestämmelsen om förbud mot förvanskning samt om underhåll och varsamhet. PBL 8 kap 13 § resp. 14-18 § §. Oavsett om en byggnad är särskilt värdefull eller inte ska ändringar alltid utföras varsamt så att byggnadens värden inte går förlorade.

Det kan även handla om rivning av en byggnad, förutsättningar för rivningslov. PBL 9 kap. 10 §. Vid ändring/rivning av en byggnad som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ska kommunen kontrollera att dessa bestämmelser följs.

KMP bör redovisa vilka värden som finns i de olika byarna m.m., hur dessa miljöer kan användas offensivt i bl. a. turismutvecklingen samt innehålla tydliga inslag av information och utbildning i stället för att inriktas mot att föreslå ytterligare regler och restriktioner. Programmet bör också ge underlag för att ange vilka områden som utgör särskilt kulturhistoriskt värdefulla områden och som därför omfattas av PBL 8 kap 13 § resp. 14-18 § §.

Kulturmiljölag (KML)

Kulturarvet och kulturmiljön skyddas av ett flertal olika lagar och föreskrifter. De har betydelse för Riksantikvarieämbetets verksamhet och för kulturarvsarbetet såväl inom som utom landets gränser. KML är den centrala lagen för kulturmiljövården. KML innehåller bl.a. bestämmelser för skydd av ortnamn, fornlämningar och fornfynd, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen, samt för utförsel och export av äldre kulturföremål.

Länsstyrelserna ansvarar för tillämpningen av KML. Länsstyrelsen har tillsyn över kulturmiljövården i länet, kontrollerar att KML följs, ger tillstånd, råd och information. Länsstyrelsen kan också bevilja bidrag till vård av särskilt värdefulla fornlämningar, byggnader och kulturlandskap. Länsstyrelserna använder i första hand de lokala eller regionala museerna som stöd i expertfrågor.

Riksantikvarieämbetet har enligt KML överinseende över kulturminnesvården i landet. Det innebär bl.a. att utveckla samarbetet mellan aktörer inom området och att analysera konsekvenserna för kulturmiljön av förändringar i samhället.

Riksantikvarieämbetet är också det centrala expertorganet i frågor kring KML och meddelar också föreskrifter om hur lagen ska tillämpas.

Miljöbalken (MB)

MB är en övergripande lag som syftar till att värna om miljön som helhet. Bestämmelserna syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Lagen verkar parallellt med och genom andra lagar. I MB anges att områden av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet ska skyddas från åtgärder som kan innebära påtaglig skada. Att ett område utpekats som ett riksintresseanspråk innebär inte automatiskt något skydd. Kommunen och staten måste vara överens att riksintresset är rimligt innan skydd kan meddelas i planer t.ex. genom särskilda bestämmelser. Staten har att bevaka att riksintresseanspråken kommunerna tillgodoser skyddet genom att skyddsvärdet inte påtagligt skadar de värden som utgör grunden för riksintresseanspråket.

MB kräver att en s.k. miljökonsekvensbeskrivning (MKB) ska göras vid planering inför bebyggelse och annan exploatering, innan miljöfarlig verksamhet startas och innan vissa åtgärder görs i vatten eller under jord eller andra ingrepp i naturmiljön ska göras. En MKB ska identifiera, beskriva och bedöma verksamhetens effekter på bl.a. kulturmiljön. Länsstyrelserna, de centrala verken och kommunerna har ett stort

ansvar i detta sammanhang. Riksantikvarieämbetet ger vid sidan av de regionala och lokala museerna stöd som central expert inom kulturmiljöområdet.

MB ger också länsstyrelser och kommuner möjlighet att inrätta både natur- och kulturreservat enligt 7 kap. MB. I beslut och föreskrifter för kulturreservat regleras vad som är tillståndspliktigt och måste ansökas hos länsstyrelsen eller kommunen om och vad som är förbjudet att göra för både fastighetsägare och allmänhet. I dag finns ca 40 kulturreservat i Sverige. I Härjedalens kommun finns länets enda kulturreservat, Lillhärjåbygget.

I samma kapitel ges även möjligheten att skydda bl.a. naturminnen (mindre objekt) och biotopskyddsområden, dvs. alléer, källor, odlingsrösen, pilevallar, småvatten och våtmarker, stenmurar och åkerholmar. Dessa naturvärden kan också vara värdefulla ur kulturmiljösynpunkt.

Andra lagar och bestämmelser

Krav på hänsyn till kulturmiljövärden finns också uttryckligen i bl.a. Väglagen, Skogsvårdslagen 1979:423 (SKV), förordningen om statliga byggnadsminnen m.m. samt indirekt i Järnvägslagen.

I KML finns bestämmelser om fornlämningar, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen samt utförsel av kulturföremål ur landet. Ärenden enligt denna lag handläggs av staten, dvs. länsstyrelsen/riksantikvarieämbetet. Fornlämningar har ett starkt skydd i denna lag, vilket innebär att det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen på något sätt förändra, ta bort, skada eller täcka över en fornlämning. Skog får avverkas under förutsättning att fornlämningar inte skadas, men skog får inte planteras utan tillstånd. Det är alltså länsstyrelsen, inte kommunen, som ger tillstånd till borttagande av en fornlämning. Länsstyrelsen har som grundprincip att fornlämningarna ska bevaras för framtiden om det inte visar sig att samhällsintresset för att en exploatering ska komma till stånd överväger. Då beslutar länsstyrelsen om arkeologisk undersökning. Kostnaden för detta betalas enligt lagen av markägare eller exploatör.

Generella utgångspunkter för KMP i Härjedalen

I princip bör ingen ny bebyggelse placeras i anslutning till de begränsade objekten annat än sådant som har betydelse för verksamheten i området. För byggnadsminnena finns särskilda skyddsbestämmelser som också kan omfatta ett markområde kring objektet. Ändringar i strid med skyddsbestämmelserna tillståndsprövas av länsstyrelsen. Samtliga av svenska kyrkans kyrkomiljöer från tiden före 1940 omfattas av skydd enligt KML, vilket innebär att t.ex. nybyggnader inom den s.k. kyrkotomten ska tillståndsprövas av länsstyrelsen.

Ny bebyggelse i kulturmiljöer

Ny bebyggelse ska föregås av lämplighetsprövning som närmare klarar ut om och var bebyggelsen kan lokaliseras. Lokaliseringen av permanentbebyggelse prövas utifrån kommunalekonomiska utgångspunkter i varje enskilt fall. Äldre byggnaders utseende och karaktär bör inte förändras. Särskild omsorg kräver om- och tillbyggnad av byggnad som finns i läns museets förteckning över kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

Ny bebyggelse ska placeras så att det traditionella bebyggelsemönstret inte förändras och utformas så att den harmonierar med övrig bebyggelse i byn och/eller landskapet. Där fornminnen förekommer är området skyddat enligt KML. Av hänsyn till

miljöns stora skyddsvärde bör ingen ny bebyggelse tillåtas inom de delar av området som har sammanhängande fornminnen. När kommunen behöver ha ytterligare underlag än riktlinjerna ovan remitteras ärendet till läns museet inför beslut.

Kommunen är positiv till främst nytt permanentboende i byarna, men även till viss ny fritidsbebyggelse. Nyttillkommande tomter och bostadsbebyggelse bör om möjligt inte placeras på sådant sätt att aktivt brukad jordbruksmark tas i anspråk.

Byarnas höga kulturhistoriska värde ställer särskilda krav på hänsyn och anpassning till miljön. Ny bebyggelse ska därför placeras så att det traditionella bebyggelsemönstret inte förändras och utformas så att det harmonierar med övrig bebyggelse i byn. Detta gäller även om- och tillbyggnader. Äldre byggnaders utseende och karaktär bör inte förändras. Särskild omsorg kräver om- och tillbyggnader av byggnader som upptagits i läns museets förteckning över kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Kommunens kulturhistoriska inventering, rådgivningsskrifter samt områdesbeskrivningarna, ger närmare underlag för rådgivning, bedömning och handläggning i det enskilda fallet.

Byar/områden som är utpekade som riksintresseanspråk för kulturminnesvården där byggnaderna och kulturlandskapet i vilka de står samverkar till en helhet som är av allmänt intresse att skydda. Det är också av allmänt intresse att jordbruket fortsätter och att landskapet hålls öppet. Byarna med kulturvården ska ses som en tillgång och resurs för kommunen, fastighetsägarna och besökare utifrån.

För de statligt ägda delarna av byarna Bruksvallarna, Ljusnedal och Högvålen har områdesbestämmelser upprättats med syfte att värna den kulturhistoriska miljön. Områdesbestämmelser kan aktualiseras för andra byar med höga kulturvården, under förutsättning att berörda byar accepterar dessa. Delar av dessa områden kan vara s.k. 2 kap 6 § -områden enligt PBL, men när underlag för avgränsning saknas görs bedömningen i det enskilda fallet.

Fäbodar av kulturhistoriskt intresse i ett nationellt perspektiv

I de sydligare fjälltrakterna finns betydande rester kvar av en fjällbondekultur med anor tillbaka i förhistorisk tid. I t.ex. Indalsälvens, Ljungans och Ljusnans dalgångar har funnits en agrar bosättning redan under järnåldern och alldeles i fjällkanten. Dessa hör till större delen till tiden före nationalstaternas bildande, men under historisk tid också under norsk regim och kulturpåverkan fram till 1645.

I Vivallen finns gravhögar återfinns i fäbodvallslägen och liknar gravfynd på den norska sidan som visar på en förhistorisk fäboddrift. Slagg visar att man kanske framställde järn för eget behov. Ben från får och/eller get visar på tamboskap. Även Hedningsgärdet visar på ben av får och get, men även nöt. Här visar utgrävningarna dessutom på fossila åkrar. Båda dessa boställen är samtida. Hedningsgärdet är daterat till 780 e.Kr och Vivallen till 800 e.Kr

Gravhögar inom Flon och Bruksvallarna tyder på en fast bosättning redan på järnåldern. Tännadalen uppvisar motsvarande. Bondekulturen i området är flertusenårig.

Marker i Flon, Bruksvallarna, Ramundberget och därbortom ända upp mot norska gränsen brukades som fäbodar och slåttermarker. Synen som mötte mineralprospekterare på 1700-talet var en välansad trakt från norska gränsen ned till

Ljusnedal. Tre gårdar i Bruksvallarna löstes in vid bildandet av Ljusnedals koppar- och järnbruk.

Endast ett fåtal fäbodrar i Härjedalen har tagits med i KMP. Det finns ett behov av att revidera och digitalisera materialet från de tidigare fäbodsinventeringarna som gjorts i kommunens regi. I ett nationellt perspektiv är Härjedalen ett av de viktigaste områdena för bevarande av svenska fäbodmiljöer. Genom ett flertal olika projekt och stöd genomförs både upprustning/-restaurering av bebyggelsen på flera fäbodrar samt i ståndhållande betesmarker. Helhetsperspektivet är centralt för bevarandet av fäbodmiljöer. Kulturarvet handlar utöver de fysiska anläggningarna också om immateriella värden som upprätthållande av traditionell kunskap och biologiskt kulturarv.

Endast ny bebyggelse i avsikt att stödja en eventuell fäbodröft eller bevarandet av fäbodvallen tillåts på eller i anslutning till vallen. Ny bebyggelse ska placeras så att det traditionella bebyggelsemönstret inte förändras och utformas så att den harmoniserar med övrig bebyggelse på fäbodvallen. Äldre byggnaders utseende och karaktär bör inte förändras. Särskild omsorg kräver om- och tillbyggnad av hus som upptagits i läns museets förteckning över kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Delar av vissa områden är skyddade enligt KML.

Av hänsyn till miljöns stora skyddsvärde bör ingen ny bebyggelse tillåtas inom de delar av området som har sammanhängande fornminnen. När kommunen behöver ha ytterligare underlag inför beslut remitteras ärendet till läns museet. Avstyckningar inom fäbodvallar bör om möjligt undvikas. I anslutning till de värdefulla fäbodmiljöerna bör enligt SVL 30 § hänsyn tas till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen vid skötseln av skog, såsom i fråga om hygges storlek och utläggning, bestånds-anläggning, kvarlämnande av träd och trädsamlingar, gödsling, dikning och skogsbilvägars sträckning.

Den samlade visuella upplevelsen av miljön bör vara vägledande vid planerade skogsbruksåtgärder i omedelbar närhet till fäbodarna. Skogsbruket bör bl.a. sträva efter en mjukare övergång mellan hygge och vall i anslutning till infartsvägar genom att t.ex. glesa trädställningar, grupper av vackra träd samt skogen närmast miljön lämnas kvar. Vid avverkningar i branta sluttningar i omedelbar närhet till fäbodvallar bör hyggeskanter inte dras ner i sluttningen så att krönen friläggs.

Kulturmiljöer

Programmet, KMP:s struktur

En översikt med inventerade kulturmiljöer efter socken fördelat på nationella, regionala och lokala intressen redovisas på sidan 20. Därefter redovisas de respektive kulturmiljöer med karta och beskrivande text. De nationella intressena märks i KMP med röda fält och ett rött N, texterna för riksintressena är indelad i motivering, uttryck och närmare beskrivning medan byggnadsminnen ett lila B beskrivs med en sammanhållen kortare text, i enlighet med informationen som hämtas från Länsstyrelsen. De regionala intressena märks i KMP med röda fält och ett rött R, texten delas upp i ingress, historik och miljöbeskrivning i enlighet med Jamtlis material. De lokala miljöerna märks i KMP med bruna fält och ett brunt L, de delas i texten upp efter ingress, miljöbeskrivning, åtgärd eller förhållningssätt och i vissa fall bebyggelseutveckling och historiska årtal.

Efter alla kulturmiljöer ligger textblocket som behandlar syfte, mål, tillvägagångssätt, kategorisering samt kommunens intressen och handläggning av ärenden inom kulturmiljöer. Områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen som sammanfaller med kulturmiljöområdena i KMP markeras med [LIS](#).

Nationella intressen N

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen. Riksintressen och Byggnadsminnen. Områden med kulturvärden av riksintresse omfattar också byggnadsminnen i kommunen som är skyddade enligt KML.

Enligt PBL 3 kap 4 § ska ÖP ange hur kommunen avser att tillgodose riksintressen. Riksintressen av olika slag finns rikt representerade inom kommunen. Det är de centrala verken som i samråd med länsstyrelsen beslutat om avgränsningen av de riksintressen som omfattas av MB kap 3, Områden av riksintresse för friluftsliv, kulturmiljövård och naturvård enligt MB 3 kap 6§. Riksintressen enligt PBL kap 4 i miljöbalken framgår direkt i lagtexten.

Inom kommunen finns ett stort antal områden som är av riksintresse för kulturmiljövården. Ovan nämnda riksintressen säkerställs genom samråd med länsstyrelsen, Länsmuseet och antagna områdesbestämmelser samt befintliga skyddsområden enligt MB.

Härjedalens kommun väljer också att redovisa Sonfjällets nationalpark som ett riksintresse för kulturmiljövården i Härjedalen eftersom det är nationens första nationalpark och fäbodarna från vilka parken angörs är naturreservat med kulturvärden av riksintressen.

Kulturresept i Härjedalens kommun

Lillhärjåbygget

Riksintressen för kulturmiljövården i Härjedalens kommun N

Z 50 Hamravallen
Z 51 Östersjön
Z 52 Övre Ljusnandalen
Z 53 Ruändan
Z 55 Myskelåsen
Z 56 Högvålen
Z 57 Långå
Z 58 Sörvattensvallarna
Z 59 Vikarsjösystemet
Z 60 Remmet
Z 61 Duvberg-Överberg-Ytterberg
Z 62 Älvros
Z 63 Lillhärjedal kyrkby och fäbodar
Z 65 Tännäs

Sonfjällets nationalpark med Nyvallen och Nysäterna

Byggnadsminnen i Härjedalens kommun B

Vemhåns vadmalstamp
Duvberg
Remsgården

Remsågen
Vallgården
Älvros
Herrö
Eggen - bod
Eggen - härbre
Eggen - tröskloge
Högen
Sunnanå
Kvistabäckens flottled
Jo Jonsvallen
Torpet Halla

Riksintressen i angränsande kommuner och län

Världsarvet Hälsingegårdar, som består av sju hälsingegårdar och av dessa ligger gården Bortomåa i Fågelsjö endast någon kilometer utanför Härjedalens kommungräns. Genom att gårdarna fått världs arvsstatus har Sverige som nation tagit på sig att bevara dessa för framtiden. Även om i detta fall Fågelsjö gammelgård ligger utanför Härjedalens kommungräns är det viktigt att hänsyn tas till denna kulturmiljö även om den ligger utanför kommunens gränser då åtgärder i den sydöstra delen av Härjedalens kommun skulle kunna få stor påverkan på världsarvet Hälsingegårdar. FN-organet UNESCO har t.ex. särskilt påtalat frågan om vindkraftsetableringar i världsarvsgårdarnas närhet. Världsarvet bedöms som en helhet och stora förändringar av gårdarna som ingår i världsarvet kan således få stor betydelse för bedömningen av landskapsbilden inom världsarvet som helhet.

Regionala intressen R

Urvalet är indelat efter den äldre indelningen i socknar. Det som Jamtli har rubricerat som Tännäs socken är här uppdelat i Ljusnedals och Tännäs socknar. Kvistabäckens flottled och Torpet Halla ingår inte då de är Byggnadsminnen. Rogsbodarna har struktits eftersom det är en fornlämningsmiljö under jord.

Haraldsåsen
Kring Hede kyrka
Linsell
Linsellborren
Linsellsjön
Mon i Linsell
Byvallen
Solnan
Sveg
Anådalen
Funäsdalens gamla delar
Gröndalen
Käringsjön
Mittådalen
Preannehke
Svartmoren
Västansjögården

Vemdalens kyrkby
Krokströmmens kraftverk
Långnäset
Paniasvedjan, Gåssjö
Råmyra
Viken - Västansjö
Östansjö i Ytterhogdal
Ängersjö by
Marmatäcka i Vänsjö
Öjingsvallen
Överhogdals kyrkomiljö

Lokala intressen **L**

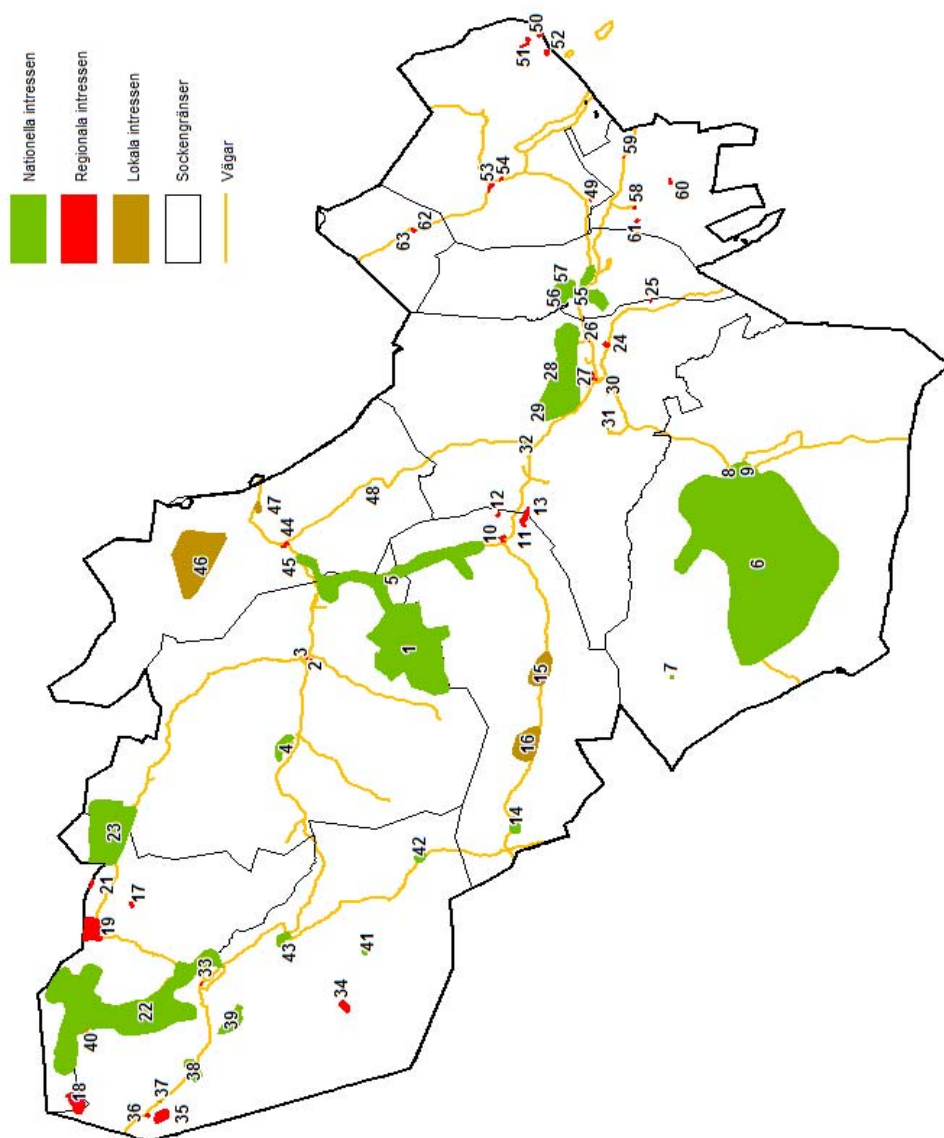
Under kulturmiljödialogerna har frågan lyfts om fler kulturmiljöer. De flesta förslag från mötena har varit miljöer som redan ingår i riksintressena för kulturmiljövården eller är byggnadsminnen. Dessa kulturmiljöer har kompletterats utifrån att ett medborgarförslag har kommit in om Norrvemans övre dalgång samt förslag från kommunens tjänstemän på de tre turistmiljöerna Vemdalsskalet, Fjällnäs och Ramundberget.

Glöte
Lofsdalen
Norrvemans övre dalgång
Vemdalsskalet
Floda gård
Farups fjös
Fjällnäs
Ramundberget
Gammelbudd i Överhogdal

Landsbygdsutveckling i strandnära läge **LIS**

LIS-områden som ligger inom de värdefulla kulturmiljöområdena är Långå, Vikarsjösystemet, Lillhårdals kyrkby och fäbodlar, Linsell, Mittådalen, Funäsdalens gamla delar, Hamravallen, Myskelåsen och Vemdalens kyrkby.

Översikt indelat efter socken

HEDE

1. Sonfjällets nationalpark
2. Haraldsåsen
3. Kring Hede kyrka
4. Långå [LIS](#)
5. Vikarsjösystemet [LIS](#)

LILLHÄRDAL

6. Lillhärda kyrkby, fäbodan [LIS](#)
7. Lillhärja bygget
8. Högen
9. Sunnanå Halvars

LINSELL

10. Linsell [LIS](#)
11. Mon i Linsell
12. Linsellsjön
13. Linsellborren
14. Sörvattenvallarna

GLÖTE OCH LOFSDALEN

15. Glöte
16. Lofsdalen

LJUSNEDAL

17. Anådalen
18. Gröndalen
19. Mittådalen [LIS](#)
20. Farups ladugård
21. Svartmoren
22. Övre Ljusnandalen
23. Ruändan

SVEG

24. Byvallen
25. Siksjön
26. Solnan
27. Sveg
28. Duvberg-Överberg-Ytterberg
29. Duvberg
30. Eggen
 - Bod
 - Härbre
 - Tröskloge
31. Herrö
32. Remmet

Remsgården
Remsågen
Vallgården

TÄNNÄS

33. Funäsdalens gamla delar [LIS](#)
34. Käringsjön
35. Preannehke
36. Västansjögården
37. Fjällnäs
38. Hamravallen [LIS](#)
39. Östersjön
40. Ramundberget
41. Myskelåsen [LIS](#)
42. Högvålen
43. Tännäs

VEMDALEN

44. Vemdals kyrkby [LIS](#)
45. Floda gård
46. Norrvemans övre dalgång
47. Vemdalskalet
48. Vadmalssstamp

YTTERHOGDAL

49. Krokströmmens kraftverk
50. Paniasvedjan, Gåssjö
51. Kvistabäcken
52. Råmyra
53. Viken - Västansjö
54. Östansjö i Ytterhogdal

ÄLVROS

55. Älvros
56. Jo Jonsvallen
57. Älvros Härbre

ÄNGERSJÖ

58. Ängersjö by
59. Marmatäkt i Vänsjö
60. Öjingsvallen
61. Torpet Halla

ÖVERHOGDAL

62. Överhogdals kyrkomiljö
63. Gammelbudd

Hede

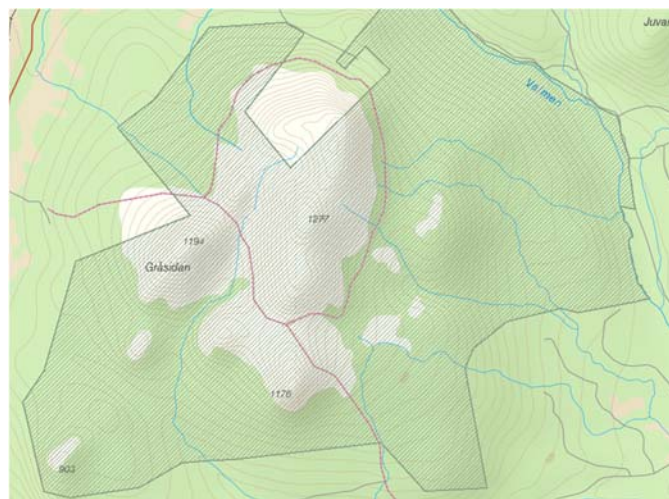
1. Sonfjällets nationalpark N

Nationalparken grundades 1909 och utökades 1989 till 104 km² från tidigare 27 km². Utsikten är vidsträckt från den högsta toppen som ligger 1 278 m.ö.h.

Sonfjällets nationalpark kom till för att bevara ett skogs- och fjällområde i de södra fjälltrakterna i dess naturliga tillstånd. Statusen som nationalpark har bidragit till en permanent björnstam som vandrar över stora delar av parken. Här finns även en stor älgstam och lodjur. Markerande leder för såväl sommar- som vinterbruk har anlagts i nationalparken. Här finns vindskydd och möjlighet till guidade turer.

Sonfjället från Hedeviken
Foto: Jerker Kolare

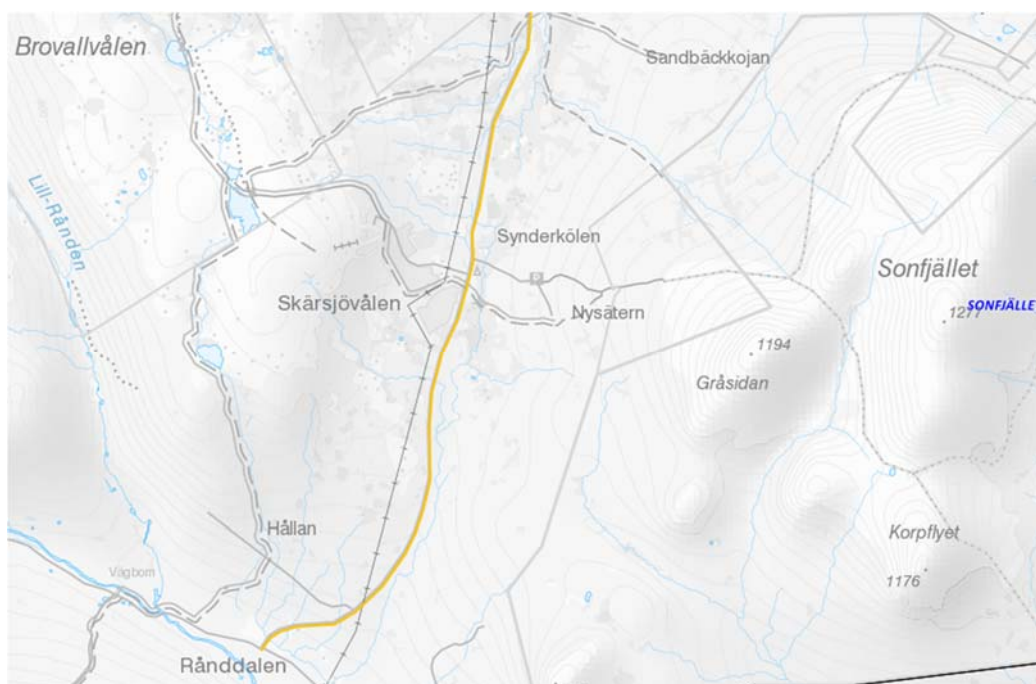
Sonfjällets nationalpark

Nationalparken är lätt att nå med bil till Nyvallens fäbodar, där en kombinerad rast- och informationsstuga finns, eller till Valmån, där det finns parkeringsplats och vindskydd.

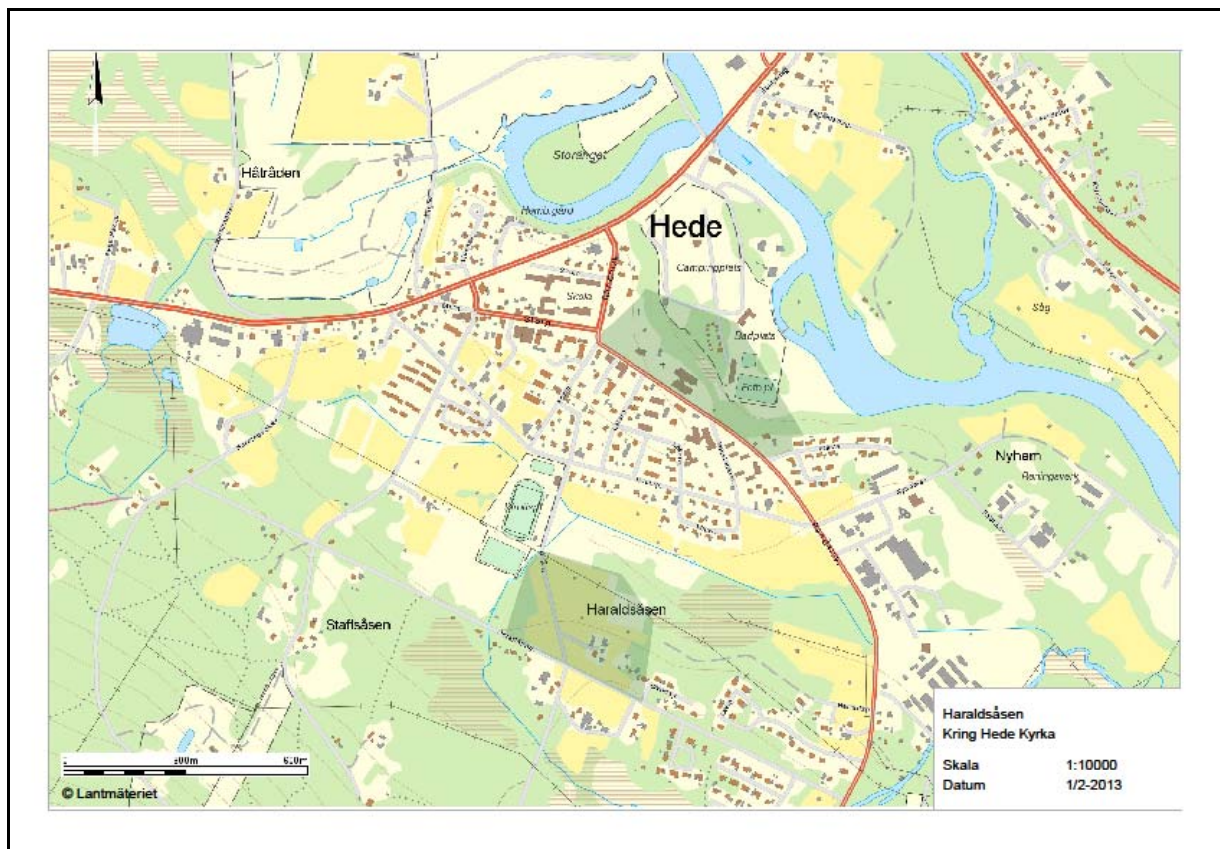
Vintertid är Nysätern på fjället västra sida en lämplig utgångspunkt för besök i parken.

Nysätern
Foto: Jerker Kolare

2. Haraldsåsen R

Den stora, anrika gården Haralds har ett högt läge på Haraldsåsen i södra utkanten av Hede. Med omgivande jordbruksmark utgör gården och timmerbyggnaderna något av ett landmärke ovanför Hede samhälle.

Historik: Gården Haralds är en av Hedes äldre gårdar. Historien går tillbaka till 1700-talet. Namnet fick gården sannolikt av Harald Jonasson född 1831 och ägare till gården vid laga skiftet 1894. Gårdens första kända bondepar är Jöns Jönsson, född 1763 och hustrun Anna Jönsdotter.

Miljöbeskrivning: Det äldsta av husen på gården, en loftbod, bedöms vara byggd under 1700-talet. Loftboden har anmärkningsvärt fina dörrar, dörrgåtar, lås och beslag. Den är sammanbyggd med en sommarstuga och en vedbod till en länga av timmerbyggnader. Dessa har sannolikt utgjort en av sidorna i den kringbyggda gård som Haralds bör ha utgjort fram till slutet av 1800-talet. Boningshuset är en äldre byggnad som har moderniserats under tidigt 1900-tal. Enligt uppgift ska huset innehålla virke från det gamla sockenmagasinet. Den ovan nämnda längan av ekonomibyggnader utgör en av de två flyglarna till boningshuset. En ladugård från tidigt 1900-tal utgör den andra flygeln. Tillsammans bildar de ett symmetriskt gårdstun i magnifikt krönläge. De omgivande öppna takterna i norrsluttningen ned mot Hede förstärker gårdens roll som landmärke.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och

tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Haraldsgården
Foto: Joel Backman

Källor:
Hede socken förr och nu. Häfte 26. 2007
Gårdar i Hede, nr 6. 1987.
Jamtli byggnadsinventering

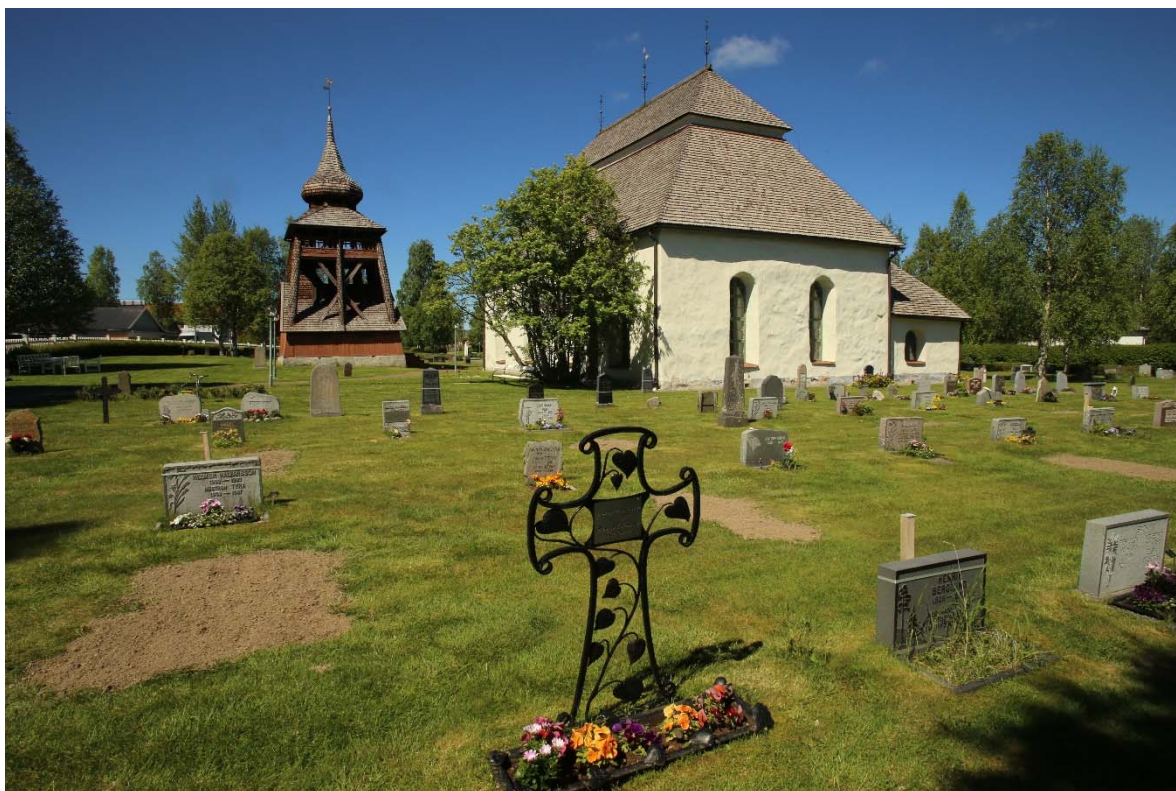
3. Kring Hede kyrka R

Området kring kyrkan har under flera århundraden varit central för Hede socken. Församlingens kyrka har legat på denna plats sedan tiden kring 1620. I denna miljö ingår kyrkan, klockstapel, prästgården och Hede hälsocentral.

Historik: På slätten vid älvkröken har kyrkbyn och gårdarna vuxit fram. Byn utvecklades efter hand till en mindre tätort med inslag av industrier och hyreshus. Hedes äldsta historia är tämligen okänd. Men läget vid färdvägen längs Ljusnan, halvvägs mellan det medeltida Sveg och det medeltida Tännäs, gör det troligt att i Hede fanns bebyggelse redan under medeltiden. Hede nämns som socken redan 1397. En sägen gör gällande att den första kyrkan ska ha varit en träkyrka som under 1500-talet stod på norra sidan av Ljusnan. En ny stenkyrka byggdes på älvens södra sida, men den brändes under Nordiska sjuårskriget 1563-70. Krigshandlingarna torde även ha drabbat de åtta skattebönder som då fanns i Hede.

Den brunna kyrkan ersattes ca 1613- 1620 av en ny stenkyrka. Den gamla träkyrkan flyttades och ställdes som bårhus vid den nya stenkyrkan. Den nuvarande kyrkan byggdes 1770-75 av den jämtländske kyrkobyggmästaren Pehr Olofsson i Dillne.

Invid kyrkan står en lökformad klockstapel, som 1751 byggdes av Anders Kiellberg.

Hede kyrka och klockstapel
Foto: Jerker Kolare

Miljöbeskrivning: Före laga skiftet 1894 stod kyrkan ensam, ett stycke från de närmaste gårdarna. Men vägarna från norr, väster och söder sammanstrålade strax väster om kyrkogården. Sydväst om kyrkan stod den lilla sockenstugan och strax väster om kyrkan fanns skolan. De närmaste gårdarna låg ytterligare några hundra meter längre västerut och söderut. Sockenstugan flyttades till hembygdsgården när det nya församlingshemmet byggdes år 1958. Strax öster om kyrkoplatsen finns

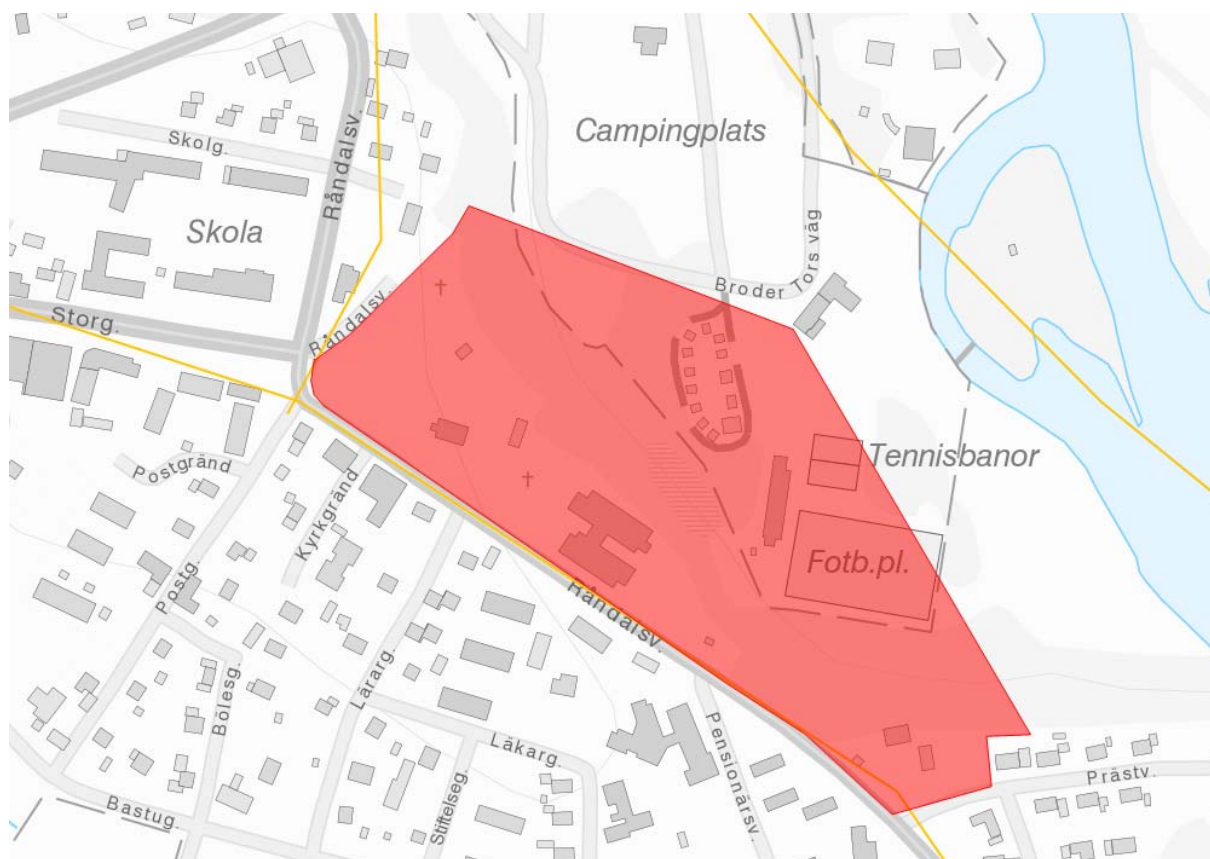
sedan 1980 Hede hälsocentral. En enplans träbyggnad med faluröd träpanel och tidstypisk funktionell arkitektur. Hälsocentralen ersatte gamla sjukstugan och utgör en välbesökt hälsoinrättning för hela bygden. Ytterligare ett stycke åt öster står prästgården från 1868 och den gamla arrendebostaden.

Till detta område med kyrka, klockstapel och prästgård har församlingsborna i flera hundra år kommit vid viktiga tillfällen i livet som dop, giftermål och begravning. Med tillkomsten av hälsocentralen har området tillförts ännu en byggnad av vital betydelse för traktens befolkning. Hälsocentralen med funktionell träarkitektur och låg profil kan ses som ytterligare en årsring i kulturmiljön kring kyrka och prästgård.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls.

Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

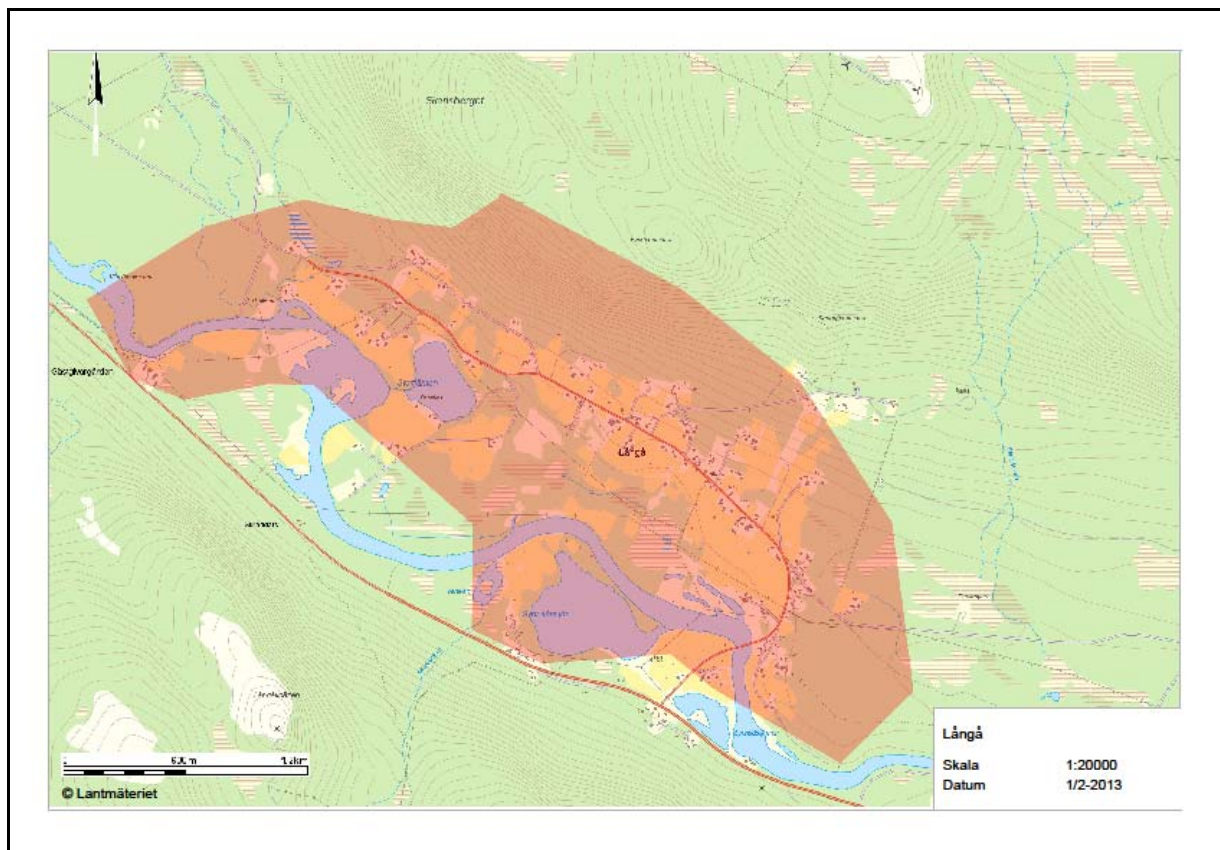
Källor:

Hede socken förr och nu. Flera nummer.

B Cedenhag: Våra kyrkor. 1998.

Övrig information: Ivar Amundson, Hede

4. Långå N och LIS

Z 57 Långå Häradalens kommun, Hede socken

Långå Utigården, Oppigården.

Foto: Häradalens kommun/ Inga Björk

Motivering: Älvdalsbygd med byar med talrika inslag av 1700-och 1800-talsbebyggelse i Långå by.

Uttryck: Byn Långå, längs den gamla kommunikationsleden genom Häradalen, med ett stort antal boningshus och ekonomibyggnader från 1700-1800-talet på gårdarna och i odlingsmarken, f.d. gästgiverier. I miljön ingår Långå skans, med kraftiga vallar i stjärnform, uppförd intill Långå by på Ljusnans norra strand sannolikt 1658.

Närmare beskrivning: Mellan höga berg i Ljusnans dalgång ligger byn Långå längs den gamla färdvägen genom Härjedalen. Byn sägs ha haft den bästa åkermarken inom Hede pastorat, vilket återspeglas i de många välbevarade gårdarna med tillhörande ekonomibyggnader från 1700- och 1800-talen. Flera av gårdarna antas ha anor från 1500-talet.

I Långås kommunikationsstrategiska läge uppfördes tidigt skjutsstationer med tillhörande gästgiveri. Den gästgivargård som byggdes vid nya landsvägens tillkomst på 1850-talet har fortfarande ett välbevarat byggnadsbestånd. 1981 fick Långå en s.k. Lillkyrka i det tidigare församlingshemmet.

Långå Lillkyrka i det tidigare församlingshemmet
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

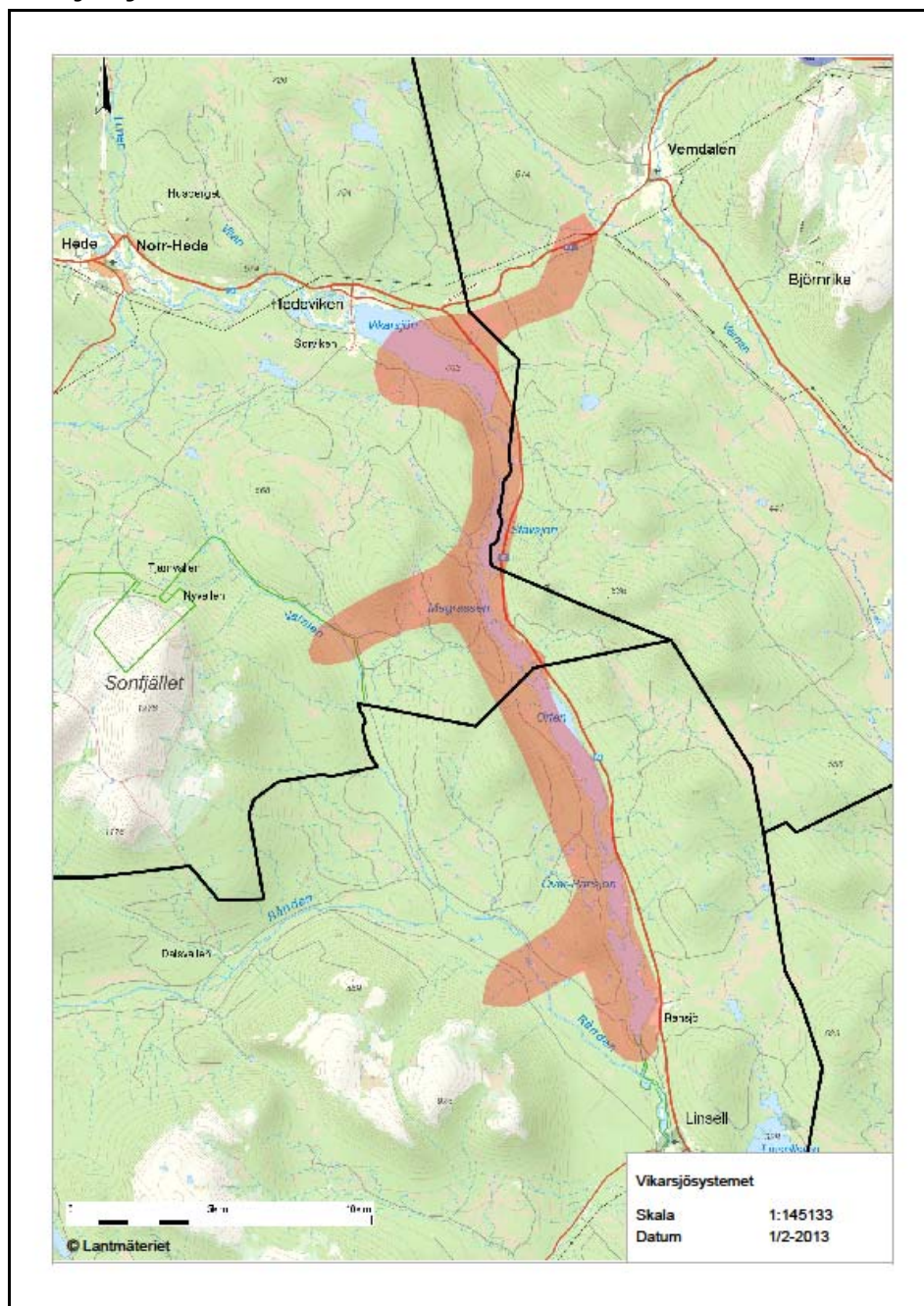
Längst mot väster i byn, mellan vägen och Ljusnan, ligger Långå skans. Den första byggdes 1658 då angrepp från Danmark-Norge befarades. Det blev dock inget angrepp, och skansen förföll. Under Karl XII:s krig mot Norge ett litet stycke ovanför denna anlades stjärnskansen 1700. Under resten av 1700-talet fick skansen tas i bruk ytterligare tre gånger men efter unionsbildningen med Norge 1814 behövde den inte användas mera. Skansen med de tydliga stjärnformade vallarna är fortfarande väl bevarad. En traditionsomskriven begravningsplats för soldater ligger ett stycke öster om byn efter den huvudväg som förr låg på Ljusnans norra sida.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

5. Vikarsjösystemet N och LIS

Z 59 Vikarsjösystemet Härjedalens kommun, Hede, Linsells och Vemdalens socken

Foto: Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet

Motivering: Fångstmiljö vid Vikarsjösystemet, med ett rikt och varierat fornlämningsbestånd som visar på kontinuitet från stenålder till tidig medeltid.

Uttryck: Miljön utgörs av över 100 fångstboplatser, ca 150 fångstgropar samt 11 stensättningar, s.k. insjögravar.

Närmare beskrivning: Vikarsjösystemet utgörs av sex sjöar i nord-sydlig riktning längs Ljusnans lopp; Vikarsjön längst i norr, därefter från norr till söder Stavsjön, Magrassen, Orten samt Övre och Nedre Ransjön. Sjöarna skiljs åt av kortare forssträckor.

I samband med byggnation av tröskeldammar vid sjöarna har flera arkeologiska specialinventeringar utförts. Man har vid dessa tillfällen påträffat många fornlämningar från äldre stenålder och fram till medeltid. Vi känner idag till över hundra fångstboplatser spridda längs stränderna.

Det stenmaterial som finns representerat i redskap och redskapsavfall på boplatserna är mycket varierat med stensorter som t.ex. jaspis och porfyr, vilka är tämligen sällsynta i länet i övrigt. Utifrån de olika redskapstyper som finns representerade på boplatserna vet vi att fångstmänniskan nyttjat detta resursrika område från tidig stenålder.

I anslutning till sjöarna ligger flera fångstgropar och fångstgropssystem, sammanlagt känner vi idag till 133 gropar i Vikarsjösystemets närhet. Ingen av groparna är daterade.

Längs sjösystemet finns elva kända forntida gravar, spridda på sju lokaler. Gravarna är brandgravar av s.k. insjögravtyp, och förmodas vara från järnåldern. Vid undersökning av en fångstboplatz vid utloppet av Vikarsjön hittades intill boplatzen en brandgrav utan synlig markering ovan jord som innehöll brända ben av människa, får eller get, ekorre, fågel och fisk samt en kam av ben eller horn, bronsbleck och några järnfragment. Kammen kunde senare dateras till tidigt 1200-tal, d.v.s. medeltid. Här levde ett hedniskt gravskick, med kremering av den döde, kvar under medeltiden.

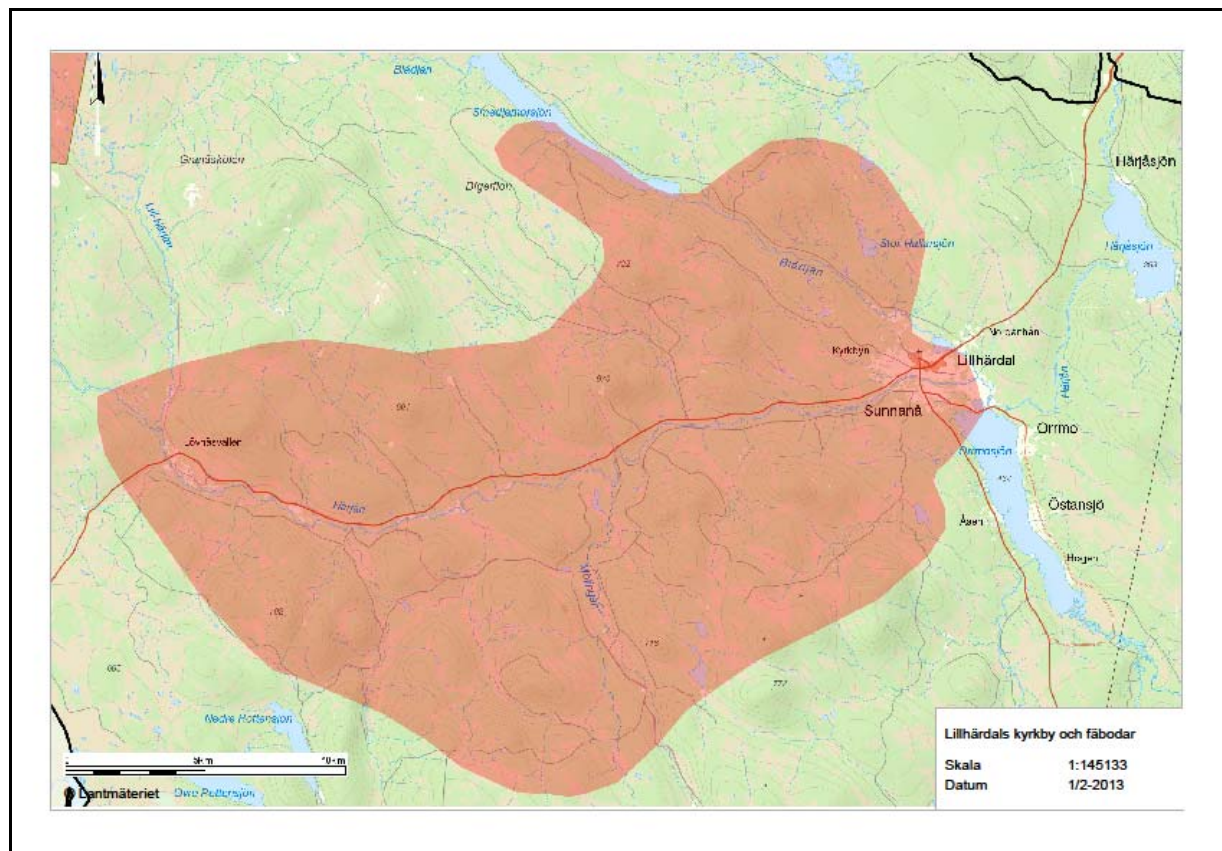
Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandebeskrivning. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Lillhärdal

6. Lillhärdals kyrkby och fäbodar **N** och **LIS**

Z 63 Lillhärdals kyrkby och fäbodar Härjedalens kommun, Lillhärdals socken

Hängbron från 1921 i Lillhärdal
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Motivering: Sockencentrum där kyrkbyn och byn Sunnanå har talrika inslag av bevarad timrad bebyggelse samt i väster den stora fäbodmiljön och fornlämningsmiljöer med lämningar efter äldre tiders utmarksbruk.

Kyrkbyn Lillhärdal
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Uttryck: Kyrka från 1770-talet och den helt bevarade, fyrbyggda gården Högen i kyrkbyn. Flera gårdsbildningar av 1700-och 1800-talskaraktär och ett öppet odlingslandskap i kyrkbyn och på Härjåns norra sida och i Sunnanå på södra sidan som båda skiftades så sent som på 1910-talet.

I skogs- och myrmarkerna väster om kyrkbyn finns ett trettiotal fäbodar, varav några fortfarande är i drift samt talrika spår efter äldre tiders utmarksbruk som fångstgropar och lågtekniska järnframställningsplatser. Vid Lövnäsullen finns lämningar efter vikingatida bosättning med bl.a. en stor skärvstenshög.

Väster om kyrkbyn, Lillhärdal
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

I miljön ingår även lämningar efter den timrade försvarsanläggningen Hamre skans från 1788, belägen vid Härjån, 10 km väster om kyrkbyn.

Närmare beskrivning: I Lillhärddal har kyrkbyn tillsammans med byn Sunnanå talrika inslag av äldre timrad bebyggelse. I kyrkbyns öppna odlingslandskap ligger den välbevarade helt slutna fyrbyggda gården Högen, som idag är hembygdsgård, samt flera gårdsbildningar av 1700- och 1800-tals karaktär.

Kyrkbyn och Sunnanå skiftades så sent som på 1910-talet. Redan vid den tiden var byarna föremål för antikvariskt intresse, då den gamla bebyggelsestrukturen med många bitvis tätt liggande fyrbyggda gårdar ännu inte var splittrad. Flera byggnader därifrån finns i dag på Jamtli i Östersund. Lillhärddals medeltida kyrka genomgick en omfattande om- och tillbyggnad på 1770-talet och präglas av sin rokokoinredning. Rester av det medeltida murverket finns ännu kvar och i kyrkan finns bl.a. en madonnaskulptur från 1200-talet.

Lillhärddals kyrka
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Det stora fäbodområdet med ett trettiotal fäbodvallar på båda sidor om Härjeån, väster om Lillhärda kyrkby, visar på boskapsskötselns stora betydelse. De flesta fäbodarna brukades in på 1950-talet. Idag är ett fåtal fäbodar i bruk. På flera av fäbodvallarna finns bevarade 1700- och 1800-talsbyggnader, även några byggnader från 1600-talet finns kvar.

Kring Lillhärda finns flera fångstgropar och fångstgropssystem samt åtskilliga spår efter lågteknisk järnframställning med blästerugnar, kolbottnar och slaggharp. Enligt traditionen slog sig den första härjedalingen Härjulf Hornbrytaren ned vid Slyos (Snösvallen) nära Lövnäsvallen redan på 800-talet. Vid arkeologiska undersökningar hittades lämningar efter en vikingatida bosättning, bl.a. ett tjockt avfallslager och en skärvstenhög på platsen.

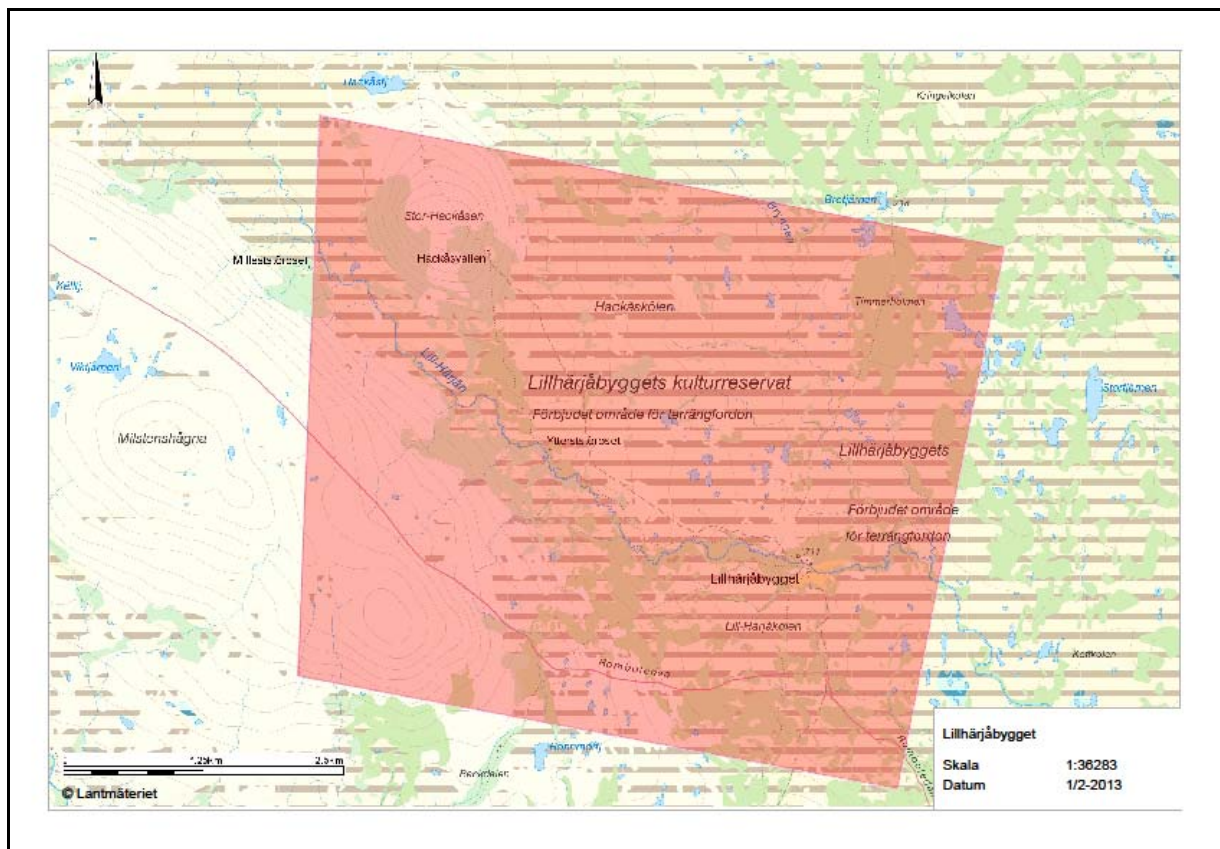
Hamre skans vid Härjeån väster om Lillhärda anlades på 1780-talet för att hindra norrmännen från att ta sig längre in på svensk mark. Skansen kom dock aldrig till användning och förföll så småningom.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

7. Lillhärjåbygget N

Lillhärjåbygget ligger i sydvästra Härjedalen och är sedan 2002 ett kulturresevat. Gården ligger i väglöst land men är fortfarande ett levande fjälljordbruk med fäbodrift.

Lillhärjåbygget från ovan
Foto: Lars-Olof Hallberg

Lillhärjåbygget förvaltas av länsstyrelsen men ägs av de boende på gården. Länsstyrelsen avsätter medel för skötseln av reservatet som är driften av jordbruket, underhåll av byggnader, hägnader, leder, stigar med mera.

Lillhärjåbygget anlades som ett nybygge i början av 1800-talet. Det var först i samband med avvitringen 1842 som gården blev en officiell bosättning. Fäboden Hackåsvallen anlades på 1880-talet. Vid gård och fäbod går djur på fritt skogsbete, korna handmjölkas och mjölken förädlas till mejeriprodukter. Djurhållningen består av fjällnära kor, hästar, får och höns. En omfattande slåtter på utmarken pågick fram t.o.m. 1962, men i dag slås gårdens gräsmarker med lie och slåtterbalk och höet hässjas.

Systrarna Eva och Ann Eriksson övertog gården 2007 efter mor Karin. Det är femte generationen som driver jordbruket. På fastigheten som är 2 698 ha finns ett 40-tal byggnader. Lillhärjåbygget saknar el men har dieselelverk som kompletterats med en solcellanläggning. Tunga transporter sker främst vintertid med skoter.

Lillhärjån rinner genom hela fastigheten. Förr gav åslåttern längs med vattendraget rika höskördar. Foto: Lars-Olof Hallberg

Gården erbjuder ett besök i en unik natur- och kulturmiljö utan motstycke i Sverige.. Besökarna erbjuds guidning och det går att övernatta i en gäststuga på gården. Gårdens produkter är guldgult sommarsmör som smakar myr och fjäll. På gården går det att köpa smör, ost eller mandelpotatis.

Broschyren *Lillhärjåbygget - Fjälljordbruk i väglöst land* finns att beställa genom länsstyrelsen, eller kan laddas ned som pdf. Boken *Gården på fjället* finns att köpa i bokhandeln eller genom fotograf Lars-Olof Hallberg.

Förhållningssätt: Ny bebyggelse får endast uppföras för att stödja fäbodriften.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

8. Högen N och B

Gården Högen är en av landets få och en av länets två fullständigt bevarade fyrbyggda gårdar enligt nordsvensk typ. I byn Lillhärda l fanns flera sådana gårdar kvar ovanligt länge.

Först vid laga skifte 1912 splittrades byns alla gårdar, utom Högen som redan 1924 övertogs av Lillhärda l hembygdsförening.

Gårdens byggnader är uppförda under perioden 1600-tal till tidigt 1900-tal. Det äldre boningshuset, gammelstugan, är byggt 1776. Det är en parstuga i en våning, med barfred och fönster med små blyinfattade rutor. Fönstren har luckor på utsidan som är smyckade med hyvlade rombiska figurer.

Högen, Lillhärda l kyrkby 19:7, Lillhärda l socken
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Skyddsföreskrifter: Omfattar två boningshus, en loftbod/portlider, en vedbod/vagnsbod/redskapslider, ett dass, en lada, stall/portlider/ foderbodar/matbod med loft, en ladugård/portlider/loge, en brunn med brunnsvinda och vattenränna, ett härbre, en bakstuga, en rökbastu och ett eldhus. Skyddsföreskrifterna omfattar samtliga byggnaders exteriörer samt fasta interiörer.

Byggnaderna får ej rivas eller flyttas, inte till sitt yttre byggas om, byggas till eller förändras på annat sätt, befintlig fast inredning i samtliga byggnader ska bevaras, byggnadernas planlösningar får inte förändras.

Underhållsåtgärder som rör exteriören, som reparation av timmerfasader, träpanel, takbeläggning, skorstenar, fönster, stensockel, liksom underhåll av den fasta inredningen ska utföras på sådant sätt att byggnadernas kulturhistoriska värde inte min-

skas. Innan underhållsåtgärder vidtas enligt ovan ska samråd ske med länsstyrelsen, som också lämnar råd och anvisningar i dessa frågor.

Gammelstugan
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Fastigheten får ej ytterligare bebyggas eller bli föremål för annan väsentlig förändring. Fastigheten ska hållas i sådant skick att byggnadernas utseende och karaktär inte förvanskas. Gärdesgårdarna skall bevaras och underhållas.

Om ändring av byggnadsminne i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig för att byggnaderna ska vara till nytta eller sådan ändring i övrigt kan anses påkallad av särskilda skäl, kan länsstyrelsen medge tillstånd.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

9. Sunnanå Halvars N och B

Gården Halvars i byn Sunnanå tillhör de bästa exemplen i länet på kringbyggda gårdar av nordsvensk typ. Den är i dag uppdelad på två fastigheter.

Halvars, Sunnanå 18:2, 20:2, Lillhärads socken.
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Trots att enstaka byggnader är utflyttade från gårdstunet har ändå gården bevarats som en enhet. Till gården hör ett stort antal byggnader uppförda under perioden 1600- till 1900-tal.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Skyddsbestämmelser: 1.a Mangårdsbyggnad (19:4), 2.a Portlider/loftbod (19:4), 3.a Lillstuga med stall (19:4), 4.a Bagarstuga (19:4), 5.a Lada (19:4), 6.a Smedja (19:4), 7.a Ladugård (19:4), 8.a Tröskloge (19:4), 9.a Lada (19:4), 1.b Mangårdsbyggnad (20:2), 2.b Portlider/loftbod (20:2), 3.b Stall (20:2), 4.b Ladugård (20:2), 5.b Dubbelhärbre (20:2), 6.b Loge (20:2), 7.b Lada (20:2), 8.b Bastu (20:2), 9.b Lada (20:2).

Samtliga ovan uppräknade byggnader får inte flyttas eller rivas, byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sina exteriörer. Ändring av rums indelning, eller åtgärder som innebär ingrepp i bärande stomme, får inte göras i någon av de ovan uppräknade byggnaderna.

Halvars, Sunnanå 18:2, 20:2, Lillhärads socken.
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Ingrepp i, eller ändring av förekommande fast inredning får inte göras i någon av de ovan uppräknade byggnaderna, med undantag för de båda mangårdsbyggnaderna (l.a och l.b). Till fast inredning hör bl.a. golv, tak, dörrar, lister, paneler, eldstäder, bås för djur, väggfasta hyllor, britsar, bänkar och skåp.

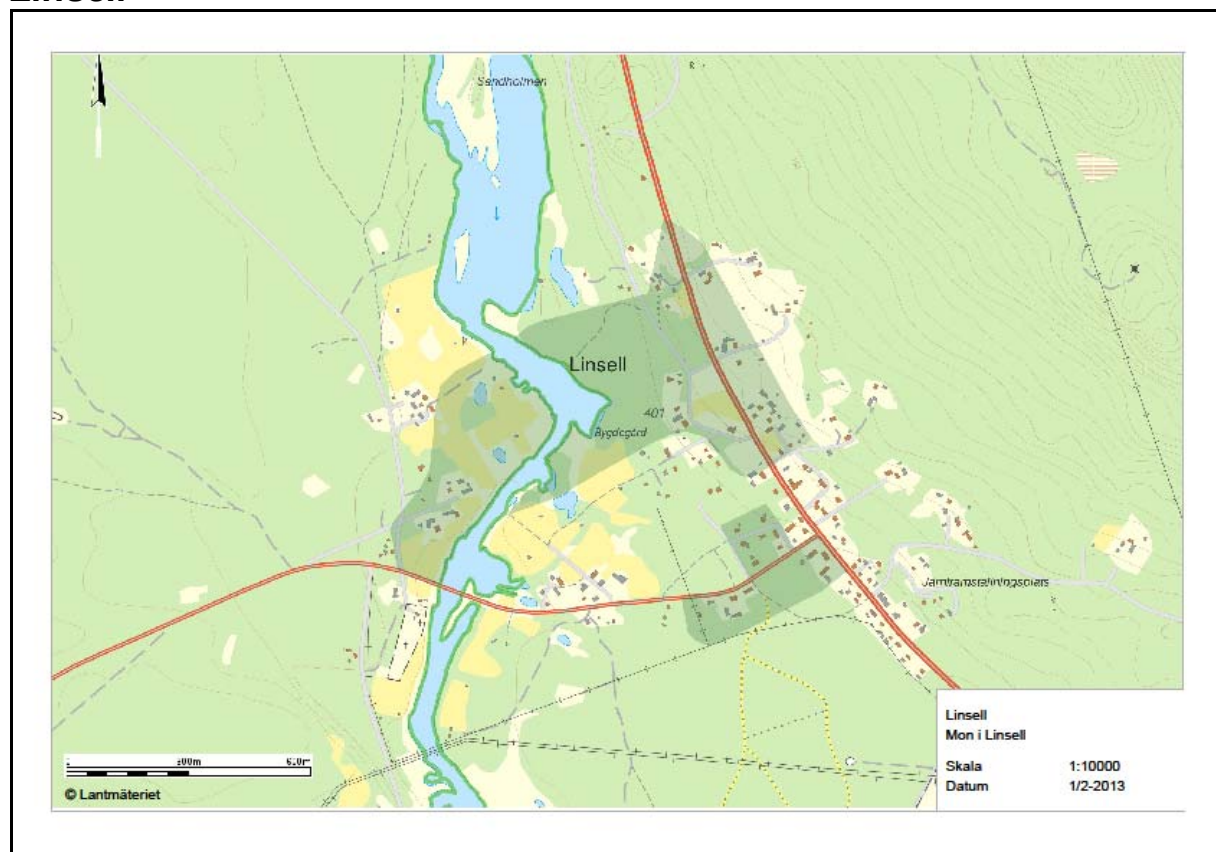
Byggnaderna ska underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Inom skyddsområdet får inte ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar uppföras.

Om ändring av byggnadsminne i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig eller i övrigt kan anses påkallad av särskilda skäl, kan länsstyrelsen medge tillstånd.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Linsell

10. Linsell R och LIS

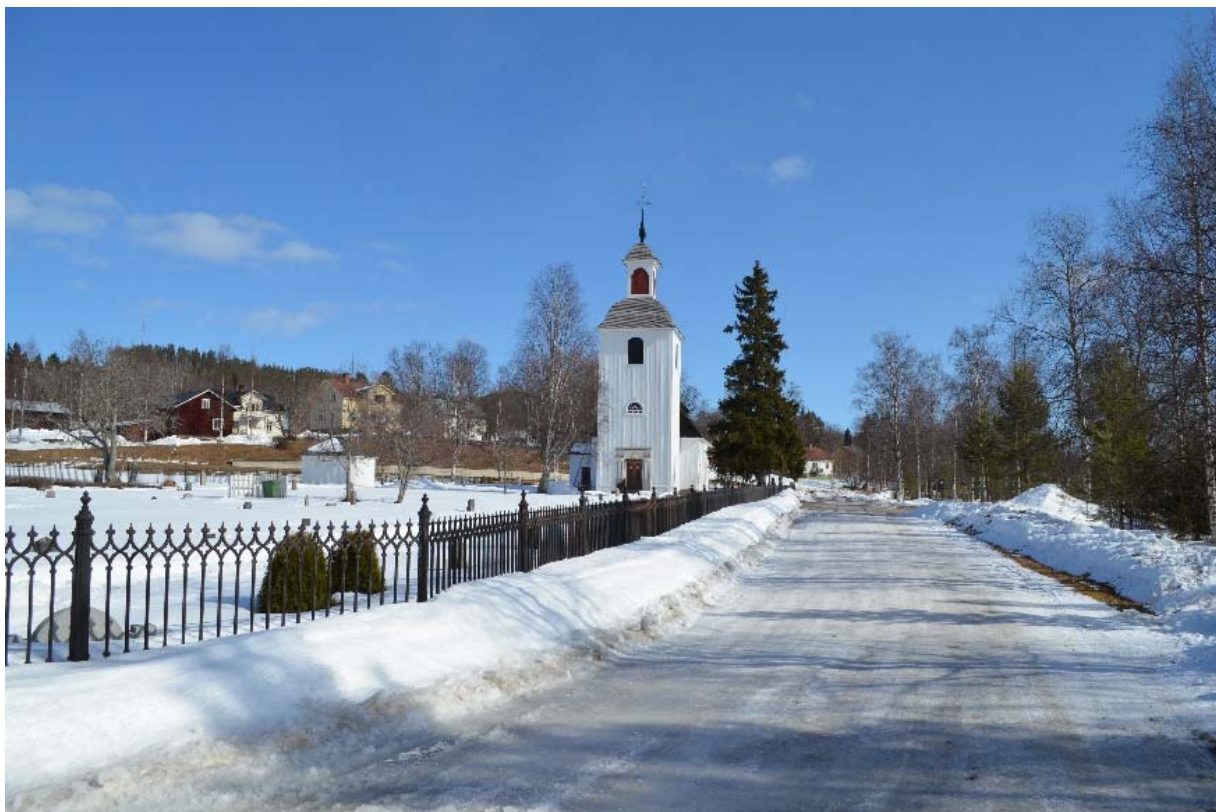
Den centrala delen av Linsells kyrkby har stora kulturmiljövärden med kyrkan och de gamla gårdarna på bägge sidor av Ljusnan. Den lilla 1700-talskyrkan och omgivande kyrkogård omges av ett gjutjärnsstaket. Kyrkan ligger vid den gamla vägsträckningen från Sveg mot Hede längs Ljusnan.

Historik: Linsells historia kan följas tillbaka till 1564, när sex skattebönder omnämns i en tiondelängd. Bebyggelsen torde vara betydligt äldre. De äldsta gårdarna tycks vara de som ligger på västra sidan av Ljusnan. Byn räknades i kyrkligt avseende som en del av Svegs socken. Först 1778 fick de sammanlagt 30 hushållen i byarna Linsell, Lofsdalen, Glöte och Ransjö lov att bygga ett eget kapell i Linsell. Kyrkans byggmästare var Linsellbonden Pehr Tholsson.

Efter kyrkobygget blev Linsell egen kapellförsamling och senare annex under Svegs socken. Kyrkan kompletterades 1797 med ett torn, som sannolikt byggdes under ledning av kyrkobyggmästaren Pål Pehrsson i Stugun. Järnstaketet kring kyrkogården är anslående. Dess sydsida mot gamla landsvägen är från 1893 medan övriga sidors staket tillkom 1950.

Gårdarna öster och norr om kyrkan torde ha avsöndrats från de äldre gårdarna på västra sidan älven. Den östra gruppen gavs namnet Backen, ett namn som nämns 1685 och finns på en karta från 1797. Backen delades under 1600-talet upp i flera hemman, varav en kallas Tols och beboddes av byggmästaren Tholsson under 1700-talet. Gården närmast norr därom är Backgårde med flera välbevarade

timmerbyggnader. Torpstället Lyckan ligger längre norrut efter vägen och har varit ett av två torp under gården Backgårde.

Kyrkan och järnstaketet

Foto: Härjedalens kommun/Ingela Kälvedal

Miljöbeskrivning: Bebyggelsen kring Backen har välbevarad 1800-talskaraktär, med inslag av ännu äldre hus, från både 1600- och 1700-talen t.ex. ett flyttat kyrkstall.

Miljön sträcker sig från Backen och kyrkan, västerut förbi gamla hotellet, ned till älven och gamla brofästet och därefter upp till de närmaste gårdarna på västra sidan, Jo-Påls och Lundins (f.d. Jo-Jons). Gårdarna är gamla hemman med välbevarade ekonomibyggnader från 1700-talet. På Lundins pryds parstugan av en barfred från 1832. De öppna takterna på bägge sidor av älven är viktiga delar av kulturlandskapet.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källor:

Linsell – Ransjö förr. Ett häfte om bygden i gången tid. Del 1 och 2. Utgivna av Linsells byalag.

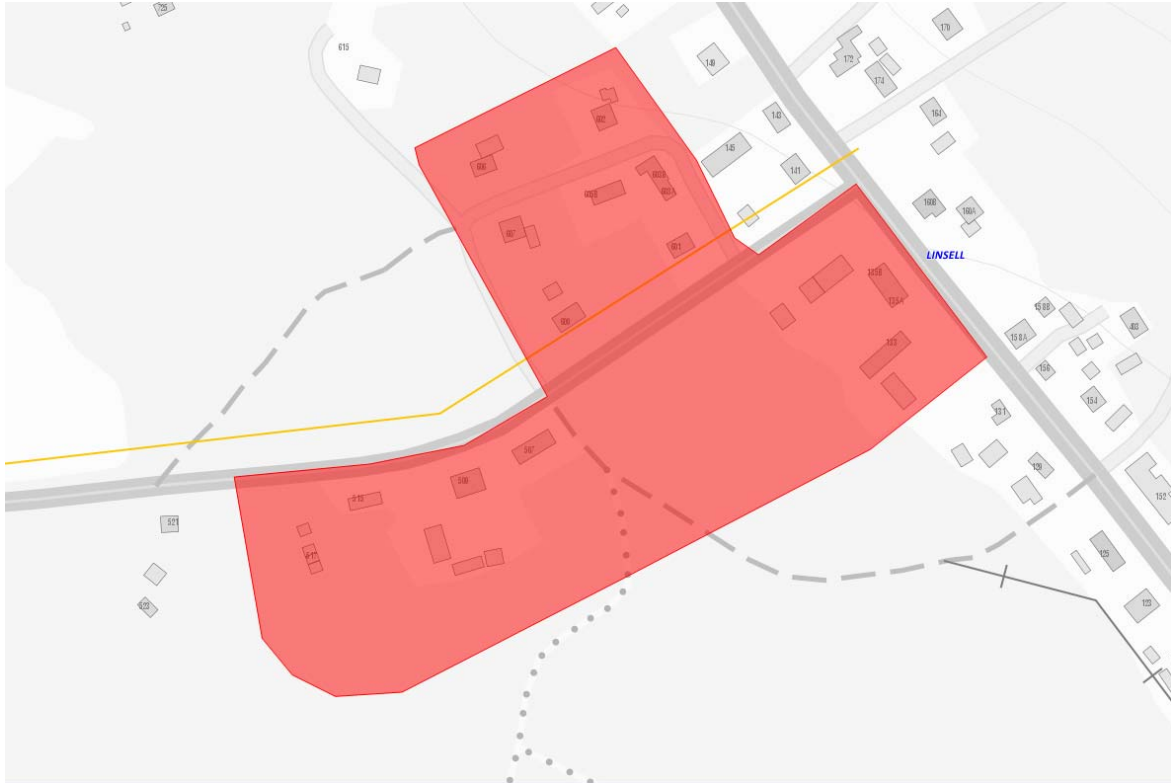
E Modin. Härjedalens ortnamn och bygdesägner.

Brev från Erik J Bergström, Östersund.

B Cedenhag. Våra kyrkor.

11. Mon i Linsell R

Linsell var fram till 1960-talet en av de Härjedalsbyar där skogsbruket hade stor betydelse. I Mon finns bolagsbyggnader, skogsarbetarbostäder, garage m.m.

Mon i Linsell

Historik: Den industriella skogsbruksepoken i Linsell inleddes av James Dickson & Co 1852. Den följdes av Svartvik, Sandarne och Bergvik & Ala. På Mon i Linsell hade Bergvik & Ala kontor för både Linsells, Ransjö och Glötes skogsbruksdistrikt. Skogsvaktargården som står på södra sidan Lofsdalsvägen byggdes troligen på 1920-talet. Den följdes kring 1960 av två skogsvaktarbostäder på motsatta sidan av vägen. Vid samma tid uppförde två skogsarbetarfamiljer egna hem på mark som skogsbolaget ställde till förfogande, mot arbete för bolaget ett visst antal år.

Vid väg 84 ligger 1890-talsgården Bäckelins, som anlades av f.d. skogsförvaltaren Olof Bäckelin och kom att fungera både som gästgiveri, bostadshus och affär. Åren 1917 till 1924 drev Linsells Kooperativa Handelsbolag butik i halva bottenvåningen. En av skogsbolagets tjänstemän hyrde bostadslägenhet i övervåningen.

Under tidigt 1960-tal hade skogsbolaget och kommunen stora planer för utvecklingen av Linsell med skogsbruk och turism. En stadsplan gjordes, pensionärslängor byggdes på Mon och vid landsvägen planerades för ett flerbostadshus. Timmerflottningen avslutades 1967 och utvecklingen avstannade. Hyresgäster fanns inte ens till pensionärsbostäderna vilka övergick i privat ägo på 1980-talet.

Miljöbeskrivning: Bergvik & Alas gamla bolagsgård har kvar drängstuga och ett stall. Omedelbart väster om gården står en garagelänga i plåt, i vilken bolaget hade bilar och bussar. Därifrån kördes arbetarna ut om morgnarna i buss. Skogvaktarna åkte bil. Vid garagen står även tre träbaracker på plintar. De användes av tillfälligt arbete i skogen, särskilt i början av 1960-talet, men används emellanåt även i dag. Intill står flera av bolagets arbetsvagnar uppställda.

De två skogsarbetarägda egnahemmen beställdes av familjerna från företaget Elementhus i Mockfjärd. Husen har kvar det tidstypiska 1960-talsutseende med bl. a. aluminiumfasader. Mellan den östra skogsarbetarbostaden och skogvaktarbostäderna står två huslängor som byggdes som pensionärsbostäder i början av 1960-talet. Varje huslänga innehöll två lägenheter. De flesta hyresgäster hade anknytning till skogen på något sätt.

Bebyggelsen inom området på Mon i Linsell innehåller flera välbevarade byggnadstyper som sammanhänger med skogsnäringen under 1900-talet och den positiva, samhällsekonomiska utveckling som sedan bröts i slutet av 1960-talet. Miljön är ett komplement till den flottningshistoriska miljön vid Linsellborren, ca 7 km söder om byn.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls.

Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

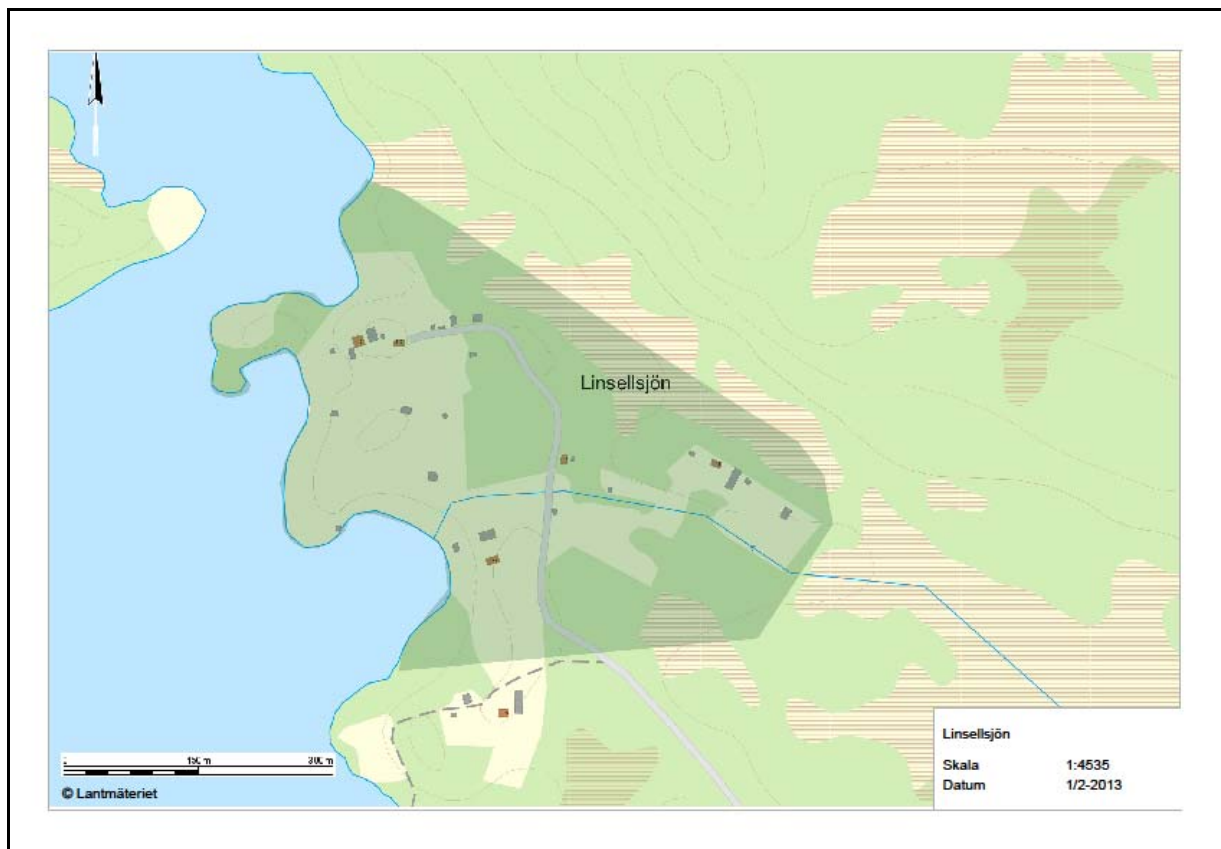
Källor:

Linsell – Ransjö förr. Ett häfte om bygden i gången tid. Del 1 och 2. Utgivna av Linsells byalag.

Muntliga uppgifter av Börje Nilsson, Ingemar Eriksson och Göran Östh, Linsell

Brev från Erik J Bergström, Östersund.

12. Linsellsjön R

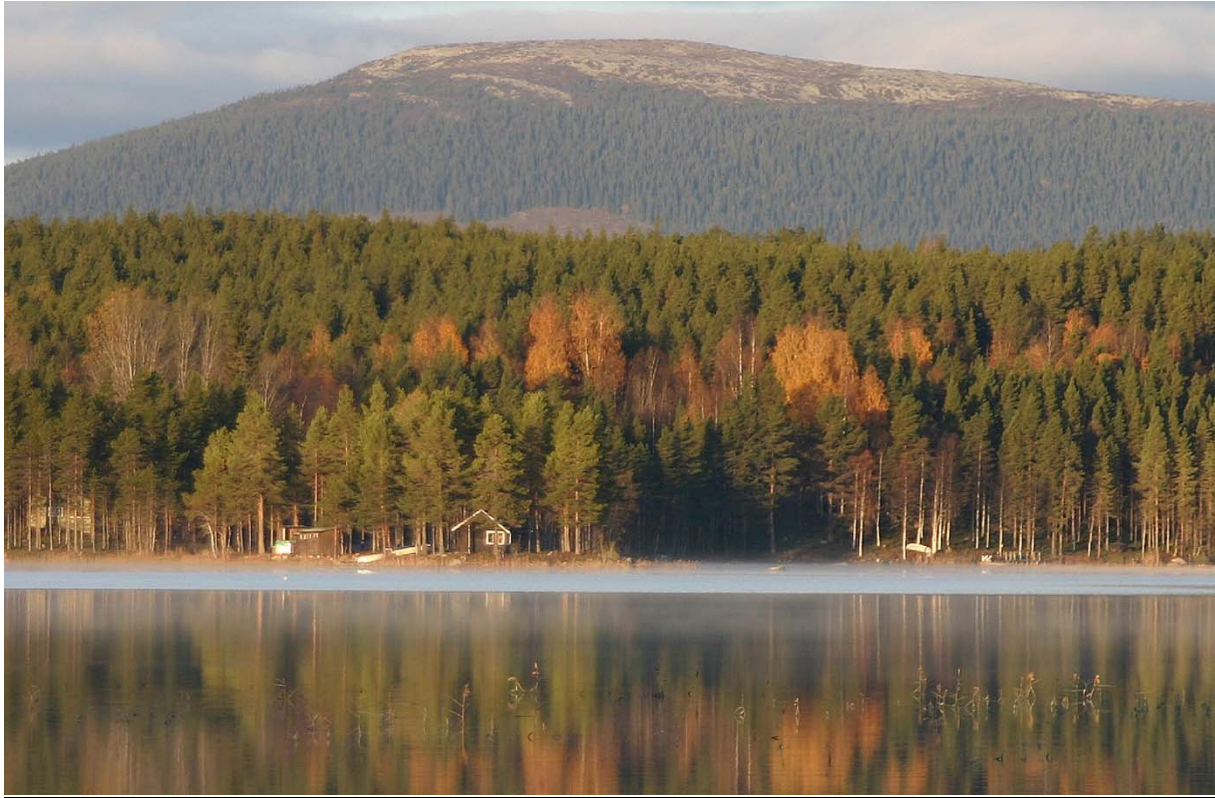
Byn Linsellsjön ligger på östra sidan av sjön med samma namn. Byn bestod länge av de tre gårdarna Västigår'n, Millagår'n och Östigår'n men senare avsöndrades en fjärde gård kallad Klockars från Millagår'n. Under 1900-talet har bebyggelsen ändrats något av nedläggning av jordbruk och viss nybyggnation. Gamla hus har försvunnit, men den öppna bytåkten och byns huvudsakliga karaktärsdrag består.

Historik: Troligen uppkom den första bosättningen redan före 1700 på mark som använts för fäboddrift av bönder i Linsell. Den första inbyggaren ska ha varit en Linsellfödd f.d. knekt som kommit hem från ett krig. Han medförde en viss förmögenhet och lät bygga sig en gård samt började bruka ängsmarker och röjningar. Under nästa generation, brann hela gården ned, förutom ett härbre. Detta härbre står fortfarande kvar mitt i byn. Det bedöms vara från 1600-talet och är därmed byns äldsta hus. Den gamla gårdsplatsen bebyggdes inte på nytt. Den utpekades i den del av södra byn där en såg finns vid infarten till byn. De tre huvudgårdarna står på andra platser i byn.

Miljöbeskrivning: Längst i norr är Västigår'n, som är permanent bebodd. Omgivande odlingsmark hålls öppen genom bete och slåtter. Några av gårdens äldre ekonomibyggnader är borta men den traditionella gårdskaraktären från 1800-talet är kvar. De äldsta ekonomibyggnaderna bedöms vara från 1700-talet. Boningshuset i två våningar är byggt kring 1870 och pryds av en barfred.

Mitt i byn är Millagår´n, vars ursprungliga bebyggelsebild delvis har förändrats. I östra delen av byn är gården Klockars som trots ett visst förfall fortfarande har kvar några gamla timmerhus. Längst i söder är Östigår´n.

Byn med öppet odlingslandskap och gamla timmerhusen är ett exempel på en härjedalsk, mindre by med bebyggelse från främst 1700- och 1800-tal.

Linsellsjön

Foto: Härjedalens kommun/Henry Jonasson

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

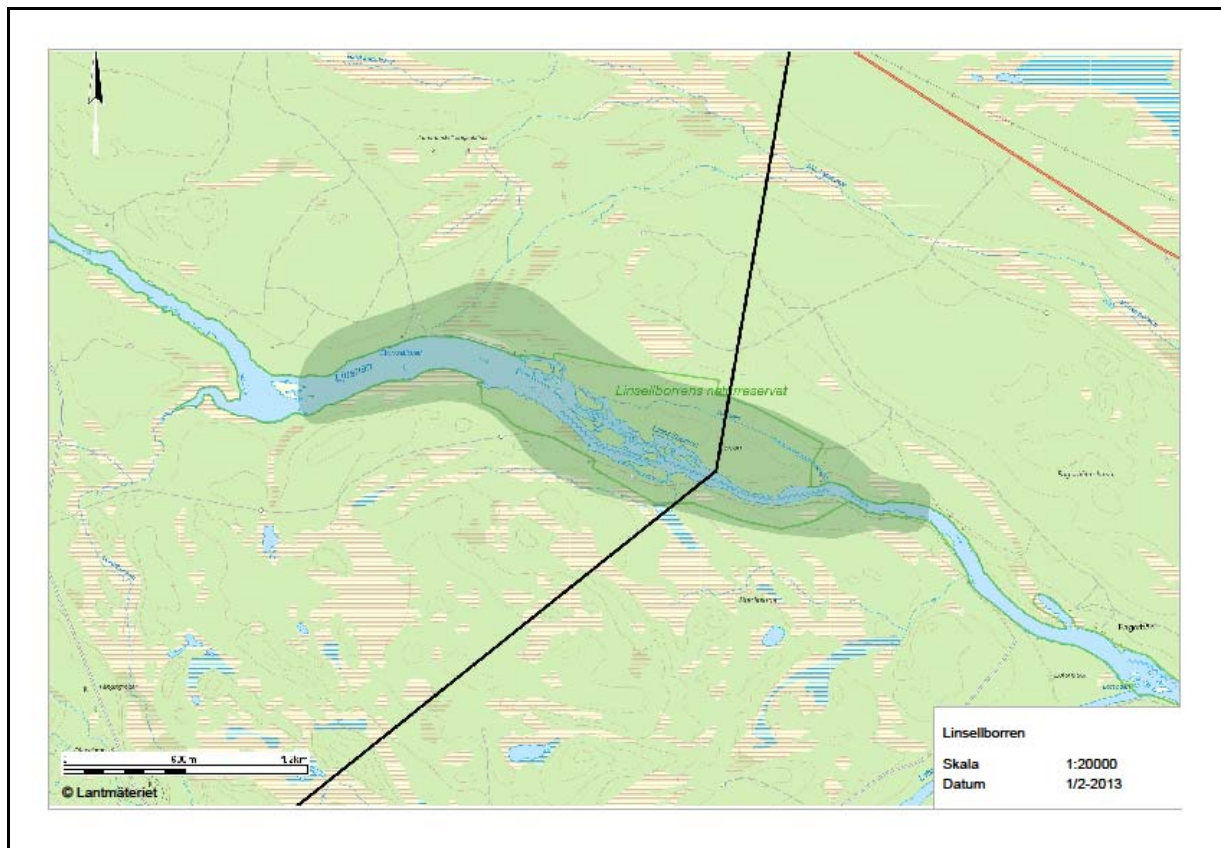
Källor:

E. Modin : Härjedalens ortnamn och bygdesägnar.

Jamtli byggnadsinventering 1975.

Muntliga uppgifter: L-I Lööw, Linsellsjön.

13. Linsellborren **R**

Den kilometerlånga delen av Ljusnan, nedströms byn Linsell, kallas Linsellborren, en historisk flottled, rik på forsar och spår från timmerflottningens dagar. Långa stenkistor har byggts i älven för att styra timret. I skogen på norra sidan finns grävda kanaler och stenbrott. Vid södra älvstranden står en bevarad flottarkoja den s.k Borrkasern i vilken flottningens historia levandegörs med en utställning.

Historik: Miljön innehåller spår av flottning under minst hundrafemtio år. Flottningsbolaget James Dickson & Co förvärvade 1852 stora skogsområden i Svegs och Linsells socknar. För att flotta timmer från skogarna norr om Linsell sprängde och grävde bolaget en kanal förbi Linsellborren med alla forsar. Kanalen var klar 1864 och byggnadsarbetet kan fortfarande upplevas i terrängen. Timmerflottningen ökade från 1800-talets slut och var intensivast på 1930-talet. Efter 1957 fraktades alltmer virke på bilar och 1967 upphörde flottningen.

Forntida boplatser finns också i området. Vid stranden av lugnvattenområdena, både uppströms och nedströms forsen, har arkeologer registrerat fornfynd som tyder på återkommande bosättningar under stenåldern.

Miljöbeskrivning: I Kvisseln syns spår av timmerskoningar och stenarbeten. Området kring Linsellborren är rikt på lämningar från flottningsepoken. Mest anslående är den 800 m långa stenkistan som byggdes i själva forsen för att leda timret. Den består omväxlande av kilstensmurar och dubbla trækistor.

Linsellborren

Foto: Härjedalens kommun/Henry Jonasson

Kilstensmurarna är 2 m breda och lagda av stora utkilade stenblock i fyra skift. Uppe i skogen strax norr om forsen finns de stenbrott där stenbrytningen skedde. På älvens södra sida står flottningsstugan "Borrkasern", som inrymde britsar för 16 flottare. När huset byggdes 1901 ersatte det en äldre koja vid Borren. På älvsträckans norra sida finns dels ett båthus som funnits på plats redan före 1874.

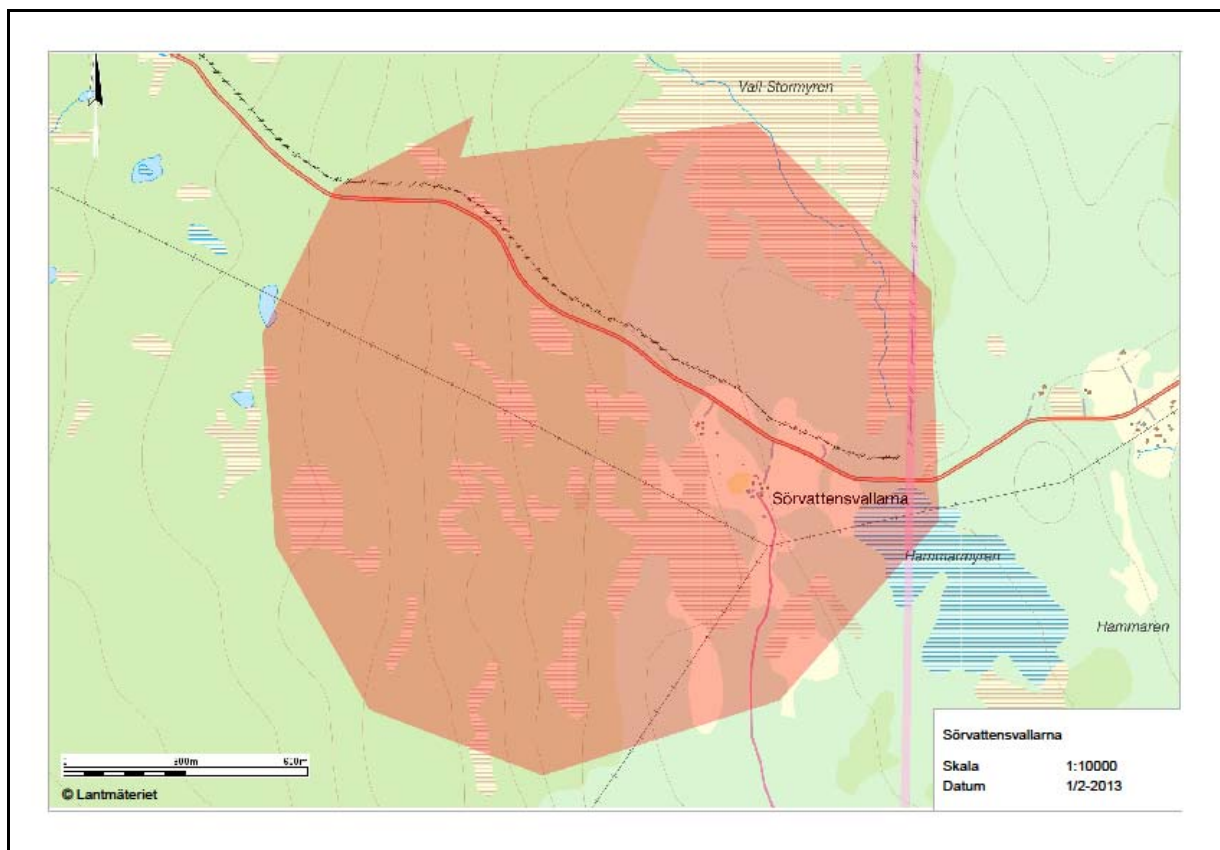
Kulturmiljön Linsellborren är ett mindre avsnitt av den totalt 15 km långa sträcka av Ljusnan som utgör naturreservatet Linsellborren. Naturreservatet omfattar en oreglerad del av Ljusnan och har stora naturvärden med örtrik vegetation och märkliga sandurfält med dödisgropar. Älvsträckan är också populär för sportfiskare. Den flottningshistoriskt mest intressanta delen är forssträckan Linsellborren, där forsarna har en total fallhöjd på 15 m längs en 1,2 km lång sträcka. Den avgränsade kulturmiljön innefattar även ett stycke av stränderna och skogsmarken på sidan av Linsellborren. Miljön är skyddad med reservatsbestämmelser.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Källor:

Y Roslund-Forenius: Linsellborren – spår efter flottningssepoken.
Brev från Erik J Bergström Östersund.

14. Sörvattensvallarna N

Z 58 Sörvattensvallarna Härjedalens kommun, Linsells socken

Fäbodvallen Sörvattensvallen
Foto: Härjedalens kommun / Inga Björk

Motivering: Fäbodmiljö i fjällbygd med fyra fäbodvallar kring en öppen täkt.

Uttryck: Bebyggelsen är i huvudsak från 1800-talet med gårdsbyggnader kring fyra tun och gårdsgårdar och lador på den hävdade täkten. Fäboden är fortfarande i drift.

Närmare beskrivning: Sörvattenvallarna var en fäbodvall till den första nybyggaren i byn Sörvattnet, Rolf Eriksson (Bång Rolf) från Lillhärdal. Det blev fäbodställe även för byn Kölosen som är ett nybygge från 1831. Gårdarna i Sörvattnet och Kölosen inköptes 1888 av staten till renbetesland. Hemmansägarna blev kronoarrendatorer och fick arrendera byggnader, de uppodlade inägor, slåttermarker och fäbodvallar. Arrendatorerna ålades att väl hävda och bruka statens egendom mot att de hade rätt till fiske och jakt till husbehov samt rätt att ta byggnads- och stängselvirke och ved.

Fäbodvallen Sörvattenvallen
Foto: Härjedalens kommun / Inga Björk

Fäbodvallen Sörvattenvallarna inköptes av staten först på 1950-talet. Den brukas fortfarande på traditionellt sätt. Flera byggnader på fäbodvallen har under senare delen av 1990-talet restaurerats med statliga medel.

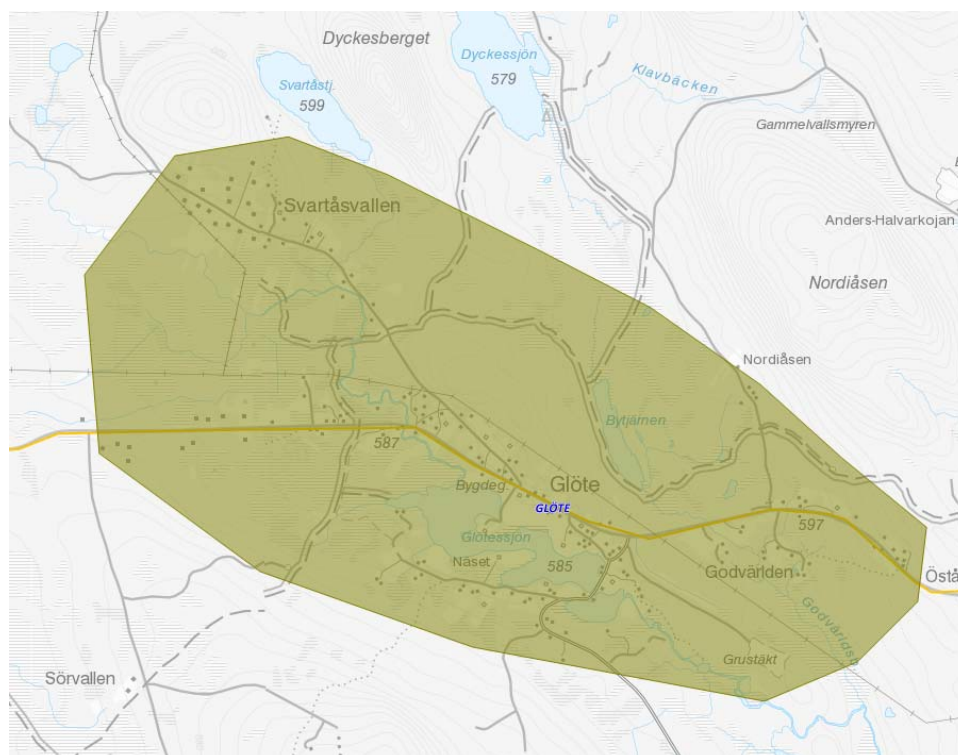
Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Glöte

15. Glöte L

Byn Glöte är i huvudsak uppbyggd runt Glötessjön med husen samlade i grupper gårdsvis. Under 1600-talet framträdde fem stamhemman som bibehölls under 250 år; Västgaln, Schvedun, Bäckgården, Hånäs samt en gård som från 1700-talet namngivits efter olika innehavare, senast Janas. Landskapet var ett öppet jordbrukslandskap med täkter och gårdsgårdar. Få byar har som Glöte haft så stora och många fäbodbyar. I Häggingåsen fanns minst 12 fäbodgar. Grannbyarna Svartås-vallen, Dravagen och Bølberget var från början fäbodbyar för Glöteböndernas västra respektive östra hemman. Djursvallen upptogs 1775 som ett nybygge och där bildades två skattetorp, som med tiden blev fullödiga hemman. Bølberget var från början en fäbodby under Glissjöberg, men förvandlades 1837 till två nybyggen som senare blev skattehemman.

Historik: Glöte, är troligtvis en av Härjedalens äldsta byar med fast bosättning sedan 1300-talet. Byn omnämns i skrift första gången 1420 då Anders Havardsson säljer sitt fäderneärv till brodern Nils i en gård som heter Glöte liggandes i Herdal.

Under århundraden levde de flesta av byns innevånare av jakt, fiske och jordbruk. De många fäbodvallarna var viktiga för att få bete och foder att räcka till. I slutet av 1800-talet blev skogen allt mer värdefull vilket medförde att fler människor behövdes i skogsarbetet och därmed växte befolkningen i byn. Trångboddhet och bostadsbrist gjorde att byn breddade ut sig åt alla väderstreck med torp och småbruk.

Glöte ligger i ett kalkrikt bälte och där finns också flera gamla samfälligheter eller så kallade undantag för brytning och bränning. Försäljning skedde t.ex. till Svegs kyrka under 1700-talet. I övrigt användes kalk och kalksten inom byn.

Glöte var tidigt en turistort och redan 1932 rapporterade Jämtlands Tidning att ca 75 turister var stormförtjusta över sin vistelse i Glöte och Lofsdalen. Glötebor ordnade utflykter åt turister med häst och släde till fjällen men omkring 1960 ebbade satsningen ut för Glötes del.

I början av 1900-talet bodde ca 400 personer i Glöte. Glöte Badhus stod klart 1949 med bad, bastu och tvättstuga. Under 1960-talet avvecklades de flesta jordbruken, skogsbruket industrialiserades och befolkningen minskade snabbt. Skolan stängdes 1963 och utbudet med service och näringar har avvecklas. Byn har i dag ca 70 innevånare, de flesta av husen är fritidshus och bebodda endast någon vecka per år.

Vindkraftsparken på Glötesvålen invigdes i maj 2015.

Miljöbeskrivning: I Glöte finns flera välbevarade byggnader och gårdar. Både boningshus och fjös är oftast stora timmerbyggnader. För att hindra kalla vindar är ladugården vanligtvis placerad nordväst om boningshuset. Den äldsta gården i byn är troligtvis Hånäs. På sydsluttningen på den åsrygg som är belägen norr om byn och är klimatet gynnsamt och här finns potatisåkrar.

På baksidan av Äjjan, norr om bykärnan, ca 600 m från bilväg på skifteslagets mark, finns det största gamla kalkbrottet. Strax öster om brytningsplatsen finns en unik lämning efter hanteringen, en obränd kalkugn. Den är en av de få i Jämtlands län och den enda i Härjedalen. Varför kalkugnen förblev obränd är inte riktigt känt men Glöte Byalag har för dramatikens skull lanserat tre teorier; Otursteorin, Okunnighetsteorin och Sabotageteorin. Ugnen ligger nere i en ravin där draget möjligen varit för dåligt.

Planeringen av vindkraften började i början av 2000-talet och omfattade ett betydligt större område. Efter samråd och senare beslut i miljödomstolar minskade området att bli 30 verk placerade på 1000 metersnivå på Glötesvålen. En bygdepeng ska användas till lokala investeringar och etableringar som ökar serviceutbudet och skapar sysselsättning. En mindre del av bygdepengen avsätts varje år att användas av kommande generationer.

Källor

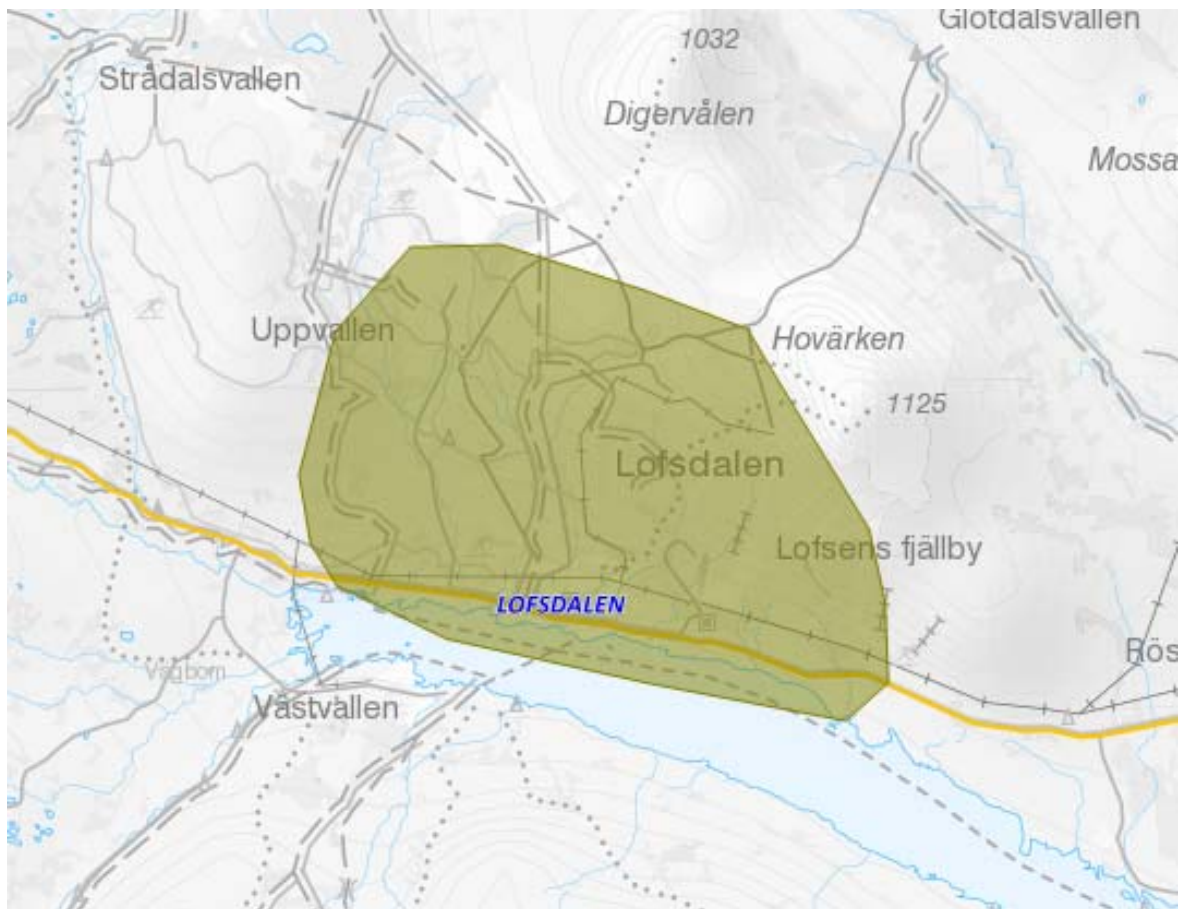
Glöte Byalag med stöd av boken Glöte genom 600 år (400 sidor); huvudförfattare Erik J Bergström, www.glotebyalag.se

Härjedalens skansar och Härjedalens förlorade söner båda av Erik J Bergström,

Jamtli's utgåvor av Härjedalens fåbodar 1994 och 2000, Härjedalens Bilderbok av Bengt Weilert 1996.

Lars Rumars Historien och Härjedalsdomen 2014

16. Lofsdalen L och LIS

Lofsdalen är en fjällby på norra sidan av sjön Lofssjön. Orten är en av kommunens mest besökta turistområden.

Historik: Lofsdalen anses vara en av de tidigast bebodda platserna i Härjedalen och namnet finns dokumenterat redan 1426 gällande ett jordköp. Det finns föremål och boplatser daterade till ca 500 f.Kr. Tidigare fanns på de större gårdarna minst en fäbod. Byns kvarvarande vallar har inslag av bevarad timrad bebyggelse och lämningar av äldre tiders utmarksbruk.

Landsvägen mellan Glöte och Lofsdalen byggdes 1931 och bidrog till att turismen utvecklades. Gästerna togs emot i gårdarna runt byn. När Ljusnans och Voxnans regleringsförening får tillstånd att bygga ett kraftverk på 1950-talet förändras byns utseende radikalt och sjöns yta höjs med sju meter. Sju gårdar och ett flertal sandstränder dränktes under vatten.

Den första skidliften byggdes 1962 men det var först 1974 som utbyggnaden av den alpina anläggningen tog fart. I dag finns här nio liftar.

Miljöbeskrivning: Gården Opp må Bähättja är den enda som har gårdssmedjan kvar med alla inventarier kvar.

Spruthuset som byggdes på 1920-talet var under många år Lofsdalens enda brandförsvar. Efter en brand i skolans spåntak investerade byn i en brandspruta som kom till användning 1934 då skolans uthus började brinna.

Lindblomsfjöset är Erik O Lindbloms eller *Guldkungens* barndomshem. Pojken växte här upp under knappa förhållanden och reste som utbildad skräddare till Amerika där han drabbades av guldfeber. Tillsammans med två kamrater hittade han en av Amerikas största guldfyndigheter. Lindblomsfjöset stod ursprungligen i Strådalen men flyttades med familjen till Lofsdalen under 1800-talets senare hälft.

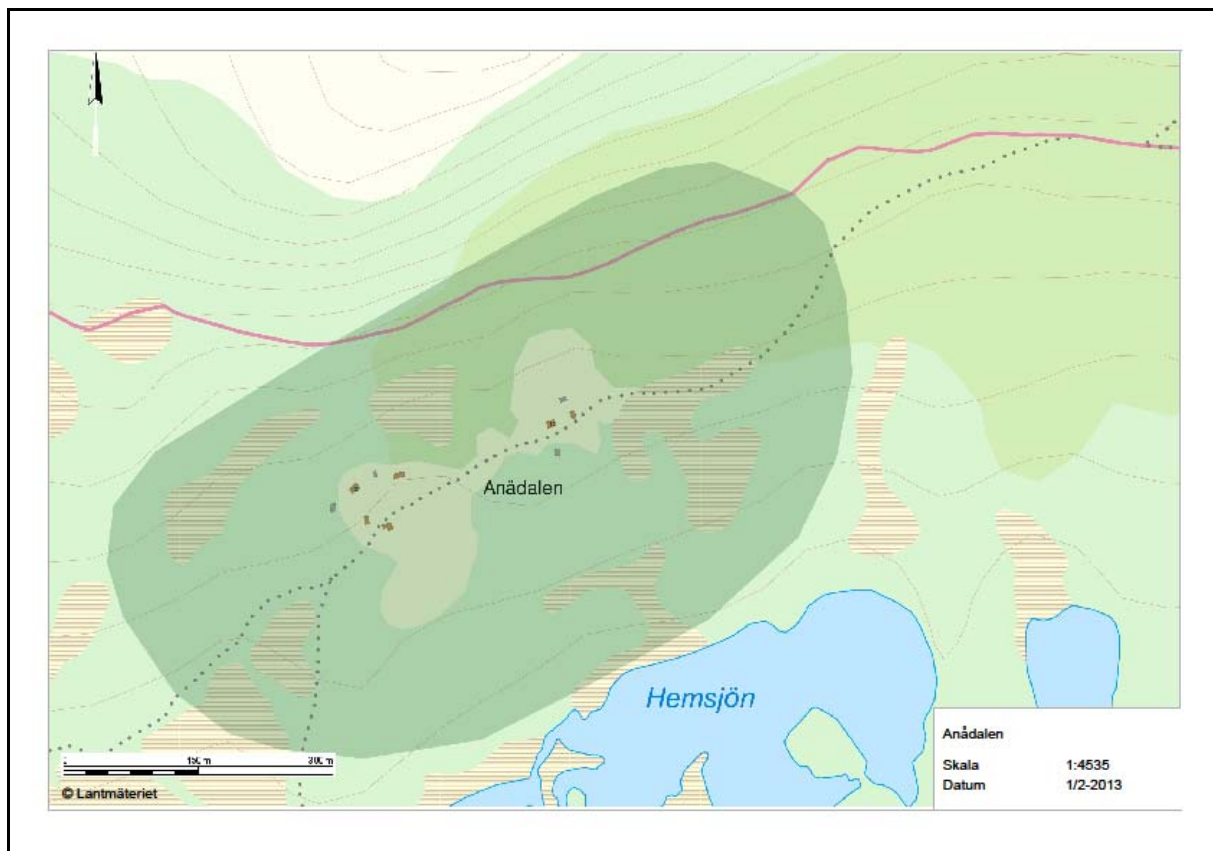
Rombovallen är en medeltida begravningsplats där det enligt sägnen ligger en präst och en domare begravna. I anslutning till begravningsplatsen fanns här under medeltiden en själastuga till pilgrimernas skydd och vila. Lofsdalens byalag restaurerade vallen 1997 och en själastuga och ett kors är åter på plats. Nedre Stråån passerar helt nära och inbjuder till en stunds avkoppling.

Själastugan i Rombovallen

Lofsdalens bystuga är flyttad från en av byns äldsta gårdar *Väst i gala* i början av 50-talet. En bagarstuga där man enligt tradition bakar tunnbröd, stomp på bakhäll byggdes 1984.

17. Anådalen R

Anådalen Samisk kulturmiljö som etablerades under tidigt 1900-tal ligger en knapp mil sydöst om Mittådalen. I den östra delen av miljön finns en välbevarad samisk småbruksmiljö med ett boningshus och bodar samt en bostadskåta. Familjen bedrev renskötsel men hade även kor och getter. I den västra delen av miljön finns en turistverksamhet som i samisk regi startade redan under 1910-talet.

Historik: Västra delen: Anådalen var ett fäbodställe under Ljusnedals bruk fram till att bruket avvecklades på 1890-talet. Den första same som slog sig ned i Anådalen var Malin Doj som flyttade dit 1912 med två kor och några getter. Hon hade tidigare bedrivit gästgiveri vid Malmagen och flyttade ett hus till Anådalen där hon startade en servering med övernattnig. Därutöver bodde ytterligare två familjer i västra delen i hus som hade flyttats dit från byarna runt omkring.

Östra delen: På 1920-talet flyttade renägaren Jon Fjällgren med familj till Anådalen. Fjällgren etablerade sitt viste några hundra meter öster om Malin Dojs. Även Fjällgrens hade kor och getter samtidigt som de bedrev renskötsel. I mitten av 1900-talet flyttade Anådalens befolkning till Mittådalen och byn blev öde.

Miljöbeskrivning: Flera av de äldre husen står kvar i dag i delvis moderniserat skick i den västra delen av miljön. Av gamla byggnader finns där också ett härbre och en källare. Under tidigt 2000-tal har platsen i samisk regi utvecklats till en liten, exklusiv turist- och konferensanläggning. Jon Fjällgrens lilla småbruk är upprustat och bevarat. Det bostadshus i två våningar som Jon lät bygga år 1924, står kvar på plats tillsammans med en torvkåta, härbren och andra byggnader.

I dag används Anådalen för rekreation och turism samt för fritidsbruk. Anådalsmiljön är ett exempel på tidig samiska småbruk och tidig turistisk verksamhet i samisk regi.

Förhållningssätt: Områdesbestämmelserna för Bruksvallarna, Ljusnedal och Högvålen är vägledande även för detta område. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse.

Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras.

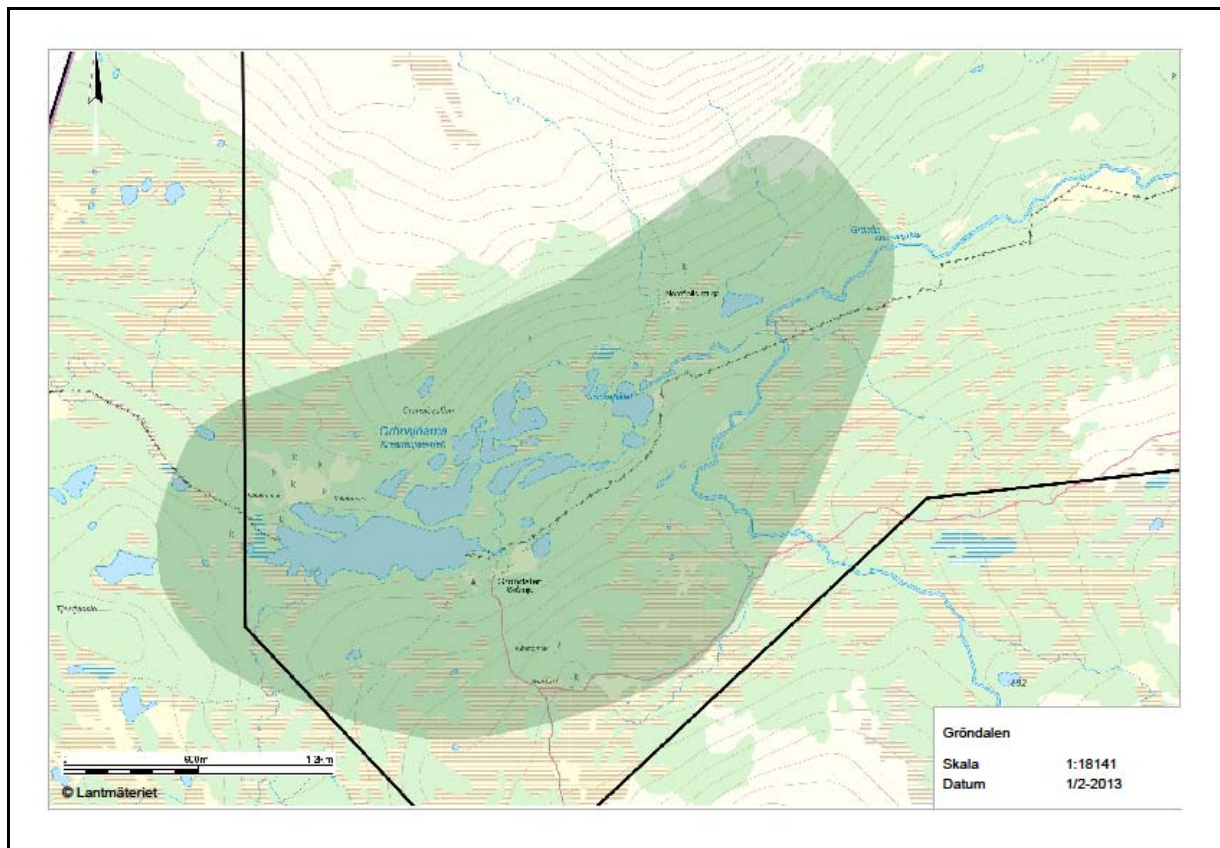
Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag.

Foto saknas

Källor:

E Ljungdahl: Mittådalens sameby. Historia, kulturmiljöer & turister. 2011

18. Gröndalen R

Samisk kulturmiljö med en historia från 400-500-talet. Gröndalen ligger två kilometer från riksgränsen. Här finns två samiska småbruk, varav särskilt det norra, Nordfjälls, har stora kulturmiljövärden. Ingen av gårdarna är permanent bebodd. Kring Grönsjöarna finns gamla kåtatomter och övergivna samiska lämningar.

Historik: Samevistet i Gröndalen beskrivs 1799 i en reseskildring av tysken J W Schmidt som tillsammans med en illustratör besökte Gröndalen. I skildringen beskrivs ett rengärde av sammanbundna björkstammar och två kåtor i vilka vistets familjer bodde. Kåtorna är av klykstångstyp, täckta med näver och torv för gott och väl 20 personer. Renarna hölls inhägnade medan de mjölkades. Illustrationen är den äldsta kända avbildningen av en samisk kulturmiljö i Härjedalen.

Omkring 1920 anlades ett gårdsbruk i Gröndalen av Jonas och Eva Middagsfjäll från Tännäs sameby. Paret hade kor och getter men ägde även renar. Ytterligare ett par, Ante och Maria Nordfjäll byggde 1925 byggde ett småbruk knappt två kilometer från Middagsfjälls ställe. Den del av Gröndalen som Nordfjälls byggde på tillhörde Mittådalens sameby. Nordfjälls och Middagsfjälls hade några kor, getter och renar. Förutom dessa familjer var det vid denna tid flera samer som bodde i kåtor längs Gröndalen. Det var gott om fisk och småvilt och det var goda betes- och slåttermarker. Även bönderna i Bruksvallarna slog myrhö i Gröndalen och fraktade hem till byn på vinterföret.

På det gamla gårdsbruket är Nordfjälls viste det mest välbevarade med boningshus, lillstuga, fjös, lillfjös/vedbod och några andra små byggnader. Nordfjälls bodde här året runt men om somrarna brukade flyttade familjen ut ur stugan och in i en kåta i backen strax ovanför husen. Nordfjälls viste var åretruntbostad en bit in på 1960-

talet. På slutet hade man varken kreatur eller renar kvar. Vistet används i dag mest för fritidsändamål av familjen Nordfjäll.

I den andra gården på bruket bodde konstnären Paulus Middagsfjäll in på 1980-talet. Här finns en stuga som var Middagsfjälls första bostadshus. Ett bostadshus i två våningar byggdes på 1930- eller 40-talet för turister och är nu moderniserad. Dessutom finns några ekonomibyggnader. Middagsfjälls hade även en dubbelkåta i backen ovanför husen. Invid turiststugan fanns tidigare en kyrkkåta som brann ned i slutet av 1900-talet.

Miljöbeskrivning: Kring Grönsjöarnas finns gott om äldre kulturlämningar. Samiska boplatzlämningar finns dels på Grönsjövallen norr om sjöarna och dels ca 200 m söder om sjöarna. Vid Grönsjövallen har fyra kåtatomter, en förvaringsgrop samt en kokgrop dokumenterats. Träkol från kokgropen har C 14-daterats till 400- 500- talet.

Gröndalen är en samisk kulturmiljö av stort kulturhistoriskt värde. Den innehåller både äldre övergivna kulturlämningar och stående byggnader från tidigt 1900-tal, då två samefamiljer anlade småbruk och levde av kreatursdrift, renskötsel, jakt och fiske. Under andra världskriget var Gröndalen med närheten till riksgränsen viktig för den norska motståndsrörelsen och de människor som flydde över gränsen.

Förhållningssätt: Områdesbestämmelserna för Bruksvallarna, Ljusnedal och Högvålen är vägledande även för detta område. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag.

Foto saknas

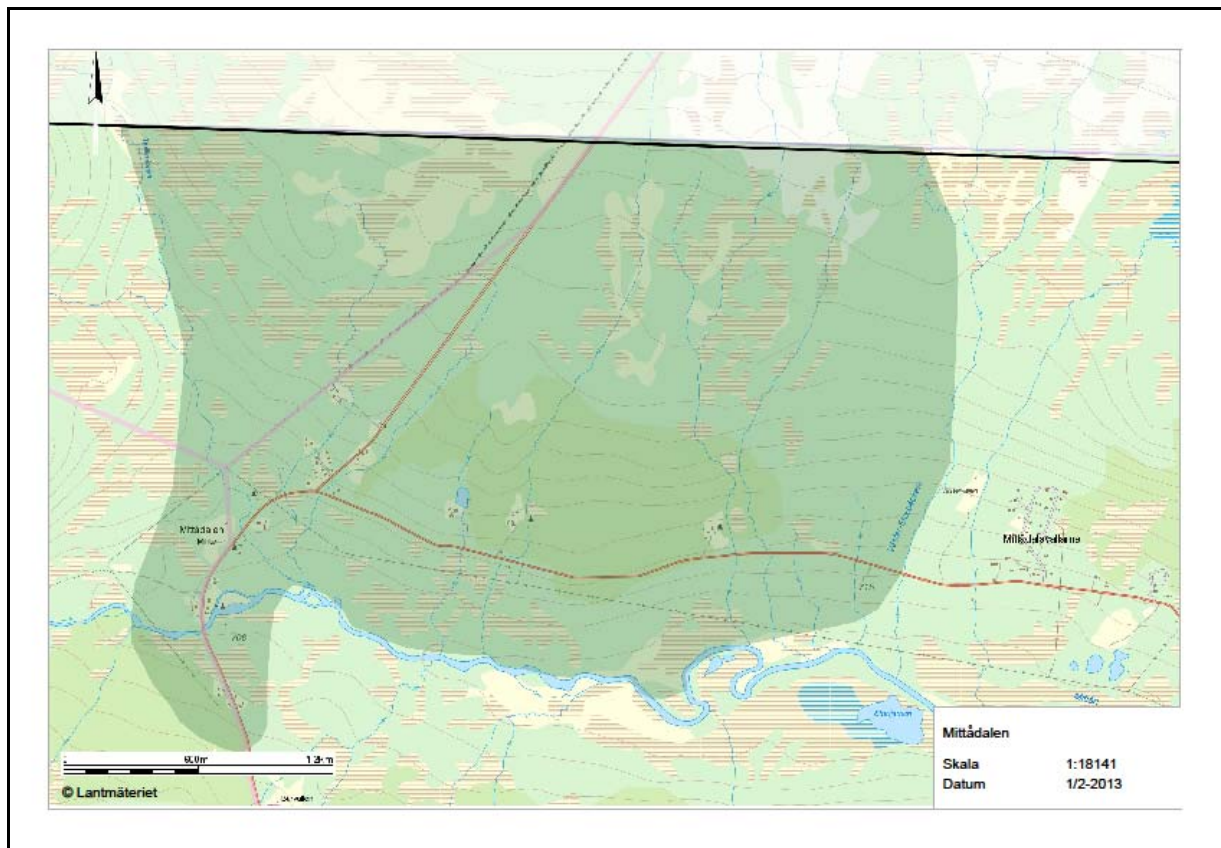
Källor:

J W Schmidt: Resa genom Hälsingland och Härjedalen år 1799. Utgiven 1992.

B Lundmark m.fl. : Anteckningar om Funäsdalen med omnejd, 2001.

Muntliga uppgifter: Marianne Sylsjö, Gröndalen.

19. Mittådalen R och LIS

Mittådalen är en levande samisk kulturmiljö med en modern bosättning med flera aktiva renskötsel företag och andra verksamheter. Här finns byggnader och lämningar från den äldre renskötselns tid. I björkskogen strax norr om den nuvarande bosättningen finns många äldre spår av kåtor, renvallar m.m.

Historik: Den plats som i dag heter Mittådalen var tidigare fäbodvall och kallades Storvallen. Det var torpare under Ljusnedals bruk som hade fäbodrar här och marken tillhörde bruket. Samerna hade länge funnits i området med bosättningar i slutningarna mot Flatruet, strax norr om Storvallen. Brukspatronen Farup förbjöd samerna att överträda gränsen med renarna och därmed att komma in på brukets mark. Farups konflikter med samerna nådde ända till Sveriges riksdag. När Farup avled 1893 köpte staten in brukets marker och upplät dem som renbetesland. Efter att brukets marker hade blivit renbetesland upphörde fäboddriften i Storvallen. Samerna flyttade hit och Storvallen blev samebyns huvudviste som så småningom fick namnet Mittådalen (Mihte).

När samerna flyttade till Mittådalen bodde de flesta i torvkåtor. Här sattes hus upp, både nybyggda och gamla timmerhus som flyttades. Det var inte helt okontroversiellt. I riksdagen och från en del myndighetshåll hävdades att renskötande samer inte skulle tillåtas bo i hus. Vid samernas första landsmöte, i Östersund 1918, tog mötet kraftfullt ställning i bl.a. bostadsfrågan.

Miljöbeskrivning: De samiska bostäderna från tidigt 1900-tal i både Mittådalen och t.ex. i Anådalen, visar det samiska samfundets bostadspolitiska strävanden och framgångar. Ett av dessa hus är Nils Nilsson Schains gamla, grå timrade bostadshus där det också var affär och telefon. I Mittådalen fanns en fast nomadskola med skolhem, en stor träbyggnad som i dag är vandrarhem. Nomadskolan var i bruk till

1960-talet. En annan byggnad som berättar om samiskt föreningsliv är den välbevarade Samegården från 1941.

Vägen från Mittådalen till Ljungdalen över Flatruet invigdes 1938 och blev snabbt en populär turistväg som gav nya inkomster till samebyn.

I backarna norr om Mittådalen finns många gamla kåtaplatser, källargrunder, platser för rengården med mera, kvar från den intensiva renskötselns epok. Den så kallade Farupsgränsens rösen finns också kvar. De står som en påminnelse om det sena 1800-talets konflikter mellan Ljusnedals bruksrörelse och samerna.

Förhållningssätt: Områdesbestämmelserna för Bruksvallarna, Ljusnedal och Högvålen är vägledande även för detta område. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Foto saknas

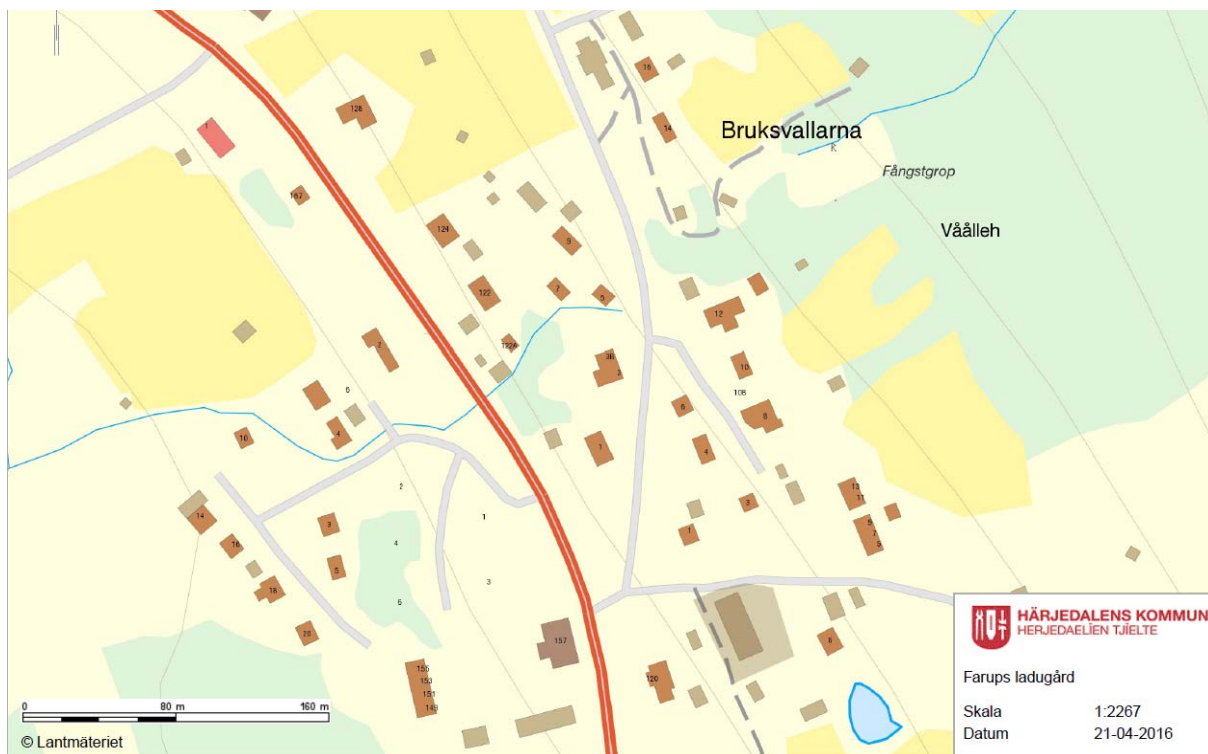
Källor:

E Ljungdahl : Mittådalens sameby. Historia, kulturmiljöer & turister. 2011.

LO Lundmark: Stulet land. Svensk makt på samisk mark. 2008.

Muntliga uppgifter: Ingrid Rehnfeldt, Mittådalen.

20. Farups ladugård L

Farups ladugård, fjöset från 1878 var modernt byggt i tre våningar med höskulle högst upp med en skullbro i vardera änden så hölasset kunde köras ända upp. Höet fördes sedan ner till djuren på mellanvåningen genom luckor i taket. Via luckor i golvet på mellanvåningen kunde djurspillningen tas bort rationellt. Fjöset var försett med rinnande vatten vid båsen och diverse andra ställen via en vattenledning av trårör från bäcken ovan gården. Här höll Farup ungdjuren, som regel runt 100 stycken, medan mjölkkorna fanns i fjösen på Ljusnedal.

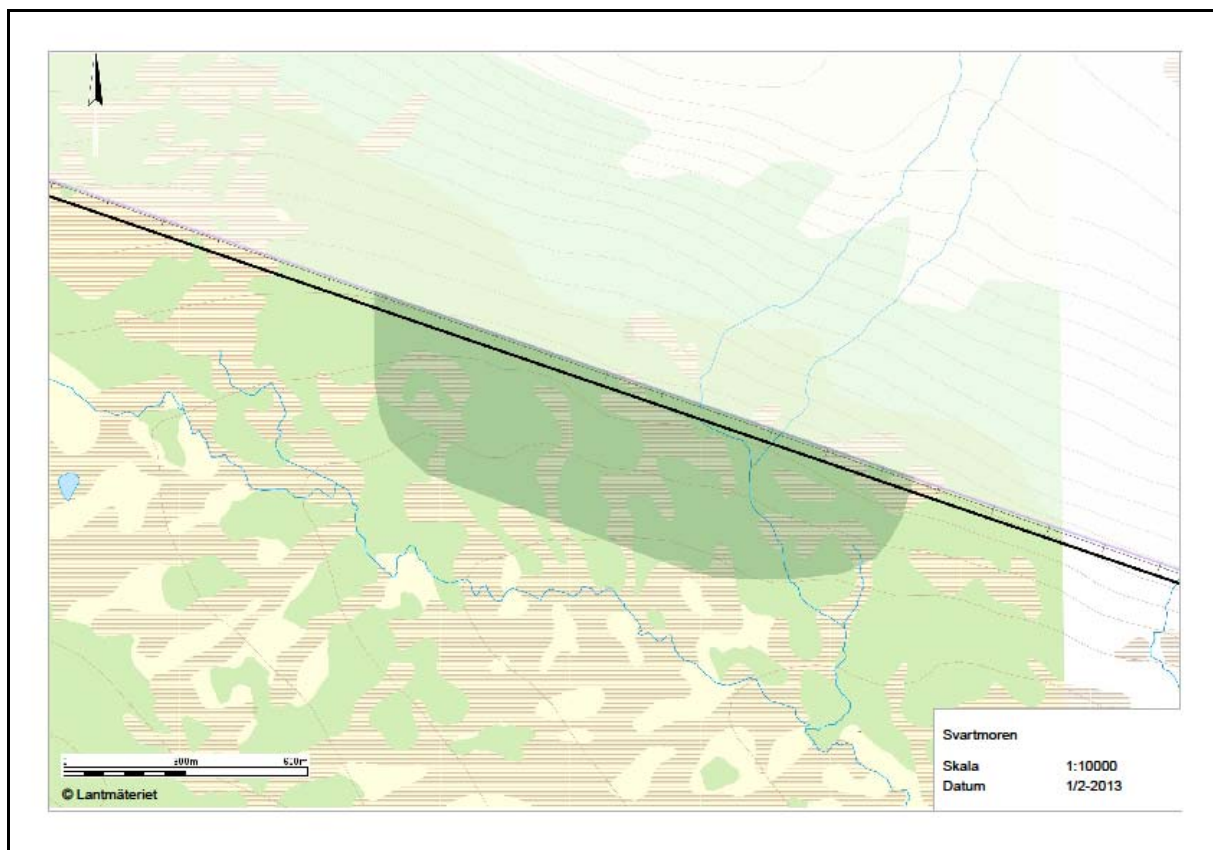
Foto: Okänd

Miljöbeskrivning: I backarna norr om Mittådalen finns många gamla kåtplatser, källargrunder, platser för rengården med mera, kvar från den intensiva renskötselns epok. Den så kallade Farupsgränsens rösen finns också kvar. De står som en påminnelse om det sena 1800-talets konflikter mellan Ljusnedals bruksrörelse och samerna.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källa: Bertil Norberg.

21. Svartmoren **R**

Ungefär 2,5 km väster om byn Messlingen ligger det övergivna samevistet Svartmoren. Här i förfjällsskogen har stått minst elva kåtor och funnits ett stort rengärde. I dag står resvirket kvar till en av kåtorna, medan av övriga återstår endast torvringar på marken.

Historik: Åtminstone fram till slut av 1800-talet brukade Mittådalsamena på hösten flytta till Svartmoren som ligger ca en mil öster om Mittådalen. Här stannade familjerna fram till jul inför flytten vidare österut till vinterbetesmarkerna. Vid Svartmoren hade flera familjer kåtor. I Svartmoren stod även en skolkåta där det kring 1860-1870 bedrevs skolundervisning. Skolterminerna var tre veckor långa. Bland eleverna fanns ibland även elever från Messlingen.

Miljöbeskrivning: I Svartmoren finns lämningar efter minst elva kåtor. Resvirket till en av kojorna står fortfarande kvar upprätt. På några av de andra kåtplatserna ligger delar av resvirket på marken. Av övriga kåtor syns bara lämningar efter kåtor med runda, låga jordvallar och eldstaden i mitten. Ett stort rengärde har funnits på södra sidan av Stadsån som rinner nedanför den fjällsluttning där kåta-platserna finns. Sockengränsen mellan Tännäs och Storsjö socknar går rakt genom området. Ungefär hälften av kåtplatserna ligger på södra sidan av gränsen i Härjedalens kommun och övriga ligger i Bergs kommun.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Foto saknas

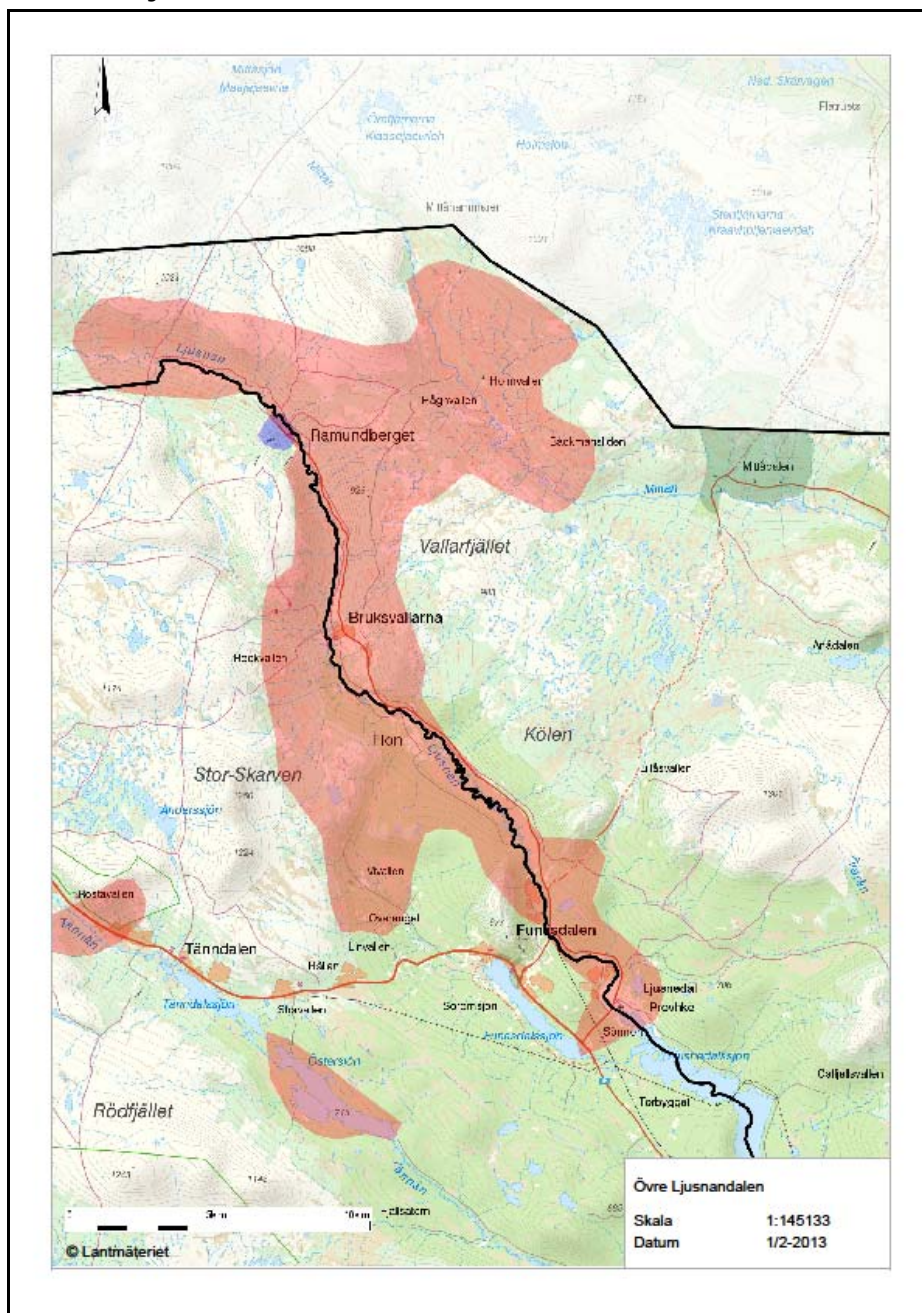
Källor:

G Busk: Messlingen – byn vid vägs ände. 1990

E Ljungdahl: Mittådalsens sameby. Historia, kulturmiljöer & turister

Muntliga uppgifter: Ingrid Rehnfeldt, Mittådalen.

22. Övre Ljusnandalen N

Z 52 Övre Ljusnandalen Härjedalens kommun, Tännäs socken

Motivering: Fjällnära älvdalsbygd i övre Ljusnandalen bestående av bruksmiljö vid Ljusnedal, torplandskap, bymiljö och fåbodar längs Ljusnan, fåbodemiljö vid Mittåkläppen, fornlämningsmiljöer samt samisk kulturmiljö.

Uttryck: I området finns lämningar efter Ljusnedals koppar- och järnbruk samt gruvlämningar. Dagens arrendelägenheter i Ljusnedal och Bruksvallarna har ur-sprunget i de brukstorp som byggdes, bymiljön Flon. Ett flertal fåbodar varav några är i drift, tillhörande byarna Funäsdalen och Flon på västra sidan av Ljusnan samt Bruksvallarna vid Mittåkläppen. Ljusnedals kapell från 1796 finns bevarat.

Z 52. Bruksvallarna
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Flon
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Boplatslämningar, bl.a. Ödesbölet, Hedningsgärdet och vikingatida/medeltida samisk boplats och flatmarksgravfält med ett 20-tal skelettgravar vid Vivallen är bevarat. På sluttningarna väster om Ramundberget finns kåtatomter. Gravhögar från yngre järnåldern, både ensamma och i grupper, finns på fjällsluttningarna nära trädgränsen. Flera fångstgropar och fångstgropssystem korsar dalgången. Medeltida pilgrimsled går genom området.

Närmare beskrivning: Landskapet i Övre Ljusnandalen är präglad av månghundraårig boskapsskötsel med väl hävdade marker. På båda sidor om Ljusnan ligger en mängd fäbodvallar varav flera är i drift. Det är okänt när fäbodkulturen etablerades i västra Härjedalen. I området finns sammanlagt ett trettiotal gravhögar från yngre järnålder, några belägna ända uppe vid trädgränsen på fjällsluttningarna. En medeltida pilgrimsväg som ledde till Olof den heliges grav i Nidaros (Trondheim) följer Ljusnan förbi Bruksvallarna och Ramundberget. Strax intill pilgrimsvägen ligger den medeltida gårdslämningen Hedningsgärdet.

I Ljusnandalen finns samiska lämningar från olika tider. Några kilometer väster om Funäsdalen ligger fäbodvallen Vivallen med ett samiskt gravfält från sen vikingatid eller tidig medeltid. Gravfältet var ett s.k. flatmarksgravfält utan synliga markeringar ovan jord, och bestod av ett tjugotal gravar, några med mycket rika gravgåvor. Strax intill gravfältet påträffades samtida härdar och övriga bosättningsspår. Längs hela Ljusnandalens fjällsluttningar finns samiska lämningar som kåtatomter, renvallar och förvaringsanläggningar från senare tid.

Fäbod vid Mittåkläppen
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Samen Rik-Jonas påträffade 1682 kopparmalm i fjällen norr om Ljusnedal. Fyndet var början till Ljusnedals bruk, en industri som präglade bygden i närmare 200 år. Gruvorna gav god avkastning de första åren men malmtillgången blev för liten och

bruket drogs med stora svårigheter. I mitten av 1700-talet upptäcktes järnmalm vid Mittåkläppen, och gruvverksamheten blomstrade åter under några år för att nästan upphöra på 1800-talet. Den sista disponenten för Ljusnedals bruk, norrmannen William Farup, drev, efter gruvdriftens nedläggning, Ljusnedal som ett storjordbruk med boskapsskötsel och mejeridrift. De flesta arbetarna bodde i torp i Bruksvallarna inom Ljusnedals allmänning. Vid brukets nedläggning i slutet av 1800-talet köpte staten hela allmänningen. De tidigare brukstorpen övergick till att bli arrendelägenheter. Flera finns kvar, även om de gamla byggnaderna är ersatta, och på några bedrivs fortfarande ett levande fjälljordbruk.

Under 1900-talet har turismindustrin vuxit starkt i västra Härjedalen. I Ljusnandalen bedrivs framgångsrik sommar- och vinterturism.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Områdesbestämmelserna för Bruksvallarna, Ljusnedal och Högvålen är vägledande även för detta område. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

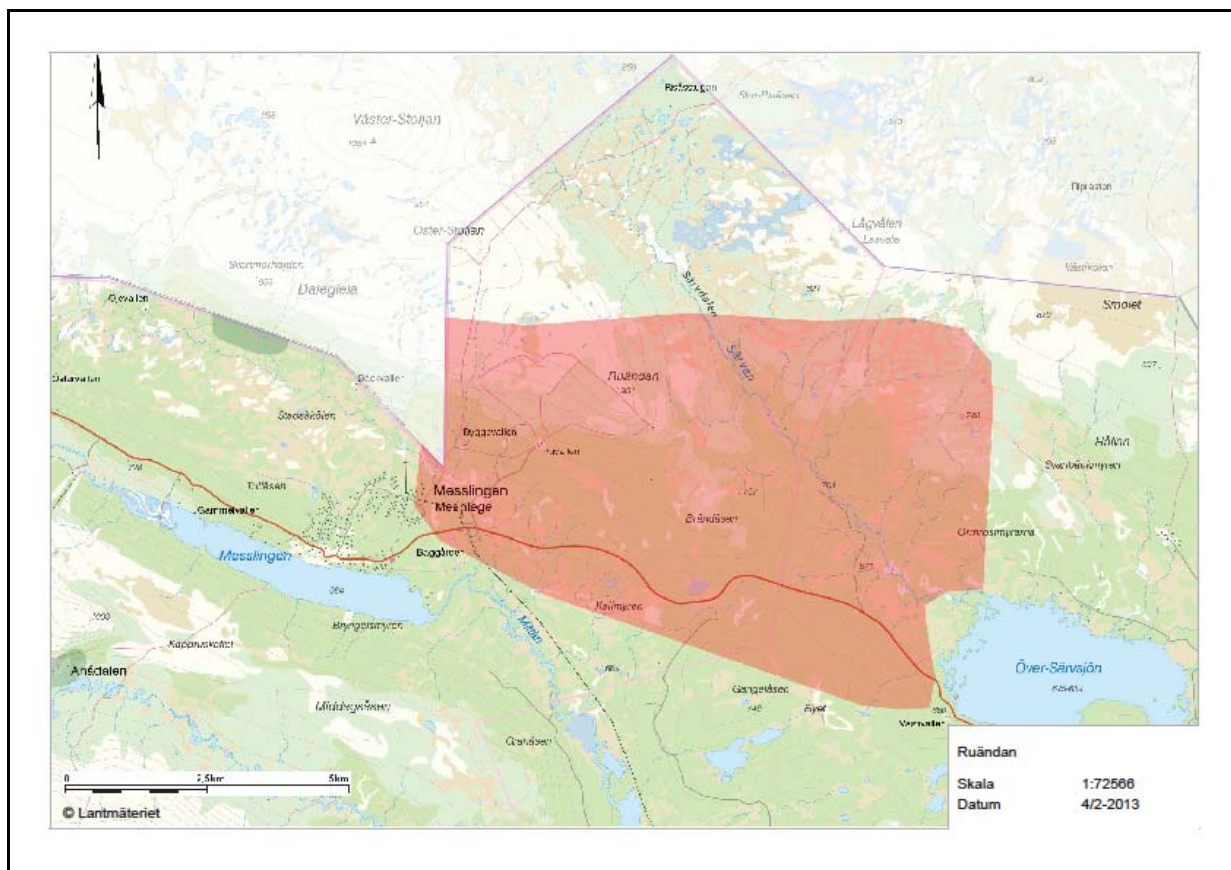
Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Foto saknas

Källa:

Länsstyrelsen Jämtlands län

23. Ruändan N

Z 53 Ruändan Härjedalens kommun, Tännäs och Hede socken

Motivering: Hällbildsmiljö, med en av Sveriges största och figurrikaste hällmålningsskulpturer finns på en lodrät bergvägg högt uppe på lågfjället Flatruets östra sida med vidsträckt utsikt över landskapet.

Uttryck: Hällmålningsskulpturen består av ett 20-tal figurer föreställande bl.a. älg, ren, björn och människa. Inom miljön finns även sju fångstgropslokaler samt de sägenomspunna naturformationerna Evagraven och Fiskhålsgraven. I miljön ingår även fäbodvallen Ruvallen med i huvudsak ursprungligt byggnadsbestånd.

Närmare beskrivning: Hällmålningarna vid Ruändan ligger på en lodrät klippbrant precis på gränsen mot kalvfjället på Flatruet. Den vida utsikten över skog, vatten och lågfjäll är storartad och platsen för hällmålningarna inger, även de tusentals nutidsmänniskor som årligen besöker lokalen, känslor av närmast sakral natur.

Målningarna rapporterades 1896, men har säkert varit kända långt tidigare då området, även om det för oss förefaller i det närmaste ödsligt, ligger i en utpräglad fångstmiljö som under tusentals år varit besökt av jägare och fiskare. Till skillnad från de flesta andra hällkonstlokaler i Norden är Flatrumålningarna inte i närheten av vatten. Målningen utgörs av ett 20-tal djurfigurer varav de flesta är älgar. Även några renar och en björn samt möjligen ytterligare någon djurart finns representerade. Samtliga figurer, utom björnen som är helt ifylld, är konturtecknade och har endast ett fram- respektive bakben vardera.

Z 53. Hällmålningarna vid Ruändan. Efter Hallström. (Monumental Art in Norhern Europe, 1960).

Foto: Härjedalens kommun/Henry Jonasson

Förutom djurfigurerna återfinns människor med nästan triangelformade kroppar samt ett antal streck och fläckar som kan vara fragment efter ytterligare figurer. En del figurer är målade så att de täcker andra, äldre motiv. Målningarna är utförda i en rödbrun, ibland blekare röd färg bestående av järnockra utblandad med organiskt material som fett, blod, fågelägg eller saliv. Färgen har trängt in i bergytan så att en skyddande hinna täcker målningen. Hinnan samt ett naturligt klippöverhäng över målningarna har bevarat detta stenålders konstverk till eftervärlden.

Evagraven (Evig- eller Evengraven) ligger ungefär en kilometer väster om hällmålningarna och utgörs av en ca 800 m lång, 25 m bred och 15 m djup kanjon 800 m lång, 25 m bred och 15 m djup. Kanjonen bildades vid inlandsisens avsmältning och utgjorde ett av utloppen för Ljungan-issjön. Platsen har gett upphov till många sägner; en om Eva, en fäbodtös från Ruvallen som försvann i trakten på 1600-talet, en annan om samekvinnan Eva som körde utför stupet med ren och ackja, andra handlar om hur stenåldersfolket drev vildren utför gravarna.

Fiskhålsgraven är också en kanjon, ca två kilometer gångväg från Ruvallen. Här lever en dvärgstam av röding, som bör ha invandrat till Härjedalen redan för ca 7 000 år sedan. Storleken, ungefär 1 dm, är en anpassning till den näringsfattiga miljön.

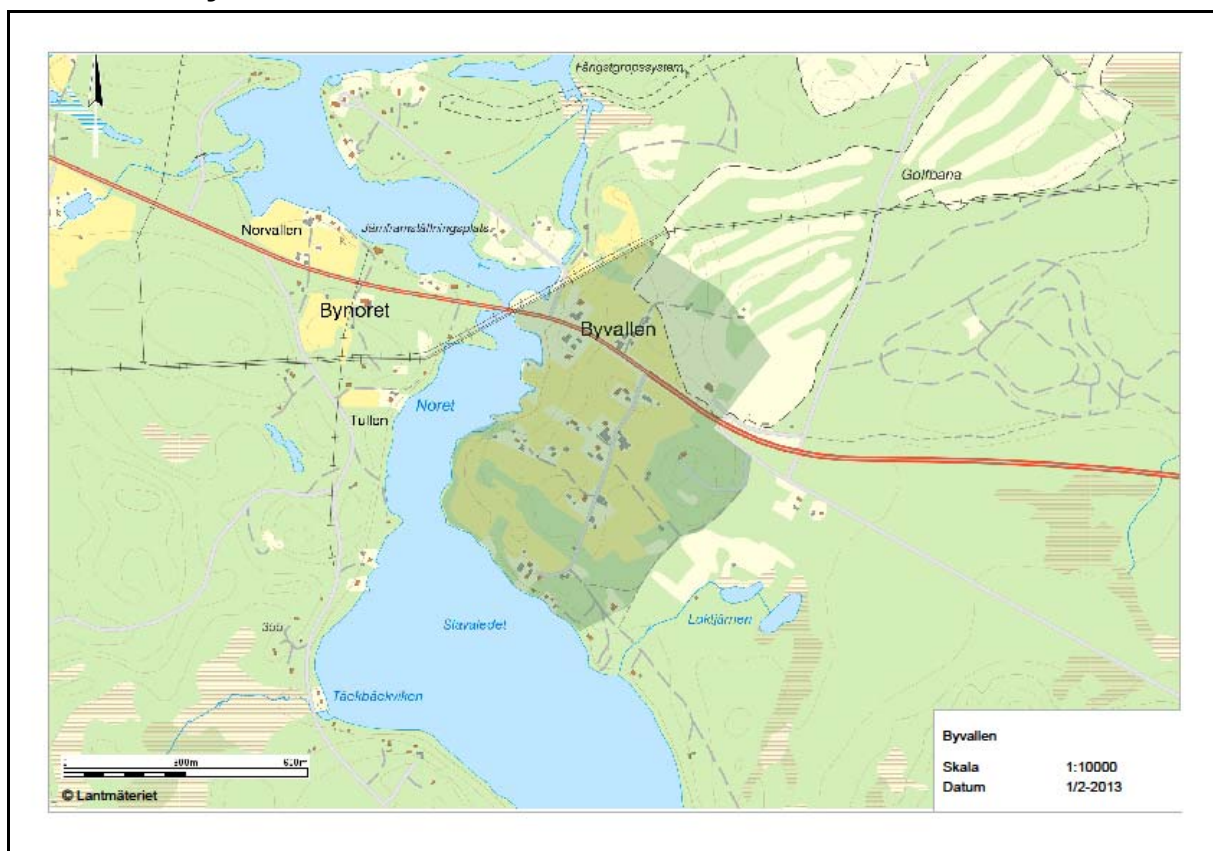
En lämplig startpunkt för vandring till hällmålningarna, Evagraven och Fiskhålsgraven är Ruvallens fäbodvall. Vallen, som ursprungligen bestod av flera fäbodvallar, har tillhört byn Messlingen och är bevarad i näst intill ursprungligt skick med omålade byggnader med torvtak. Flera av byggnaderna är mycket gamla.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Sveg

24. Byvallen R

Byvallen ligger i exponerat läge vid väg 45 söder om Sveg. Passagen över Byvallen innebär att resan genom Orsa finnmark är slut. Sveg och Ljusnans dalgång är nära.

Historik: Byvallen anses ha börjat som fäbodvall under Svegs föregångare, Byn. Wallen och dess åtta skattebönder nämns 1564. Gårdarnas namn är Tömmös, Kröstoförs, Larses, Knös, Mångs, Kjells, Sö i lanne samt Salmens. Namnen lever kvar i något förändrad form. Laga skifte av ägde rum på 1880-talet. Väg 83 från Sveg till Mora går rakt genom Byvallen, men den tillkom först efter det att inlandsbanan byggdes 1909 mellan Sveg och Orsa. Innan dess gick huvudvägen från Sveg mot Dalarna via Lillhärdal. Byvallen var en avsides belägen by.

Miljöbeskrivning: Flertalet gårdar ligger på en höjdrygg, med odlingsmarker i sluttning mot Vallsjön. Karaktäristiskt för byn är praktfulla, röda boningshus och välbevarade ekonomibyggnader. Gårdsbebyggelsen är i huvudsak från 1800-talet. Det finns enstaka inslag av äldre och nyare hus. På flera av de gamla, namngivna gårdarna är husbeståndet ovanligt välbevarat och vårdat. Här finns stora, rödmålade boningshus från mitten av 1800-talet och parstugor i en eller en och en halv våning.

Salmens boningshus pryds av en av kommunens fina barfredar. Den dateras till 1876 och kommer ursprungligen från Glöte. Byvallen med stora röda timmerhus och omgivande odlingsmarker är ett landmärke med stora byggnadshistoriska kvalitéer.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

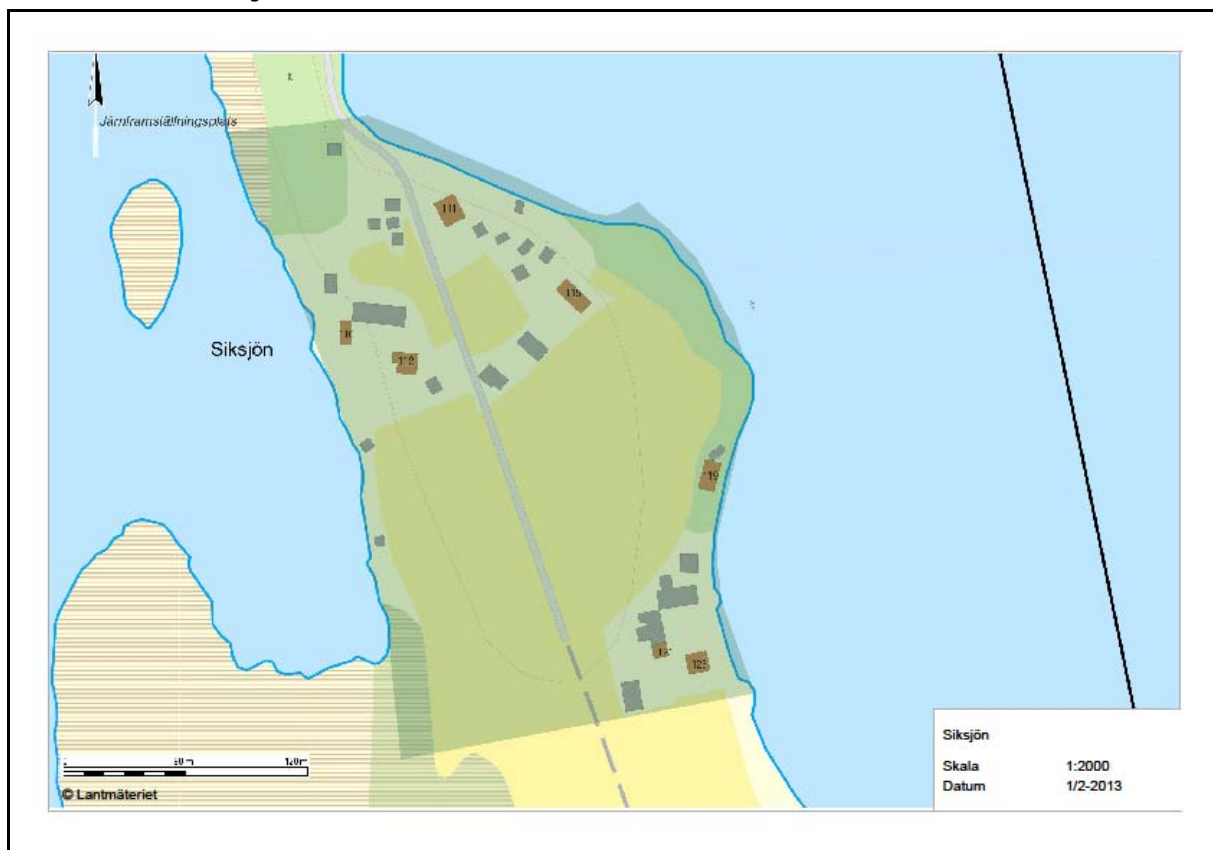
Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Foto saknas

Källor:

Modin: Härjedalens ortnamn och bygdesägnar.
Länsmuseet Jamtlis byggnadsinventering

25. Siksjön R

På Siksjönäset i den lilla Siksjön finns tre gårdar med tillhörande öppna marker. Särskilt gårdarna Nils och Sjöars utmärker sig genom boningshusens vackra barfredar. Bebyggelsen är övervägande timmerhus från 1700- och 1800-talen.

Historik: Byn Siksjön ligger ca 1,5 mil söder om Sveg. Namnet Siksjön nämns redan i en gränstraktat mellan Norge och Sverige från 1273. Sjöns namn förknippas med att den var känd för det goda sikfisket. Det dröjde antagligen till 1600-talet innan de två första gårdarna etablerades på näset. Från begynnelsen kallades byn Bysiksjön p.g.a. gårdarnas anknytning till Byn i Sveg, men numera kallas byn för Siksjön.

Bebyggelsen verkar ända in i början av 1800-talet ha bestått av två gårdar. Det är de två gårdar som nu ligger i norra delen av näset. Bägge var före laga skiftet helt kringbyggda, vilket framgår av en karta från 1829. Arkivalier visar att 1830 hade två torp tillkommit på Siksjönäset. Det ena är Tömmös och var en utflyttning från en gård med samma namn i Byvallen. Torpet ligger söder om de två ursprungsgårdarna.

Miljöbeskrivning: Den östra gården heter Nils. Mangårdsbyggnad är en tvåvånings parstuga från 1700-talet med en praktfull barfred, ett mästarstykke från 1858. En huslänga med stall och bakstuga är daterad till 1700-talet, medan övriga byggnader är från 1800-talet. Ägarnas starka kulturhistoriska intresse märks på gården Nils, genom att fast inredning och detaljer har bevarats. De nuvarande ägarna har av pietetsskäl låtit bli att dra in vatten och fast elström i boningshuset.

Den västra av de två ursprungsgårdarna heter Sjöars och har ett originellt envånings boningshus från 1700-talet. Det står på ursprunglig plats i den f.d. gårdsfyrkanten. Även detta boningshus har barfred, dock av enklare utförande än på Nils. Gårdens

svinhus och ett härbre är från 1700-talet med övriga hus är från 1800- eller tidigt 1900-tal.

I den norra delen av näset finns också slagghögar efter äldre tiders järntillverkning, både vid den västra och östra stranden. Slagghögarnas ålder är okänd.

Husen på torpet Tömmös är från 1800-talet medan ett ditflyttat 1700-talshärbre är äldre och boningshuset är från 1930-40-talet. Vad som hände med det andra torpet är oklart. Från 1870-talet är bara ett torp redovisat och vid samma tid dyker skogsbolag som Iggesunds bruk och Ljusne Voxna AB upp som fastighetsägare i byn.

Miljön i Siksjön med de välbevarade husen och de öppna takterna ned mot vattnet har stora byggnadshistoriska kulturvärden.

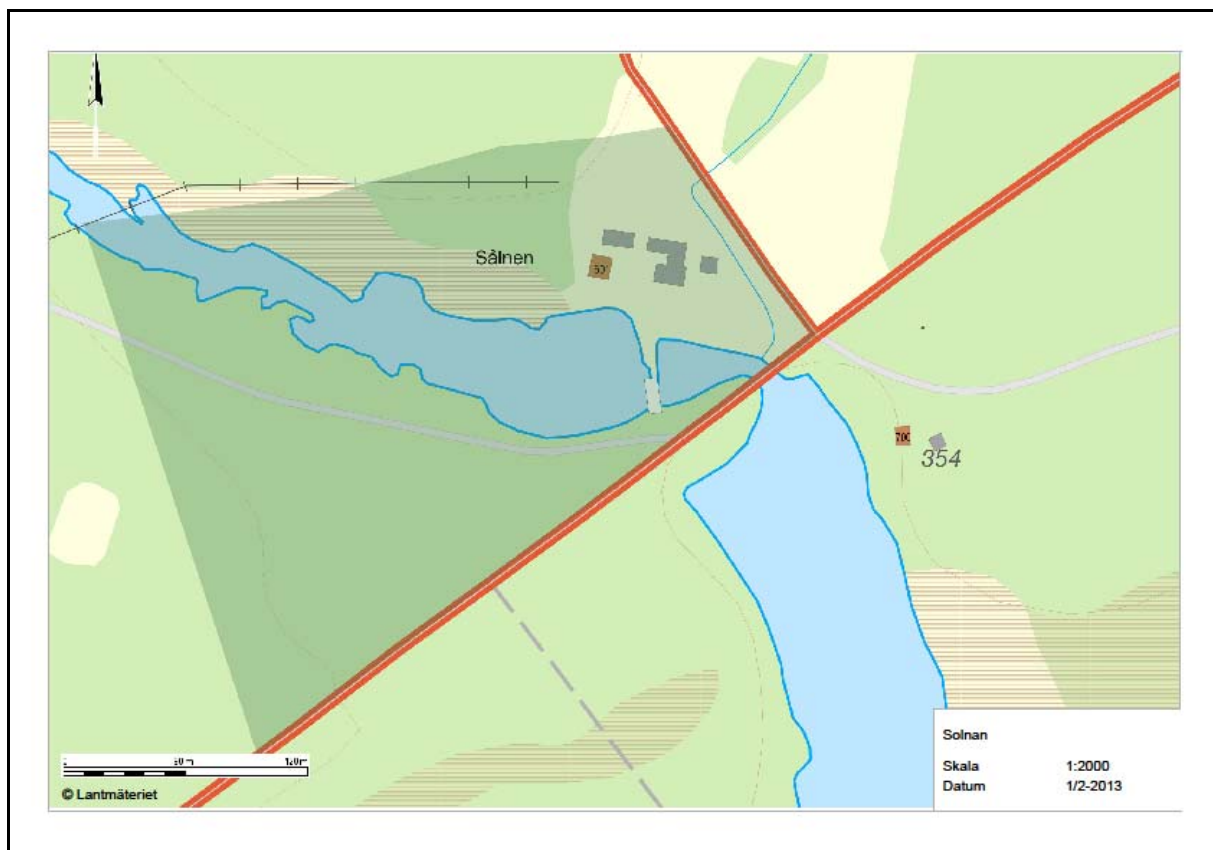
Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Foto saknas

Källor:
Arkivaliesammanställning i Jamtlis arkiv.
Jamtli's byggnadsinventering
E Modin: Härjedalens ortnamn och bygdesägnar.

26. Solnan R

Vid E45 söder om Ytterberg ligger gården Solnan. Här verkade naturläkaren Anders Wallström, Soln-Anders. Gårdens hus är från sent 1800-tal och väl bevarade.

Historik: Soln-Anders fick namnet efter gården Solnan, som fått namn efter ån Solnan som flyter genom gården. Soln-Anders levde 1841-1921 och hade stort förtroende som naturläkare i Härjedalen och vida omkring. Soln-Anders var också skogs-arbetare, flottare, bonde, mjölnare, smed och jägare. Naturläkaren var hjälpsam och tog sällan betalt av fattigt folk. Han kokade mediciner av örter, för invärtes och utvärtes bruk. Han kunde dra leder rätt och spjälka brutna armar och ben.

Bristen på utbildade läkare i Härjedalen medförde att härjedalingarna vände sig till naturläkare. På Soln-Anders grav vid Svegs kyrka står en minnesvård med texten *De sjukas oegennyttiga hjälpare. Tacksamma Härjedalsbor reste vården.*

Miljöbeskrivning: Gården vid E45 ser ut som den gjorde under Soln-Anders levnad, sånär som på en kvarn, som revs 1975. Bostadshuset, stall, fårhus, och kornlada samt det hus som han använde som sjukstuga och drängstuga/bod är från 1870-talet. När den gamla ladugården brann lät Soln-Anders 1915 timra en ny, med eldstad och båsinredning för 12-14 kor, samt i ena änden pigkammare med bakugn. Ladugården timrades av timmermän från Lillhärdal och den är därför på ålderdomligt Lillhärdalssvis tätt timrad med knutar, som ser ut att vara 1700-tal. Soln-Anders gård har framför allt personhistoriskt intresse, men den visar också hur en liten ensamgård på en kvarnplats såg ut vid 1800-talets senare del. Gårdsmiljön med dammen är i stort behov av upprustning. Solngården med dammen utgör porten till Ytterberg.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Källor:

C Lofterud: Härjedalens hjärta. Sevärdheter i trakten av Sveg.

Bergström- Magnusson –Raihle: Härjedalen

Jamtli's byggnadsinventering.

Järnvägen kom med Orsa – Svegbanan 1909. Tillkomsten av sträckan Sveg – Brunflo 1922 och Sveg – Hede banan 1924 samt utbyggnaden av landsvägsnätet förstärktes Svegs roll i Härjedalen.

Under 1940-talet planlades bl.a. bostadsområdet Ulvkälla, som ett förortsområde till köpingen. Planen utformades med hänsyn till karaktären av egnahemsområde. I övrigt var det främst bostadskvarter, företrädesvis fristående hus, som planlades under 1940-talet men också för småindustri. Tidstypiska enfamiljshus finns i kvarteren Enen och Alen längs den norra delen av Grängsgatan. Det är en gruppbebyggelse från 1959 med Hultfredshus som är sammanbyggda med garage.

De centralt belägna kvarteren Flottaren och Läraren bebyggdes med hyreshus på 1950-talet. Här finns röda tegelhus med butikslokaler i nedre plan ut mot gatan. Den gamla folkskolan i kvarteret Läraren byggdes om till kommunkontor 1950. Det drygt 60 år gamla skolhuset revs 1960 och ett nytt kommunkontor med huvudfasaden mot Härjedalsgatan uppfördes i två huskroppar. I den östra inrymdes kommunalkontor samt landfiskalskontor samt flera bostadslägenheter i de båda övre våningarna. I den västra huskroppen med fyra våningar fick arbetsförmedlingen lokaler på nedre botten medan bostadslägenheter inreddes i övervåningen.

Trots befolkningsminskning i grannkommunerna ökade Svegs folkmängd och byggnadsverksamheten var livlig. Brist på industrimark präglade 1960-talet vilket åtgärdades genom utökad stadsplan 1963 vilken också omfattade villor. Kvarteret Mosippan reserverades för flerfamiljshus och bebyggdes på 1970-talet. Vid Svegs-korset avsattes mark för ett motell (nuvarande ICA) och i söder garage, i dag snabbmatsgrill och bilservice.

Vid 1960-talets början byggdes ett par bostadshus i kvarteret Svegsknätten vid Tjärngatan, med lägenheter. I kvarteret Tjärnen uppfördes trevånings flerbostadshus vid Grängsgatan. Ett nytt församlingshus uppfördes 1962 vid Vallarvägen. Under 1960-talet var behovet av bostäder stort och kvarteren Flugsnapparen och Trasten vid Ringvägen bebyggdes med s.k. ersättningsbostäder. Marken var egentligen sank och olämplig för bostäder men dessa temporära bostäder blev kvar och delar av området renoveras 2015.

Miljön kompletterades 1973 med det nya kommunhuset. Medborgarhuset byggdes med funktion, tillgänglighet, kvalitet och kostnadseffektivitet i fokus. Entré och reception ansluter direkt till husets nav den tidstypiska tjusiga ljushallen i två våningsplan som sammanbinder huset alla delar.

Miljöbeskrivning: Svegs kulturhistoria kan avläsas ur den byggda miljön. De områden med bevarad karaktär som går att identifiera är främst efterkrigstidens kvarter med hyreshus och större bostadsområden med enfamiljshus t.ex. kvarteren Flottaren, Läraren och Mosippan samt de små villorna i Enen och Alen med likadana Hultfredshus 1959. Ett villaområde med tidstypisk 1970-tals karaktär är kvarteret Motionären, strax norr om hembygdsgården. Ett typiskt bostadsområde från 1980-talet är kvarteret Myren med småskalig trähusbebyggelse och bilfria gårdar. Svegs historia före 1940-talet representeras av enstaka byggnader, där inget av husen verkar vara äldre än 1800-talets mitt.

Medborgarhusets ljushall
Foto: Härjedalens kommun/Jerker Kolare

Enstaka byggnader miljöer av kulturhistoriskt värde är t.ex. prästgården 1875, provinsialläkarbostaden ca 1870, Bergvik & Alas bolagsgård 1800-talets slut vid Grängsgatan, det f.d. apoteket 1906 vid Fjällvägen, det f.d bankhuset 1907 på Härjedalsgatan 13, järnvägsstationen, Norra skolan 1928. Ett par större miljöer från före 1940, som representerar lokal historia och har en välbevarad karaktär är hembygdsgården Svegs Gammelgård 1915 och sjukhusområdet 1924 när Svegs första lasarett invigdes. Det kompletterades med senare med epidemisjukhus m.m.

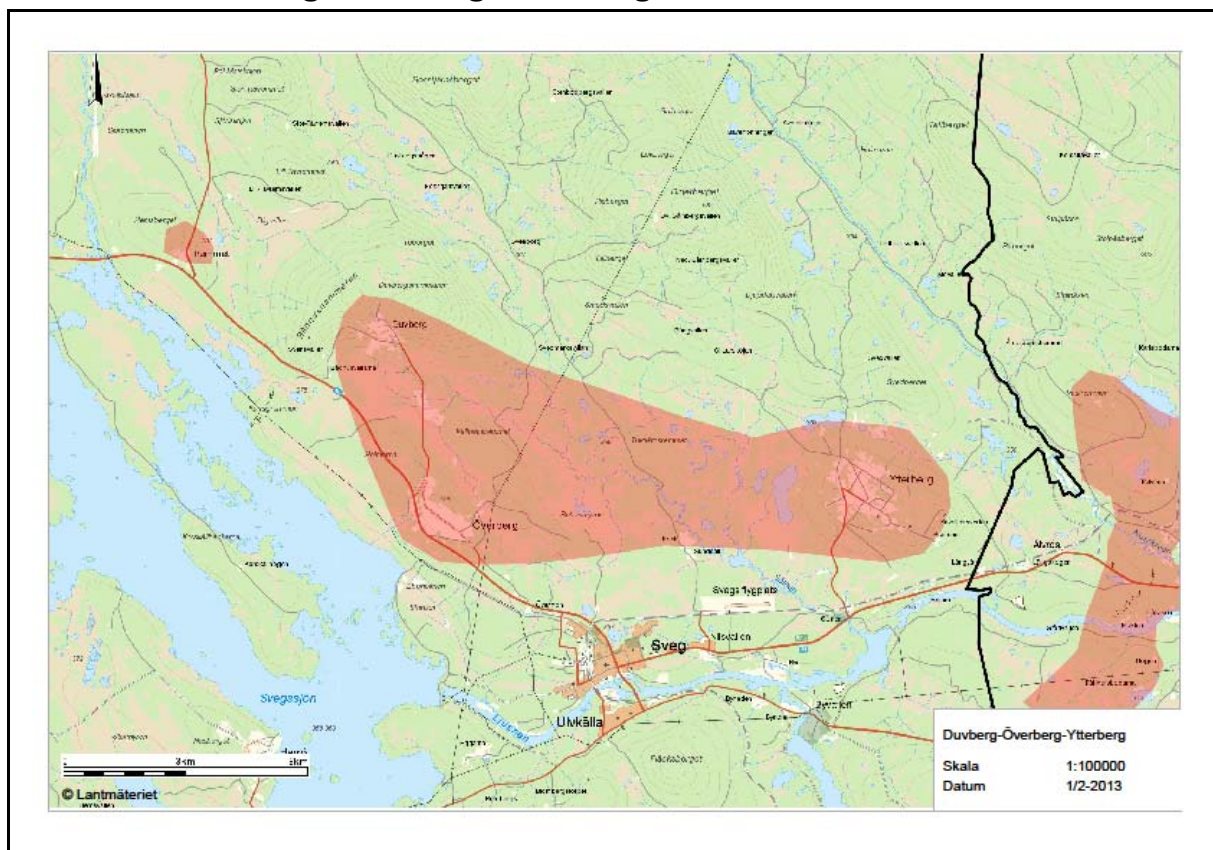
Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Källor:

N Bromée: En bok om Sveg och Härjedalen.

L Blombäck: Kunskapsunderlag om den moderna bebyggelsen i Härjedalen (Utredning 2006, Jamtli).
Jamtli bebyggelseinventering

28. Duvberg-Överberg-Ytterberg N och B

Z 61 Duvberg - Överberg - Ytterberg Härjedalens kommun, Svegs socken

Motivering: Bymiljöer med tre höjdlägesbyar på var sitt berg som omges av skogs- och myrmarker.

Uttryck: Byn Duvberg från 1600-talet är en liten by i brant lidläge med mycket begränsad inägomark och ett stort antal timrade byggnader från 1700- och 1800-talen. Ytterberg och Överberg är stora byar med rötter i medeltid där flertalet av gårdarna ligger på bergens sydvästsluttningar och har rika inslag av timrade byggnader från 1600-1800-talen kring tunen och i inägomarken. Omkring och mellan byarna ligger skogs- och myrmarken som varit bas för bete och slätter, virkesanskaffning, järnframställning och andra utmarksnäringar.

Närmare beskrivning: De tre byarna Duvberg, Ytterberg och Överberg norr om Sveg ligger i typiska höjd- eller lidlägen och har varandra inom sikthåll.

Duvberg, från 1600-talet, är en liten by i brant lidläge med mycket begränsad inägomark och med ett stort antal timrade byggnader från 1700- och 1800-talen bevarade. De sentida förändringarna är mycket få. Duvberg ger därför en tydlig bild av 1800- och det tidiga 1900-talets jordbruksmiljöer och är ur denna synpunkt en av de mest pedagogiska bymiljöerna i länet.

Ytterberg och Överberg är stora byar med rötter i medeltid där flertalet av gårdarna ligger på bergens sydvästsluttningar. Båda byarna har rika inslag av timrade byggnader från 1600-1800-talen kring tunen och på inägomarken.

Redan på 1650-talet hade dessa byar vardera mer än tjugo gårdar. Byarna härjades svårt under gränsfejdena under 1600-talet. Under 1800-talet expanderade byarna kraftigt och markerna allt längre ned i sluttningarna togs i anspråk för nya gårdar och torp. Omkring och mellan byarna ligger skogs- och myrmarken som varit bas för bete och slätter, virkesanskaffning, järnframställning och andra utmarksnäringar.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt. Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

29. Duvberg N och B

Duvberg är en högt belägen, välbevarad by med ålderdomlig karaktär. Under 1800-talet var de flesta gårdarna i byn fyrbyggda efter nordsvenskt mönster. I dag finns ingen fullständigt fyrbyggd gård kvar i byn, men husen ligger tätt samlade kring gårdstunen. I mitten av byn ligger gården Duvberg 4:18. Till gården hör ett flertal timrade byggnader från 1700 och 1800-talet.

Gård i Duvberg, Duvberg 4:18, Svegs socken.
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län / Jesper Larsson

Skyddsföreskrifter: Punkterna 2-6, 8 omfattar bakstuga, ladugård/lider/lada, stall/lider/lada/bod, kornlada/halmbad, härbre, kornhärbärge, smedja, sommarladugård, storlada samt fyra lador. Boningshuset omfattas av punkterna 6-8.

2. Skyddsföreskrifterna berör byggnadernas exteriör. 3. Byggnaderna får inte rivas eller flyttas. 4. Byggnaderna får inte till sitt yttre byggas om eller förändras på annat sätt. 5. Underhållsåtgärder som rör exteriören som ommålning samt reparation av timmerfasader, träpanel, takbeläggning, skorstenar, fönster, grund osv ska utföras på sådant sätt att byggnadernas kulturhistoriska värde inte minskas. Innan underhållsåtgärder vidtas enligt ovan ska samråd ske med länsstyrelsen som också lämnar råd och anvisningar i dessa frågor.

6. Skyddsområdet får inte bli föremål för väsentlig förändring. Eventuell nytillkommande bebyggelse för jordbrukets behov måste utformas och placeras på ett sätt som inte förvanskar områdets kulturhistoriska värde. Såväl ändringar i befintlig bebyggelse som eventuell ny bebyggelse får först komma till stånd efter samråd med länsantikvarien.

Bagarstuga

Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län/Jesper Larsson

7. Om boningshuset skadas av brand eller annan våda, får det återuppbyggas såvida anpassning sker till den allmänna karaktären hos de kringliggande byggnaderna, samt till områdets kulturhistoriska värde. Sådana åtgärder som nämnts under denna punkt, ska utföras i samråd med länsstyrelsen.

8. Området kring byggnadsminnet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Om ändring av byggnadsminne i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig för att byggnaderna ska vara till nytta eller sådan ändring i övrigt kan anses påkallad av särskilda skäl, kan länsstyrelsen ge tillstånd.

Källor:

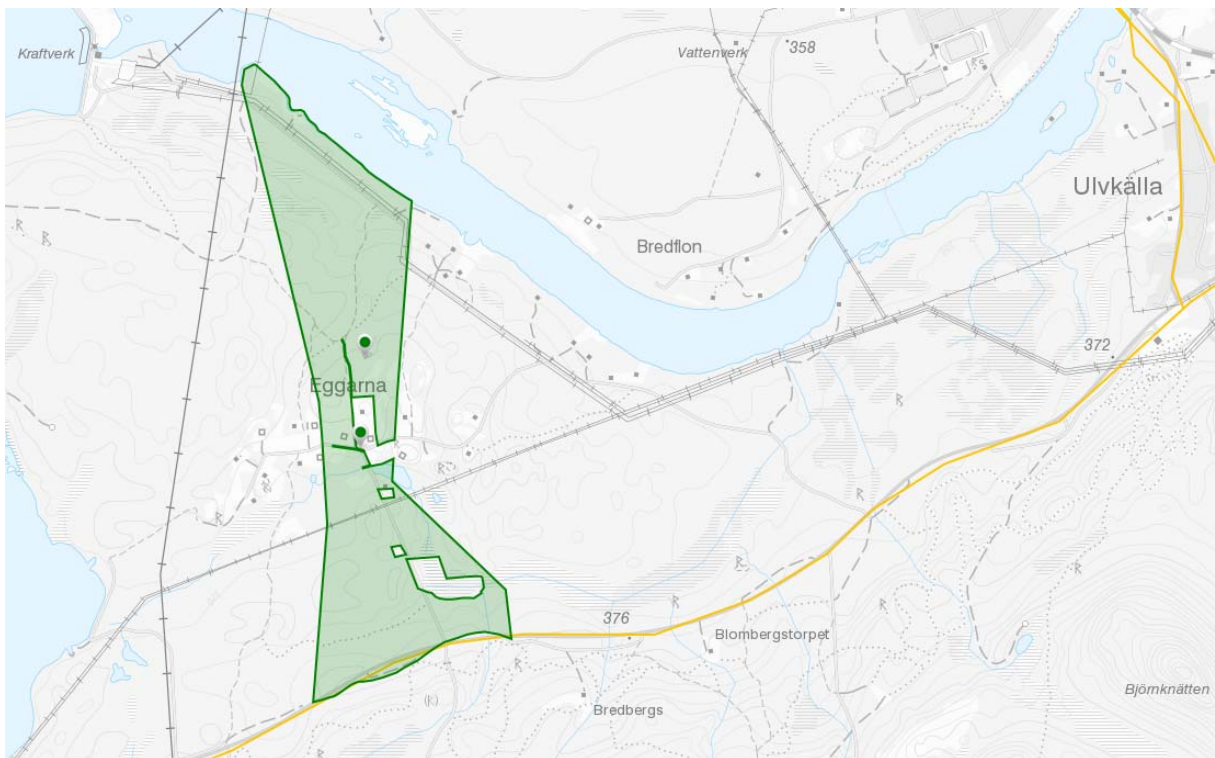
Länsstyrelsen Jämtlands län

30. Eggen – bod, härbre och tröskloge N och B

I byn Eggen finns tre byggnader som har daterats genom studier av timrets årsringar. Det är en bod från 1353, ett härbre från 1330-31 och en tröskloge från 1366-67. De tre timmerhusen tillhör de äldsta i Jämtlands län. (Allra äldst är Boddas bönhus från 1291 vid Bodsjö kyrka i Bräcke kommun).

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Boden **Eggarna 9:1** har daterats till 1353. Den byggdes ursprungligen som ett härbre och nyttjades för förvaring av spannmål. I senare tid har byggnaden fungerat som smedja. Urtag i innerväggar visar på en ursprunglig funktion som förvaringsbod för spannmål. Rektangulära urtag under mushyllorna i samtliga hörn klargjorde att boden stått på stolpben och ursprungligen uppförts som härbre. Boden är tätt timrad med rännknutar - sexkantformade knutskallar. Den rustades upp med hjälp av statliga byggnadsvårdsmedel 1986.

Skyddsföreskrifter: Omfattar en bod från 1353 och byggnaden i sin helhet. Boden får ej rivas eller flyttas. Den får inte byggas om eller förändras på annat sätt. Byggnadens planlösning får inte förändras. Underhållsåtgärder som rör byggnaden ska utföras på sådant sätt att byggnadens kulturhistoriska värde ej minskas. Innan underhållsåtgärder vidtas enligt ovan ska samråd ske med länsstyrelsen, länsantikvarien, som också lämnar råd och anvisningar i dessa frågor.

Det aktuella området får inte bli föremål för väsentlig förändring. Eventuell nyttillkommande bebyggelse måste utformas och placeras på ett sätt som inte förvanskar områdets kulturhistoriska värde. Såväl ändringar i befintlig bebyggelse som eventuell ny bebyggelse får först komma till stånd efter samråd med länsantikvarien. Området kring byggnadsminnet ska hållas skick så att byggnadsminnets utseende ej förvanskas. Om ändring av byggnadsminne i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändigt för att byggnaderna ska vara till nytta eller sådan ändring i övrigt kan anses påkallad av särskilda skäl, kan länsstyrelsen ge tillstånd.

Bod i Eggen, Eggarna 9:1, Svegs socken
Foto: Länsstyrelsen Jämtland/ Jesper Larsson

Den timrade bodens knutskallar.
Foto: Länsstyrelsen Jämtland/ Jesper Larsson

Härbret Eggarna 7:12 är uppfört i två våningar, där mellangolvets plankor genom studier av timrets årsringar har daterats till åren 1330-31.

Sannolikt är även härbrets dörr och nedre golv från samma tid, men byggnaden i övrigt är från 1700-talet.

Härbret var tidigare placerat i närheten av trösklogen från 1300-talet, men flyttades till nuvarande plats vid Ljusnan i början av 1970-talet. Härbret används i dag som gäststuga på somrarna.

Härbre i byn Eggen, Eggarna 7:12, Svegs socken
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län/Johan Looch

Skyddsföreskrifter: Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Eggarna 7: 12. Härbret får inte rivas, flyttas, byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sin exteriör. Härbrets interiör får inte förändras. Åtgärder som innebär ingrepp i härbrets stomme får inte göras. Härbret ska underhållas så att det inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Vegetation, såsom gräs, buskar och träd, ska hållas i sådant skick att byggnadsminnet inte skadas. Inom skyddsområdet får ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll. Om ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig, kan Länsstyrelsen ge tillstånd.

Trösklogen Eggarna 7:3 har daterats till 1366-67. Det är sannolikt Sveriges äldsta bevarade parloge och en av de äldsta logarna i landet överhuvudtaget.

Trösklogen, eller kornladan, var en mycket viktig byggnad på gården. Funktionsmässigt är byggnadstypen både arbets- och förvaringsplats, både loge och lada, med utrymmen för själva tröskningen jämte den tröskade säden.

Parlogen har två lador för förvaring på var sin sida om logen. Enkellogen har en lada. Logen byggdes om i mitten av 1700-talet. De två understa stockvarven har daterats till 1752-53.

Tröskloge i Eggen, Eggarna 7:3, Svegs socken
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län/Johan Loock

Skyddsföreskrifter: Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Eggarna 7:3.

Trösklogen får inte rivas, flyttas, byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sin exteriör. Trösklogen får inte förändras till sin interiör. Åtgärder som innebär ingrepp i trösklogens stomme får inte göras.

Trösklogen ska underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Vegetation, såsom gräs, buskar och träd, ska hållas i sådant skick att byggnadsminnet inte skadas. Inom skyddsområdet får ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll. Om ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig, kan Länsstyrelsen ge tillstånd till detta.

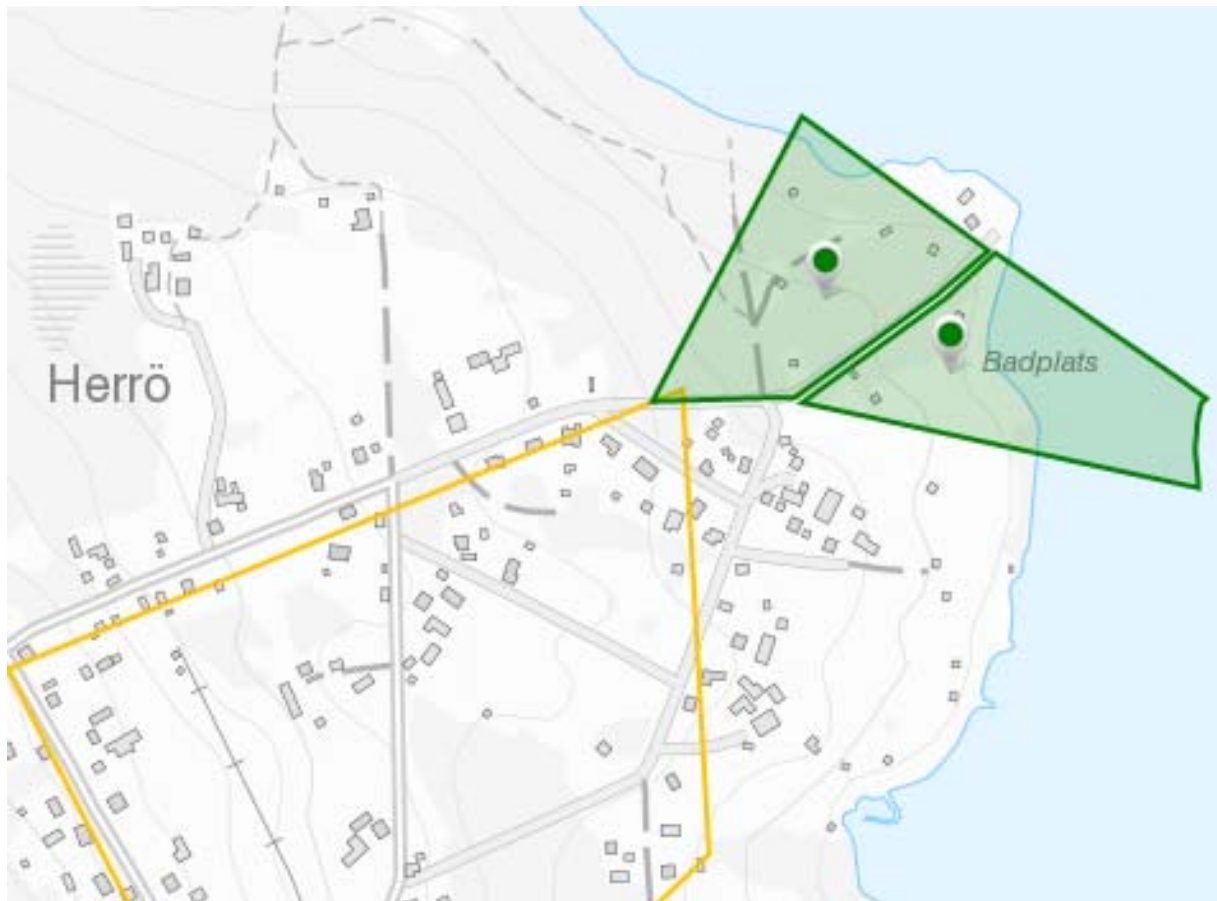
Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

31. Herrö N och B

Ladan i Herrö har genom studier av timrets årsringar daterats till åren 1476-77. Det finns dock en inskrift på en lös bräda i ladan med året 1516.

Enligt traditionen är byggnaden den enda kvarvarande i Herrö från tiden före byns nedbränning under Baltzarfejden i början av 1600-talet.

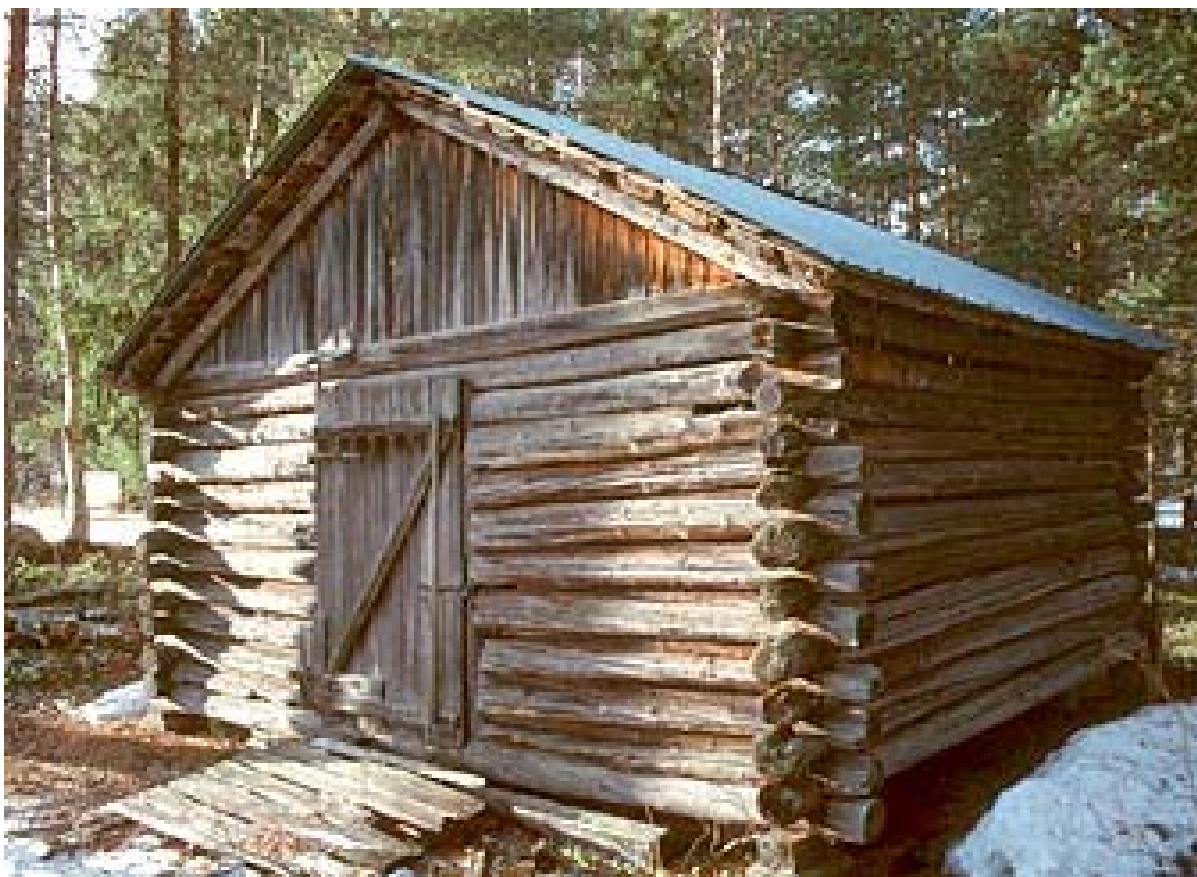
I samband med Svegssjöns reglering under tidigt 1970-tal flyttades ladan ca 100 m till nuvarande placering. Ladan nyttjades som hölada fram till 1960-talet. I dag används den som förrådsbod.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Skyddsföreskrifter: I skyddsområdet omfattar del av fastigheten Herrö 14:11. Ladan får inte rivas, flyttas, byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sin exteriör. Ladan får inte förändras till sin interiör. Åtgärder som innebär ingrepp i ladans stomme får inte göras.

Ladan ska underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

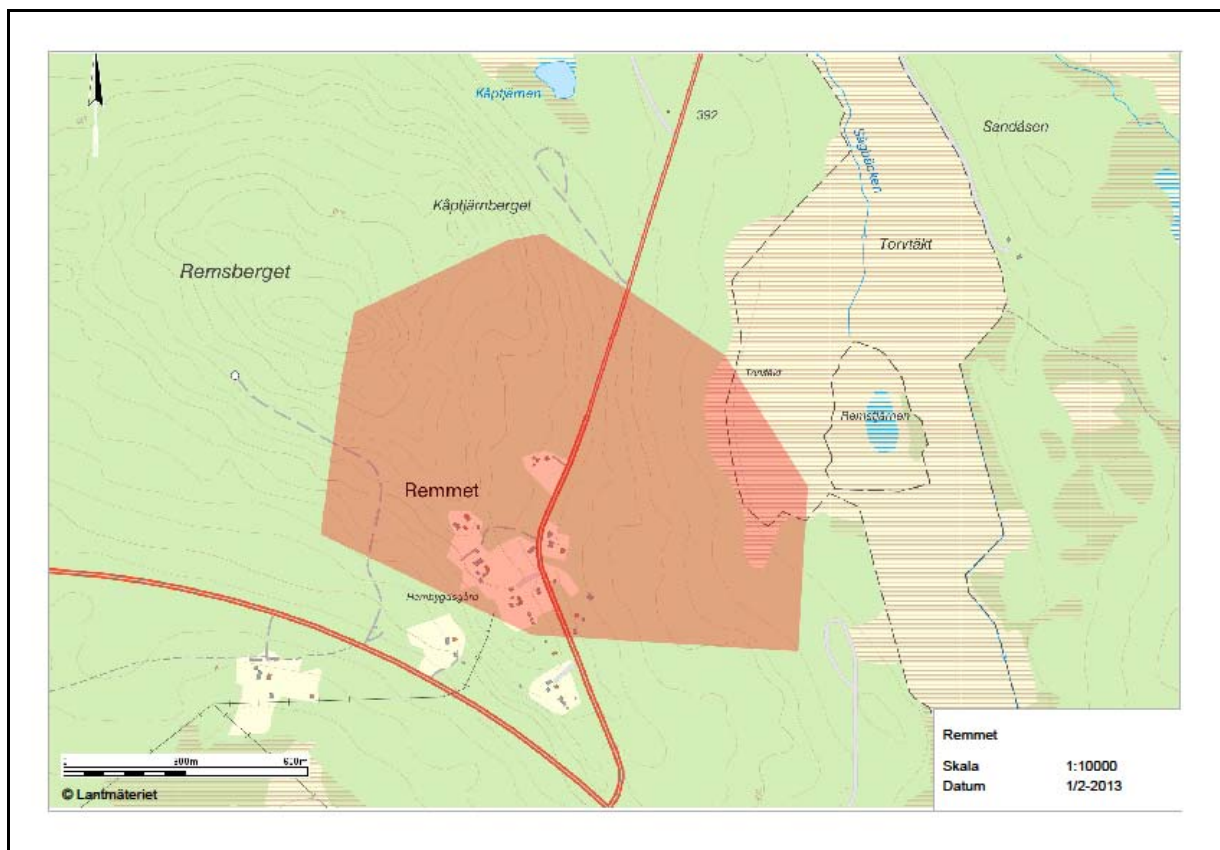
Lada, Herrö 14:11, Svegs socken
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län/Johan Looch.

Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Vegetation, såsom gräs, buskar och träd, ska hållas i sådant skick att byggnadsminnet inte skadas. Inom skyddsområdet får ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll. Om ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig, kan Länsstyrelsen ge tillstånd till detta.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

32. Remmet N och B

Z 60 Remmet Härjedalens kommun, Svegs socken

Motivering: Bymiljö med många äldre byggnader som domineras av två gårdar från 1700- och 1800-talen.

Uttryck: Vallgården är en fyrbyggd gård från 1800-talet med en mangårdsbyggnad i ett plan och en komplett uppsättning ekonomibyggnader. Gammel-Remsgårdens byggnader är i huvudsak från 1700-talet och mangårdsbyggnaden i en våning har mycket välbevarade interiörer. Flera enskilda timmerbyggnader på de andra gårdarna i den lilla byn som omges av vidsträckta skogs- och myrmarker. I miljön ingår även en lågteknisk järnframställningsplats från 1600-1700-tal, med blästerugn, slagghvarp och fällsten.

Närmare beskrivning: Den lilla byn Remmet var ursprungligen fäbodställe under byn Överberg. Den första fasta bosättningen etablerades under tidigt 1600-tal. Under 1700-talet fortsatte fäboddriften på tre fäbodar tillhörande Överberg, och vid sekelskiftet 1900 fanns sju gårdar och tre torp i Remmet. Byn omges av vidsträckta skogs- och myrmarker som var attraktiva för både bete och foderfångst.

I dag är de två gårdarna Gammel-Remsgården (Remsgården) och Vallgården, som ligger intill varandra, de mest anslående med vältimrade byggnader. Gårdarna har förklarats som byggnadsminnen.

Remsgården är en i huvudsak fyrbyggd gård, som till stora delar byggdes upp under 1700-talet. Gården var fyrbyggd fram till 1860-talet, då den splittrades. En del byggnader flyttades till andra intilliggande gårdar. Under 1900-talet har flera av dessa spårats upp och flyttats tillbaka till Remsgården. Den äldre huvudbyggnaden,

Gammelstugan, är en påkostad timrad parstuga med framkammare och praktfull barfred.

Remsgården, Remmet 1:10, Svegs socken
Foto: Michael Johnsson

Remsgården ägdes i början av 1700-talet av Gammel-Remsen och flera av byggnaderna är från denna tid. Gårdens mangårdsbyggnad och bakstuga är de mest framträdande byggnaderna. I mangårdsbyggnaden finns en mycket rik interiör utsmyckning med måleri på väggar och tak.

Byggnaden restaurerades under 1920-talet då den återfördes till ett äldre utseende med bl.a. mindre, blyspröjsade fönster och rekonstruktioner av det invändiga måleriet. En ny restaurering gjordes 1999, då också målningarna konserverades.

Invändigt är väggarna och taken, särskilt i helgdagsstugan, rikt utsmyckade med målningar. De är daterade till 1774 och har troligen målats av Svegkonstnären Erik Wallin. Gården ägs i dag av Svegs hembygdsförening.

Vallgården är en i det närmaste fyrbyggd gård. Den är yngre än byggnadsminnet Remsgården, som ligger intill, men har i stort bevarat utseendet från laga skifte 1889. Den tidigare fäboden på Vallgårdens plats övergick troligtvis från fäbod till fast bosättning i slutet av 1700- eller början av 1800-talet. Boningshuset är en timrad parstuga med en barfred med inskriptionen 1835.

Samtliga byggnader är välbevarade, särskilt värdefull är den intakta ladugården. Liksom Remsgården ägdes Vallgården från 1800-talet fram till 1997 av Bergvik och Ala AB, senare Stora Skog AB, och användes då som permanent bostad. Vallgården är sedan 1997 privatägd och nyttjas för fritidsboende.

Helgdagsstugan
Foto: Michael Johnson

Vallgården, Överberg 39:6, Svegs socken
Foto: Hans-Jörg Stürmer

Boningshuset
Foto: Hans-Jörg Stürmer.

Remsågen är byn Remmets vattendrivna ramsåg. Remsågen härstammar eventuellt från 1700-talets slut. Den var i bruk fram till sekelskiftet 1900 och stod sedan under lång tid i huvudsak öde.

Nytt spåntak lades 1929 och på 1980-talet genomfördes en omfattande restaurering av maskineriet samt rekonstruktion av vattenrännan.

Remsågen
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län / Jesper Larsson

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Skyddsföreskrifter: I skyddsområdet ingår hela fastigheten Remmet 1:10. De aktuella byggnaderna får inte rivas, flyttas, byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sin exteriör. Ändring av dessa byggnaders rumsindelning, eller andra åtgärder som innebär ingrepp i bärande stomme, får inte göras.

Ingrepp i eller ändring av fast inredning får inte göras i flertalet byggnader. Till fast inredning räknas bl.a. golv, tak, lister, eldstäder, dörrar, dörr- och fönsterfoder. Vägg och takmålningar i Gammelstugan får inte tas bort, överäckas eller på annat sätt ändras.

De aktuella byggnaderna ska i samråd med länsstyrelsen underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten ska utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

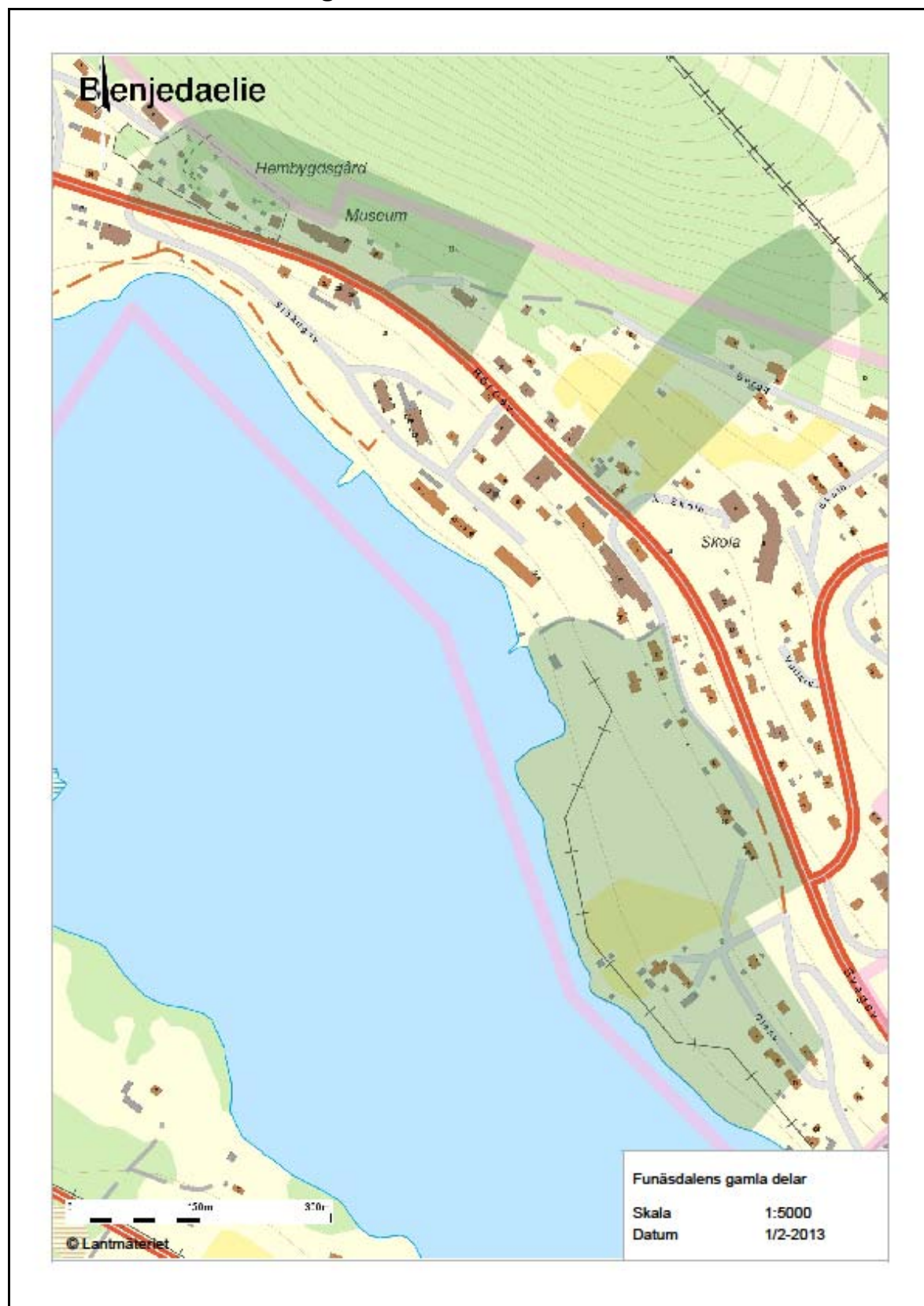
Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Inom skyddsområdet får ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras utan länsstyrelsens tillstånd.

Om ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändiga, kan länsstyrelsen meddela tillstånd.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Tännäs

33. Funäsdalens gamla delar **R** och **LIS**

Funäsdalens historia går säkerligen tillbaka till medeltiden, även om inga konkreta spår finns kvar. Många av dagens gårdsnamn är ålderdomliga och traditionsrika.

I dag har byn utvecklats till västra Härjedalens vitala centralort där hotell, skid-anläggningar, vägar och butiker präglar samhällsbilden. I vissa delar har den gamla karaktären av fjällby bevarats.

Historik: Byn skrivs som *Fonnesdal* i tidiga arkivalier från 1546. När byn beskrivs år 1628 finns där 12 bönder. Genom byn gick redan då handelsvägen mot Röros. Läget nära gränsen gav senare underlag för både tull, affärsverksamhet och byggande av försvarsanläggningar. De tre delar av byn som främst bevarat något av gamla tider är från öster räknat: gården Olen med omgivningar ned mot sjön, gården Påls mitt i byn samt området med kyrka och fornminnespark.

Området Olen med ett långt bostadshus, som drar blickarna till sig. Byggnaden är landskapets längsta, gamla bostadshus och ser ut som två eller tre sammanbyggda parstugor. I huset bor två familjer som disponerar en hushalva var. Från början var gården odelad och hade en parstuga. Under andra halvan av 1800-talet beboddes Olen av bröderna Per-Hansa och Ol-Hansa. Då delades gården upp i två fastigheter, bostadshuset förlängdes och Olen fick två uppsättningar ekonomibyggnader.

Gården Påls ligger i ett område mitt i Funäsdalen på ovansidan av Rörosvägen. Påls ska vara en av de äldsta i byn. Brukspatron Engzelius vid Ljusnedals bruk ägde i slutet av 1800-talet stora delar av marken mitt i Funäsdalen, bl.a. denna gård. Gården kom 1902 i Måns Hansson Busks ägo och ärvdes av sonen Carl Busk. Denne var en aktad man i samhället med uppdrag i bl.a. Fornminnesföreningen.

Fornminnesparken och kyrkan ligger i ett område under berget. Grunden till parken lades 1894 av Erik Fundin och den Fornminnesförening som han tog initiativ till. Det hembygdsmuseum som invigdes året därpå var Sveriges första i sitt slag. Till Fornminnesparken flyttade Fundin gamla hus från olika delar av Härjedalen. I området finns nu ett 25-tal hus samt Härjedalens fjällmuseum som invigdes 1999. Strax öster om museet står Funäsdalens kyrka, som invigdes 1928. Forskansningar i parken tillkom 1788 efter anvisningar från kapten Axel Rönnqvists i Helsinges regemente.

Miljöbeskrivning: Olen nere vid sjön är sedan länge ett välkänt blickfång från vägen ovanför. Det helt unika långa bostadshuset, liksom de tillhörande timrade ekonomibyggnaderna och omgivande öppen mark är av stor betydelse för landskapsbilden. Olen's äldsta byggnad är ett härbre som daterats till 1730.

Gården Påls med det röda bostadshuset och hävdade mark i backen ovanför, kontrasterar mot omgivningen genom att visa hur Funäsdalen såg ut i äldre tider. Fornminnesparken är inte bara Sveriges första landsbygdsmuseum. Där finns också på plats bevarade forskansningar från tidigt 1800-tal och andra världskriget. Fornminnesparken visar gammal byggnadskultur i västra Härjedalen, men också hur friluftsmuseer har utvecklats från den tidiga nationalromantiska tidens ideal och fram till dagens alltmer turismpåverkade verksamhet.

Invånarna i Funäsdalen har sedan 1800- och 1900-talen, utnyttjat de goda växtbetingelserna på bergets sydsida för odlingar och potatisåkrar i starkt sluttningsläge. För att hålla kvar jorden byggdes stenmurar och terrasser. Potatisåkrarna är en självklarhet i byn och vissa brukas än i dag.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Foto saknas

Källor:

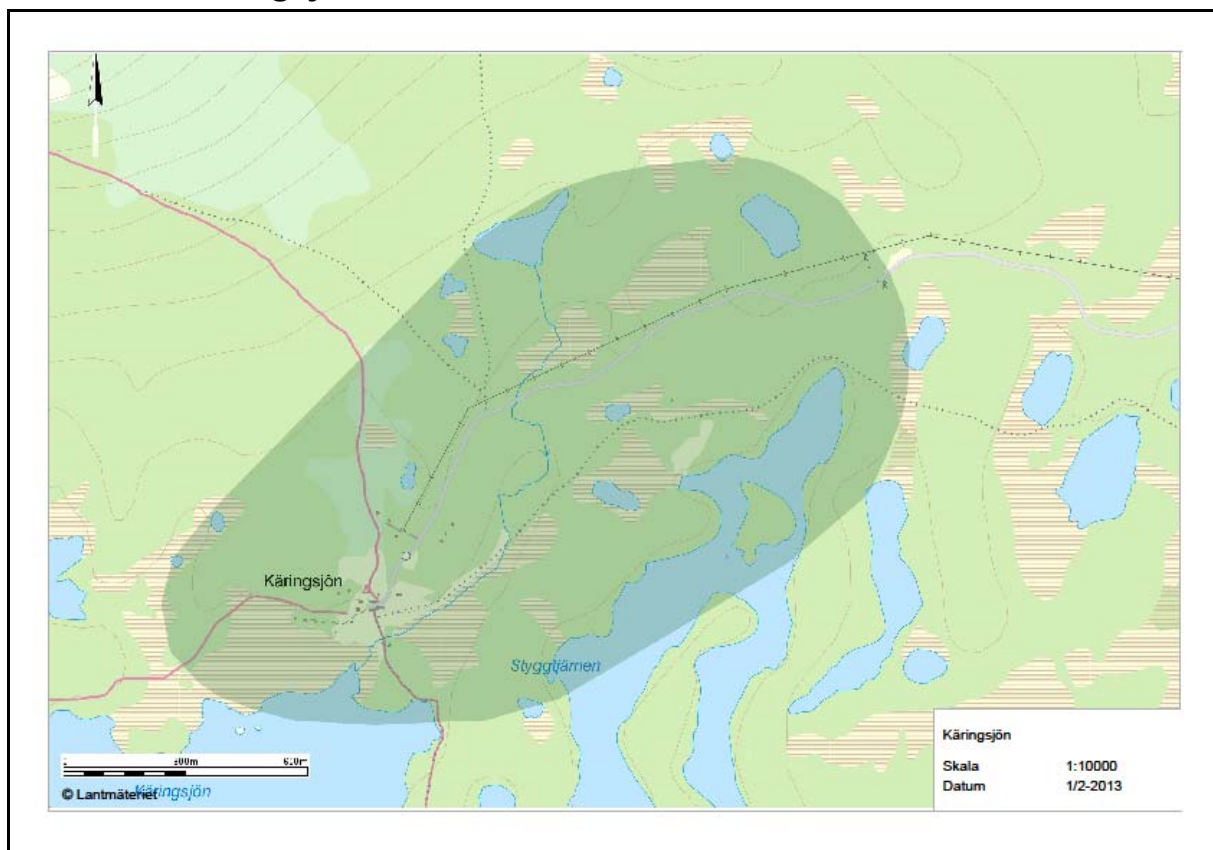
E Modin: Härjedalens ortnamn och bygdesägner

E J Bergström: Härjedalens fornminnesförening. Jämten 1986.

Uppteckningar i Gård- & Säterarkivet, Funäsdalen

Jamtli's byggnadsinventering

34. Käringsjön R

Käringsjön ligger vid den sista, stenigaste vägens ände i Rogens naturreservat. Platsen har länge varit viktig för många människor i trakterna kring Rogen och Femundsmarka. Samerna kom till Käringsjön i Rogenområdet i slutet av 1700-talet och kallade vistet för Fjällsjön. Vistet lämnades 1955 då hela byns befolkning flyttade två mil österut till Brändåsen, som är huvudviste för Ruvhten Sijte.

Namnet Käringsjön kom efter en käring som hade en fiskekoja på platsen någon gång på 1700-talet till vilken hon gick från Tännäs. Det sägs att hon stickade när hon gick för att utnyttja tiden.

Historik: Samebyn har vinterbetesmarkerna söderut mot Högvålen och Sörvattnet, tidigare ända ned till Storfjäten och områdena däromkring. Mitt i renskötselområdet ligger Käringsjön. Vistets äldre historia är dunkel, men under 1920-talet bodde i Käringsjön flera familjer vilka hade skolundervisning under vintrarna. På 1940-talet bodde i byn ett 80-tal personer, varav de flesta var renskötare. Då fanns 12 bostadshus, 23 uthus och 3 kåtor. Det fanns även en skolbyggnad och en hushållskåta.

Som regel bodde de som inte var aktiva renskötare dvs. kvinnor, barn och äldre vid Käringsjön från slutet av september till slutet av juni, när det var dags att dra till sommarvisten i Preannehken och andra sommarvisten. Renskötarna bodde inte i Käringsjön under vintermånaderna, utan följde renarna till vinterbetesmarkerna.

Under 1940-talet uppmärksammade staten Käringsjöns omoderna bostäder. De boende kunde beviljas egnahemslån från 1950. Nya möjligheter öppnades att bygga nytt, men som villkor ställdes att nya hus måste stå vid allmän väg. Till Käringsjön fanns vid den tiden ingen körbar väg. Bättre bostäder utlovades istället vid Brändåsen där det fanns väg.

Våren 1955 var de nya husen uppsatta i Brändåsen och tio familjer flyttade med häst och släde bohaget till den nya bostadsorten. Där skulle det visa sig att de nya husen var fuskbyggen, som i vissa avseenden var sämre än de bostäder som lämnats. Några av de äldsta invånarna blev kvar en tid i Käringsjön, men flyttade sedan. Tio år senare byggdes väg fram till den fjällgård, som också finns vid Käringsjön, men då hade de renskötande samerna redan flyttat.

Gården med namnet Käringsjön är ett nybygge, som anlades av en Värmlänning under 1800-talet. Småbruket med bostadshus och några timrade ekonomibyggnader ligger 500 m från det övergivna samiska vistet. Väg till gården blev byggd 1965 och el blev indragen 2001.

Miljöbeskrivning: Mönstret i naturreservatet bildades av inlandsisen, som sköt ihop höga ryggar av sten och grus. I reservatet ses fjäll åt alla håll, från rundade långsträckta former till spetsigare toppar.

Käringsjön
Foto: Jerker Kolare

I det gamla samevistet finns i dag bara någon enstaka byggnad kvar. Men husgrunder och byggnadsrester visar var boplatserna låg. För dem som flyttade och deras ättlingar är platsen förknippad med en omvälvande tid i samebyns historia.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Källor:

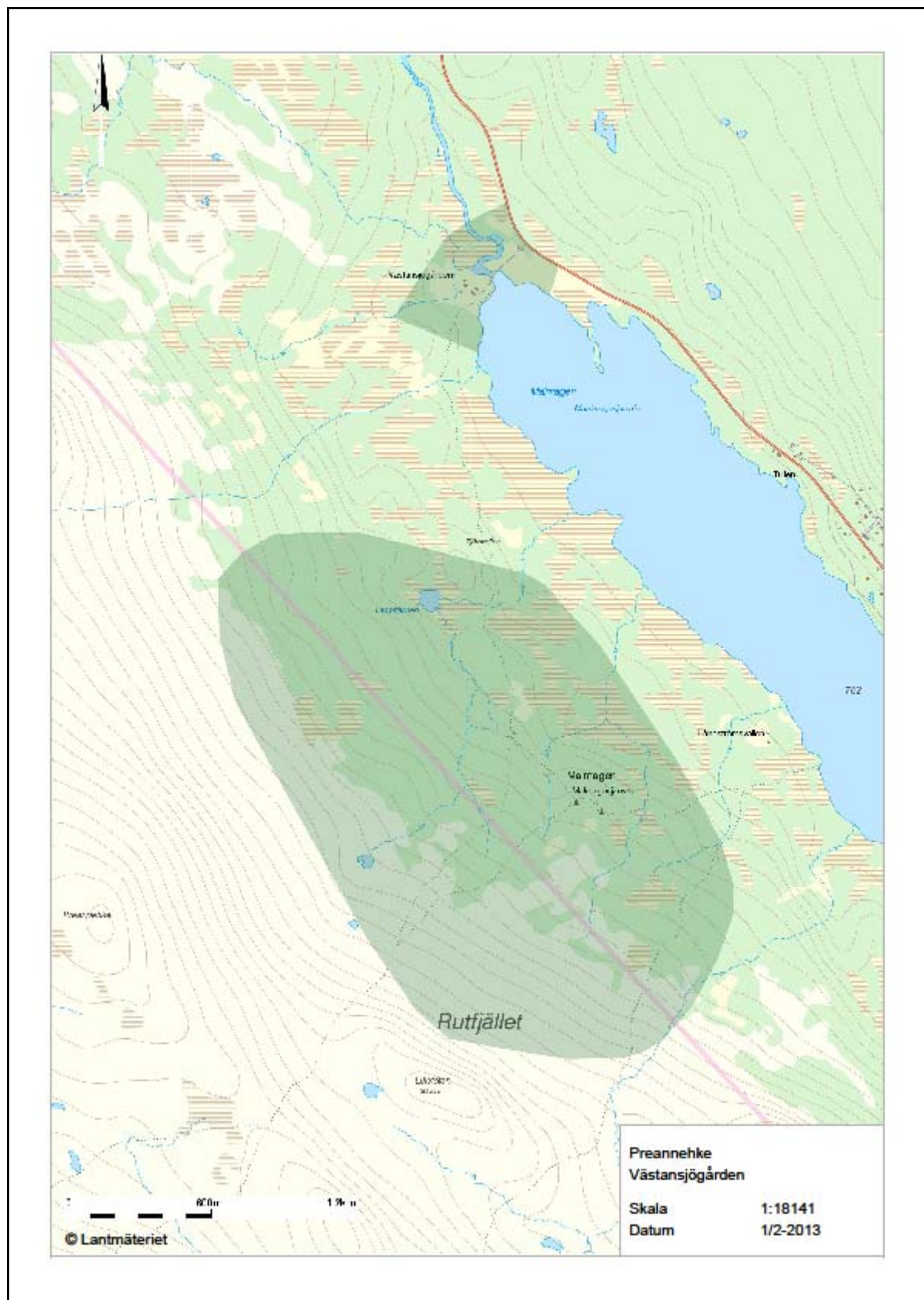
B Lundmark: Käringsjön –byn som flyttade. 1988

E Torp: Från kåtor till egna hem. Bebyggelsehistorisk tidskrift 1992

S Rutfjäll: ABC bland fjällen. 1989

E Rensberg, Brändåsen, muntliga uppgifter.

35. Preannehke **R**

Preannehke är ett gammalt samiskt sommarviste uppe på Rutfjällets nordsluttning söder om sjön Malmagen. På platsen finns bland annat kåtatomber, renvallar, mjölk-gropar samt några stående kåtor.

Historik: När samebyn Ruvhten Sijte (f.d. Tännäs sameby) under 1900-talets första del hade Käringsjön som huvudviste användes Preannehke som ett av flera sommarvisten. Nomadskolelärarinnan Sigrud Rutfjäll har i boken ABC bland fjällen berättat att på 1920-talet gjordes flytten kring första juli flytta från vintervistet i Käringsjön till Preannehke. I slutet av augusti gick flytten vidare mot Broktjärnskåtorna. Därifrån vidare till Brattriet innan det var dags att vara tillbaka i Käringsjön den andra oktober.

I Preannehke fanns rengården som användes vid kalvmärkning och renmjölkning. Kalvmärkningen skedde under juli månad. Gårderna var byggda av fjällbjörkstammar. Vid Preannehke fanns flera bostadskåtor och en skolkåta där bl.a. Sigrud Rutfjäll undervisade. Sista året skolkåtan användes var 1935.

Ända till i början av 1950-talet flyttade familjerna från Käringsjön till Preannehke. Därefter började kalvmärkningen hållas vid Vättafjället. Några familjer fortsatte däremot att sommartid bo i Praenakken, vilket de gjorde ända fram till 1960-talets mitt. Ungefär 5-6 familjer hade då kåtplatser där.

Miljöbeskrivning: Från Västansjögården nere vid Rörosvägen leder en gångstig upp till Preannehke. I fjällbjörkskogen står en kåta i gott skick och ett hus i sämre skick. Ett stycke därifrån är tre förfallna torvkåtor och rester av en förvaringsbod. I omgivningarna har registrerats flera kåtatomter, renvallar och mjölkgruppar, lämningar som alla är typiska för tamrenskötselns tid. I den västra delen av vistet finns det ytterligare kåtatomter som är ännu äldre. Kåtorna och de många kulturlämningarna i den omgivande terrängen gör området till en miljö med stora kulturhistoriska värden.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

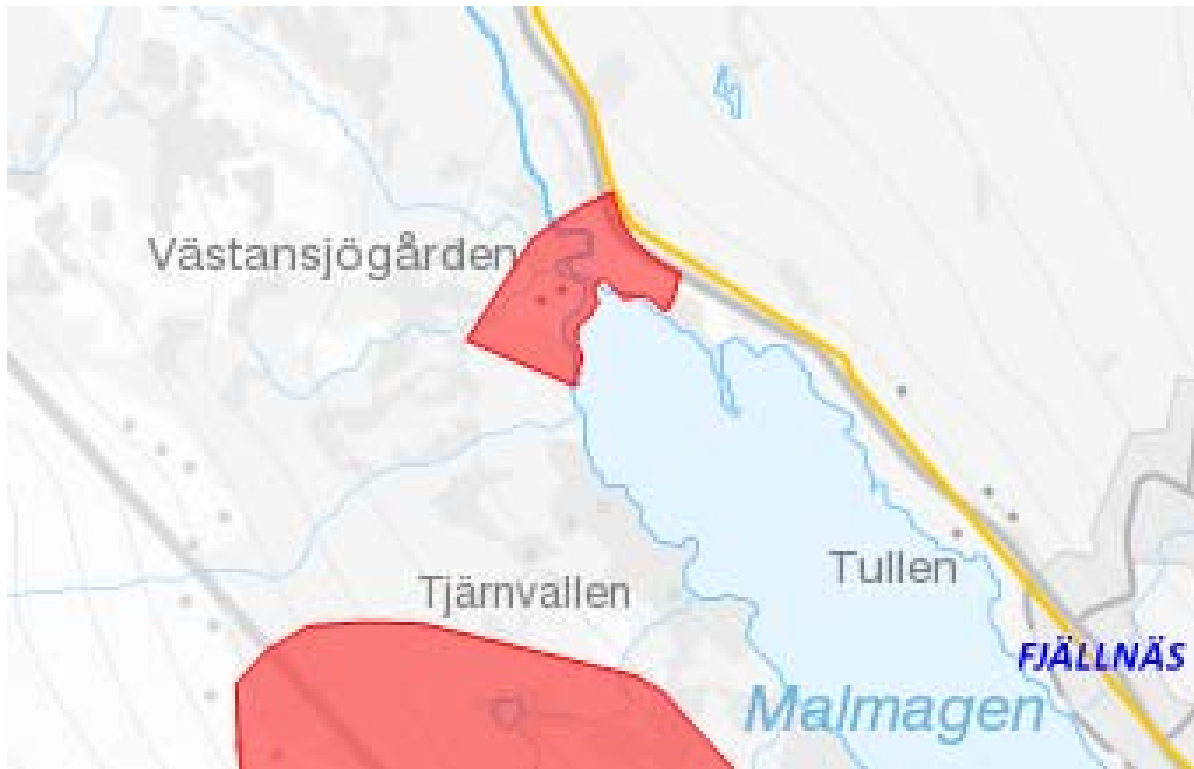
Källor:

S Rutfjell: ABC bland fjällen.

Muntliga uppgifter: Ewa Ljungdahl, Gaaltije, Edvin Rensberg, Brändåsen och Vanja Torkelsson, Rengsjö.

36. Västansjögården **R**

I västra änden av sjön Malmagen ligger Västansjögården, den sista gården innan riksgränsen. Den urgamla färdvägen mellan Funäsdalen och Röros passerar här förbi och gården är väl exponerad från nuvarande Norgevägen. Gårdsbilden domineras av en stor tvåvånings parstuga samt ladugården av murade naturstenar. Byggnaderna är mycket välhållna och gården omges av öppen hävdad mark.

Historik: Gården väster om sjön anlades på 1790-talet efter en hemmansklyvning i Malmagen 1791. Nybyggaren Christen Petterssons första gård ska ha varit av den kringbyggda typen och haft ett gårdstun, som var överbyggt till skydd för fjällstormarna. Nybyggets läge nära riksgränsen var utsatt och gjorde att redan 1808 besöktes gården av norska soldater. På 1830-talet köptes gården av en bonde i Tännäs, som strax sålde den vidare till en handelsman Magnus Engzelius i Röros, som också var brukspatron vid Ljusnedals bruk.

Gårdens nuvarande ägare uppger att det troligen var hans farfar som förvärvade gården, vilket bör ha varit i början av 1900-talet. Sedan dess har Västansjögården, med tillhörande vidsträckta ägor, varit i den norska industrifamiljen Mustads ägo. Gården är i dag en fritidsbostad.

Miljöbeskrivning: Gårdens namn syftar på att den ligger väster om sjön Malmagen, alldeles där Tännån har utloppet i Malmagens nordvästra ände. En träbro på kallmurade stenfundament leder över ån mot gården. Själva gårdstunet med husen är inte tillgängligt för besökare, men nere vid sjöstranden passerar en vandringsled i riktning söderut mot Rutfjällets sluttning och samevistet Preannehke. Gården omges av öppen, hävdad mark och gamla myrslätterängar.

Huvudbyggnaden på gården är en rödfärgad, tvåvånings parstuga med torvtak. Huset är byggt på 1840-talet. Även ladugården är en stor byggnad, med väggar av murade naturstenar samt torvtak. På gårdstunet finns även en envånings äldre stuga som

under 1950-talet har moderniserats för fritidsändamål. Två härbren står intill varandra. Det ena bedöms vara från 1800-talet mitt, det andra är hitflyttat i sen tid.

Västansjögården är en mycket välvårdad stor gård från 1800-talets mitt. Med byggnader, omgivande hävdade marker och träbro betraktas den som en av Härjedalens bäst bevarade fjällgårdar.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Foto saknas

Källor:

E. Bergström: Turistland med kulturband. (1982)

Jamtli byggnadsinventering

Samtal med ägaren.

37. Fjällnäs L

Fjällnäs strax väster om Tänndalen vid sjön Malmagen och det höga läget, ca 800 m.ö.h, med frisk och klar fjällluft är ett signum för området. Närheten till sjö och vidsträckta fjäll bidrar till platsens skönhet och ger möjligheter till rekreation året runt. Fjällnäs ligger endast några kilometer från norska gränsen och riksvägen mot Röros vilket gör destinationen lätt att nå.

Historik: Här startade en gång den professionella fjällturismen i Sverige. Jonas Åslund invigde Fjällnäs högfjällspensionat 1882 som det första högfjällspensionatet i Sverige. Pensionatet blev en fristad för kungligheter och internationella celebriteter. En kurort för stadsbor som behövde andas frisk fjällluft. På den tiden var det tåg från Stockholm till norska Röros och sen häst till Fjällnäs.

Jonas Åslund med familj flyttade permanent till Fjällnäs 1893. Flera byggprojekt genomfördes på 1890-talet bl.a. norra flygeln och även en tvättstuga samt ett hus för fiskeodling. Vidare byggdes en egen gård med kreatur och allt som försåg anläggningen med mjölk och kött, en egen trädgård där odlades en hel del växter som behövdes i köket. Trädgården ute på näset gav bästa tänkbara mikroklimat, vänt mot söder i en sluttning nära sjön, skyddat från kalla nordanvindar. Till gästernas förnöjelse byggdes en kägelbana under tak, ett badhus som erbjöd bad av olika slag, hel- eller halvbud, tallbarrsbad och bastubad. Utomhus fanns sommartid en krocketplan och för vintersäsongens verksamheter byggdes en skidverkstad. Mot slutet av 1800-talet byggdes även en ny arrendatorsbostad.

Pensionatet byggdes om till ett internationellt hotell i klassisk fjällstil 2008.

Fjällnäs, pensionatet

Foto: Härjedalens kommun / Inga Björk.

En minnessten är upprest i byn Malmagen/Fjällnäs. Där från kriget 1808-09 och har ansetts vara rest av Revsunds kompani som låg i Fjällnäs på bevakning. De norrmän som ställde upp stenen var från Röros och stannade där för att slippa möta släkten i Funäsdalen och andra byar.

Miljöbeskrivning: Hotellanläggningen består av ett tiotal byggnader med det gamla hotellet central placerat vid en gårdsplan med flygelbyggnader. Vid strandkanten ligger bl.a. ett spa-hus och ett profant kapell. De äldre byggnaderna är varsamt renoverade och tillsammans med byggnaderna uppförda på 2000-talet håller anläggningen en hög arkitektonisk kvalitet. Anläggningens interiör är inspirerad av Härjedalen och samtida konst.

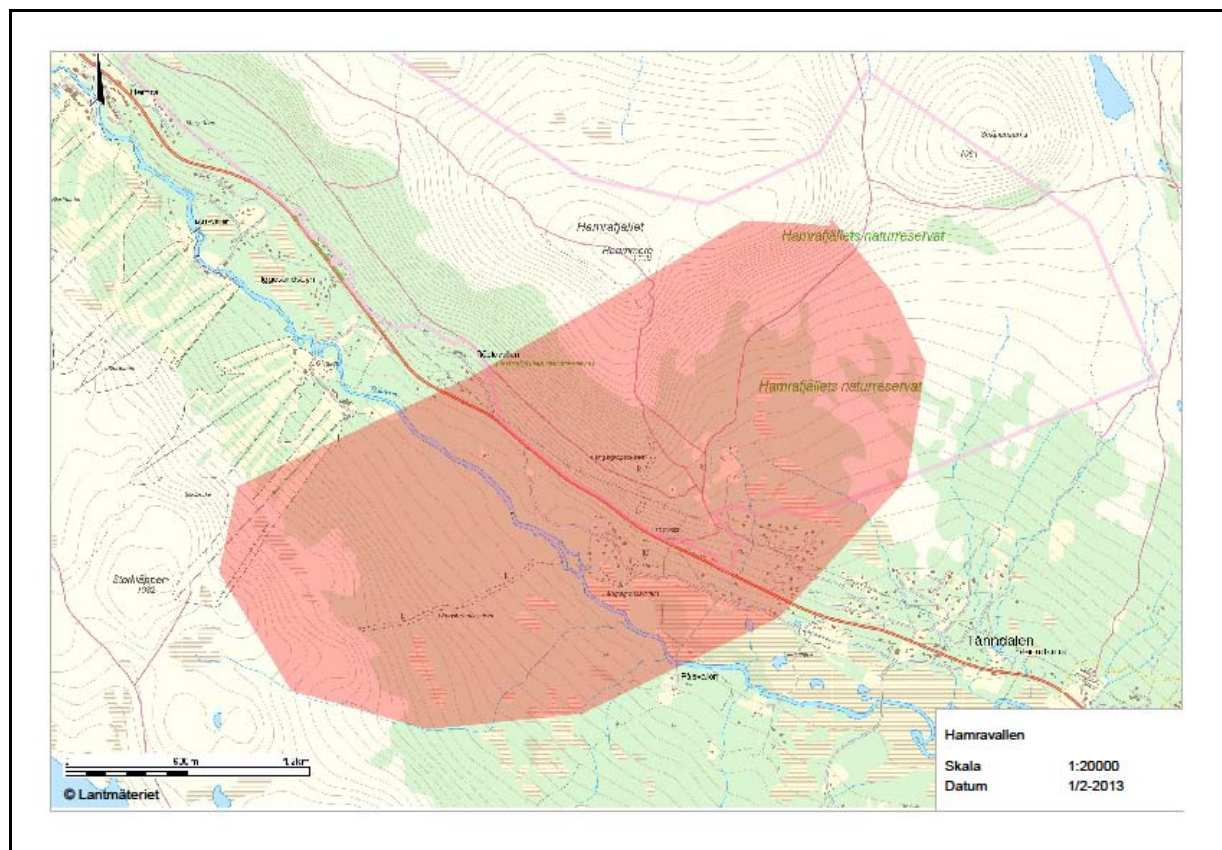
Åtgärd: Tillkommande bebyggelse och utemiljö ska anpassas till de värdefulla delarna och ges utformning, materialval och färgsättning som är anpassad till miljön. Kommunens designprogram ger råd och riktlinjer för byggnadsutformningen.

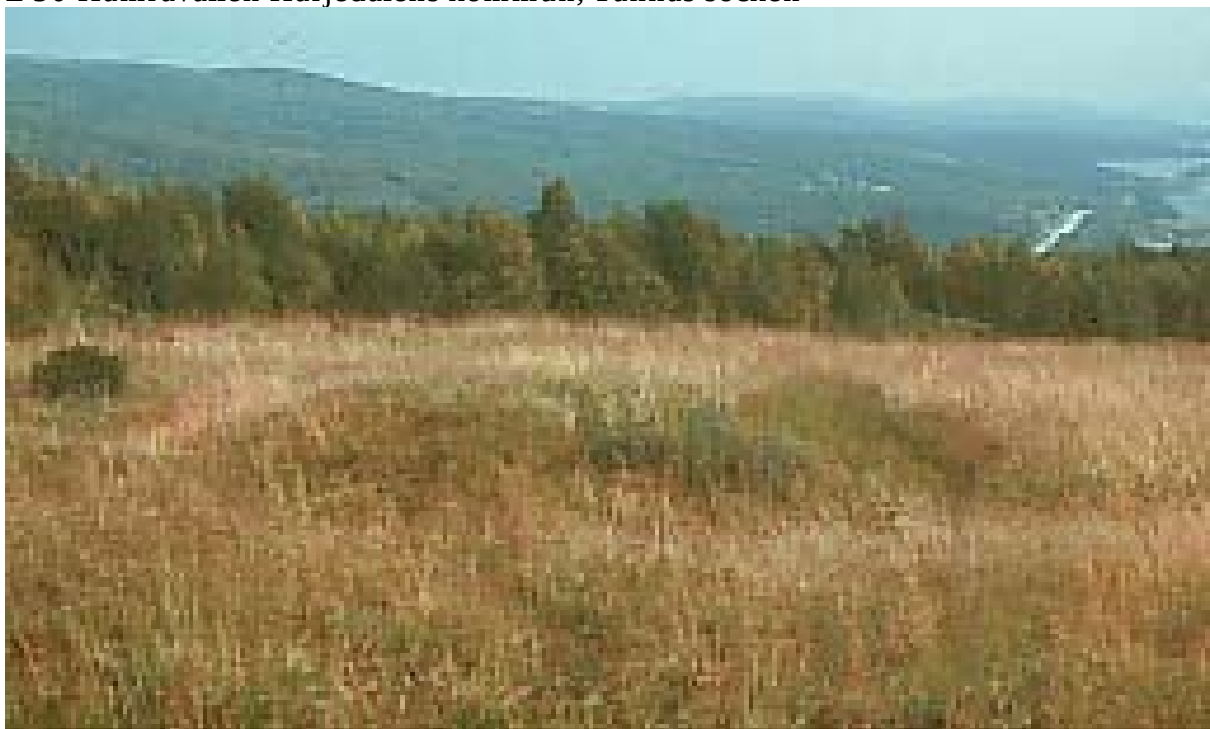
Fjällnäs, spa-hus
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk.

Källor:
www.fjallnas.se
GOSA <http://www.gosa.se>

38. Hamravallen N och LIS

Z 50 Hamravallen Härjedalens kommun, Tännäs socken

Z 50. En av de sju gravhögarna som finns på Hamravallen
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län

Motivering: Fornlämningsmiljö med bl.a. gravhögar högt belägna på fäbodvallen Hamravallen på Hamrafjällets sydsluttning.

Uttryck: Sju gravhögar från yngre järnåldern samt ett två kilometer långt fångstgropssystem som löper tvärs över dalgången öster om Hamravallen.

Närmare beskrivning: Hamravallens fäbodvall ligger högt över havet precis under Hamrafjällets rasbranter. Fäboden var i bruk in på 1960-talet, och ligger i dag inom Hamrafjällets naturreservat. I en björkdunge på fäbodvallen finns sju gravhögar från yngre järnåldern. Gravhögarna tillhör de högst belägna i Sverige, endast ett litet antal gravhögar några mil längre norrut i Härjedalen, vid Mittåklappen, Bruksvallarna och Ljungdalen, ligger lika högt eller något högre. I Norge däremot finns många motsvarigheter till de härjedalska fjällgravhögarna.

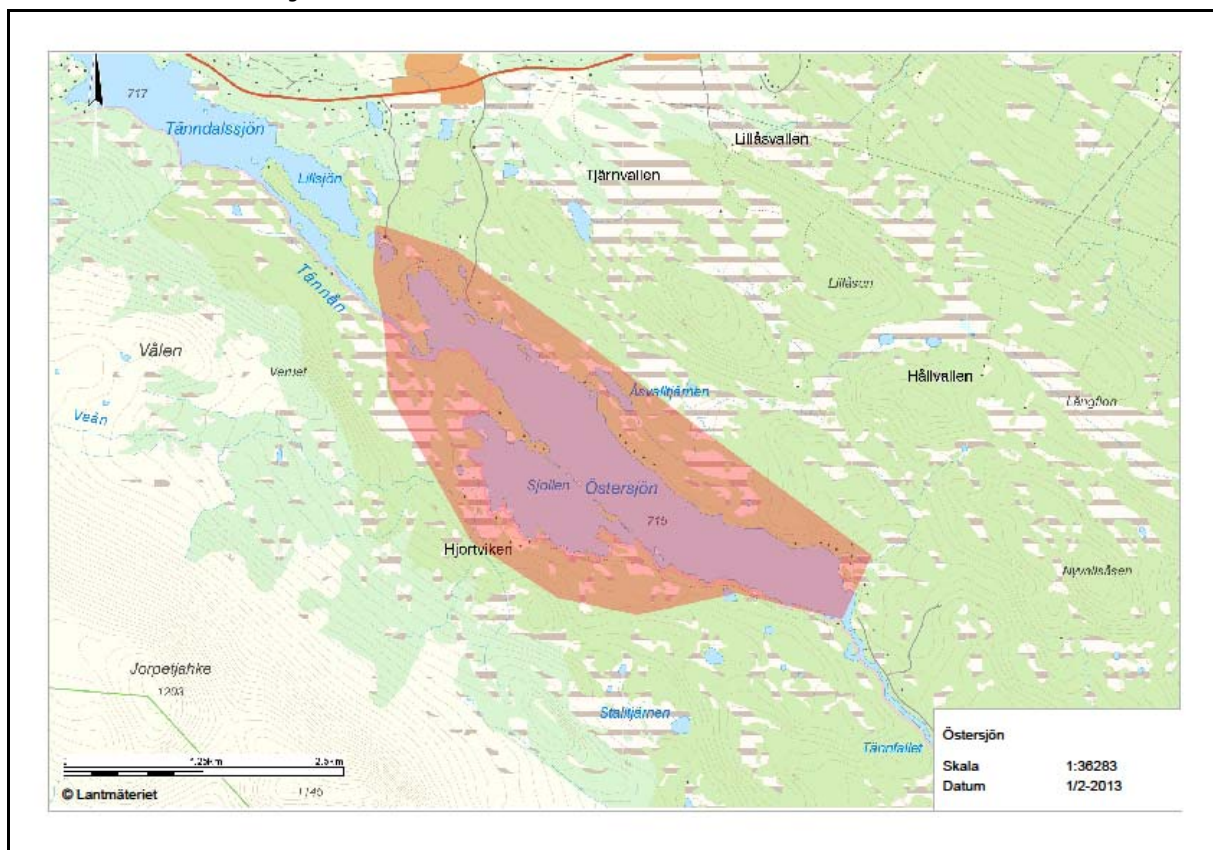
Den rika tillgången på bete på de bördiga fjällsluttningarna i kombination med goda möjligheter till jakt och fiske var säkert anledning till att människan vistades tidigt i området. En arkeologisk undersökning gjordes 1898 av två av gravhögarna. I en av dem påträffades en järnpilspets och en järnten, medan den andra högen var fyndtom. Flera år senare hittades ytterligare en pilspets vid en av högarna. Gravhögarna har samtliga en grop i mitten, vilket kan tyda på att de blivit plundrade. Det kan även vara någon inre gravkonstruktion som rasat in och gett upphov till groparna.

Ett fångstgropssystem som börjar ca 300 m väster om fäbodvallen och består av 47 fångstgropar på en två km lång sträcka spärrade effektivt av Tännåns dalgång mellan Hamrafjället och Rutfjället.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

39. Östersjön N

Z 51 Östersjön Härjedalens kommun, Tännås socken

Z 51. Vid Östersjön ligger en forntida fångstmiljö
Foto: Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet.

Motivering: Fångstmiljö med lämningar längs den fjällnära Östersjöns stränder i Tännåns dalgång.

Uttryck: Ett tiotal strandbundna fångstboplatser samt femton skärvstensförekomster.

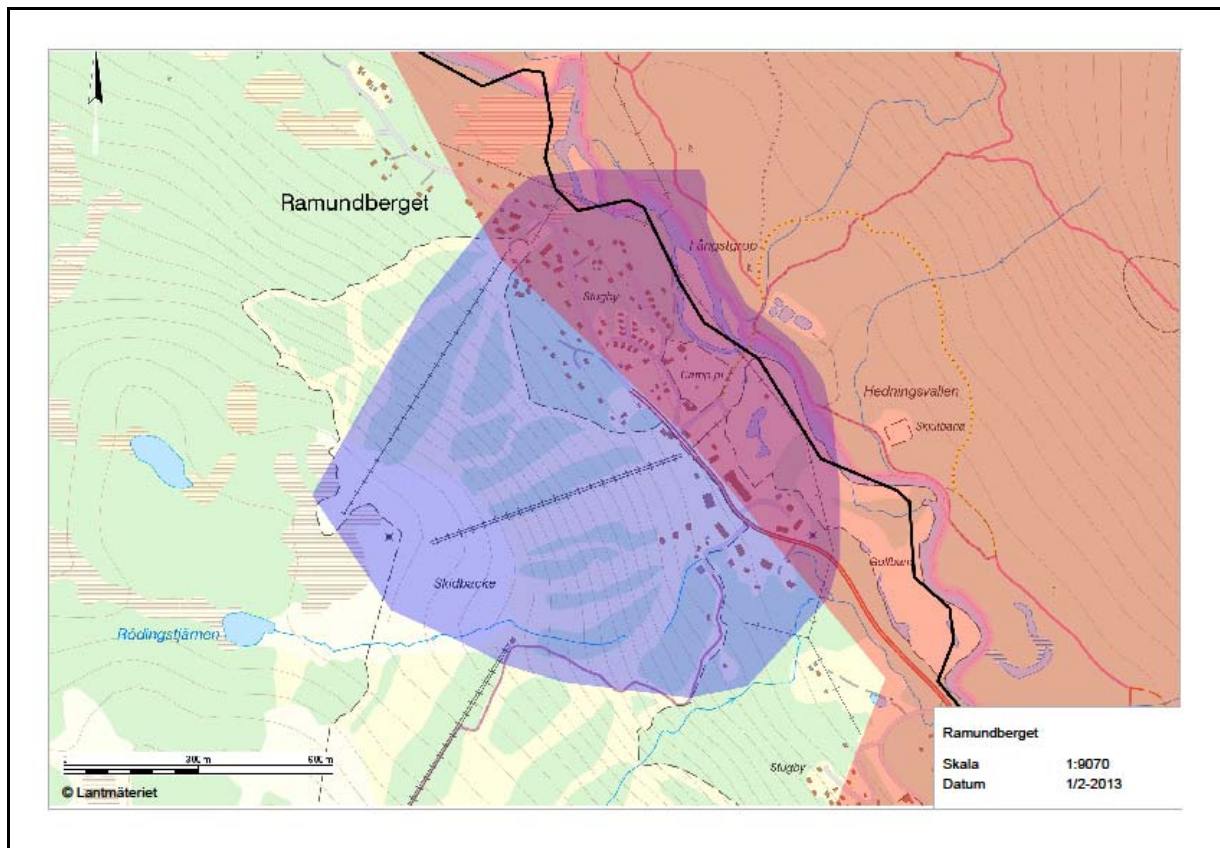
Närmare beskrivning: Tännån i västra Härjedalen med källor i gränsfjällen mot Norge rinner genom flera fjällsjöar, bl.a. Östersjön. Vattensystemet har nyttjats av människor från stenåldern fram till vår tid. Runt Östersjöns stränder finns ca 25 kända fångstboplatser och skärvstensförekomster. På en fångstboplatz har påträffats en järnkniv och ett bryne av järnålderstyp, vilket visar att människan uppehållit sig i trakten även under järnålder.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

40. Ramundberget L

Ramundberget är en fjällby vid vägs ände i skidområdet Funäsdalsfjällen. Byn ligger i Ljungans övre dalgång där björkskogsbältet möter fjället, 700 m över havet. Det höga läget ger byn dess särprägel med goda förutsättningar för skidåkning och vandring året runt.

Historia: Turistorten Ramundbergets historia började 1934, då några studenter skidade över fjället och bodde i turistföreningens stuga Girtibauna, sex kilometer nordväst om Ramundberget. Familjen Norberg tillfrågades om de kunde härbärgera fler skidåkare följande år. I mangårdsbyggnaden fanns tillräckligt med utrymme och gården hade egna djur så mat kunde också produceras på plats. Ramundberget har därefter utvecklats utifrån lokala förutsättningar och den allmänna turismens utveckling.

Miljöbeskrivning: Ramundbergets by skildrar turismens utveckling under 80 år. Flera av byggnaderna är intressanta och speglar sin tids arkitektur- och byggnadsideal. Kommunens designprogram har inspirerats av och påverkat de senaste 20 årens byggnationer. Det är också stora anläggningsarbeten, i form av skidnedfarter, skidliftar, golfbana, parkeringsytor, spår och leder samt vägar som under årens lopp utvecklats och omformat byn och terrängen där omkring.

Åtgärd: Tillkommande bebyggelse och utemiljö ska anpassas till de värdefulla delarna och ges utformning, materialval och färgsättning som är anpassad till miljön. Kommunens designprogram ger råd och riktlinjer för byggnadsutformningen.

Ramundberget, hotellet
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

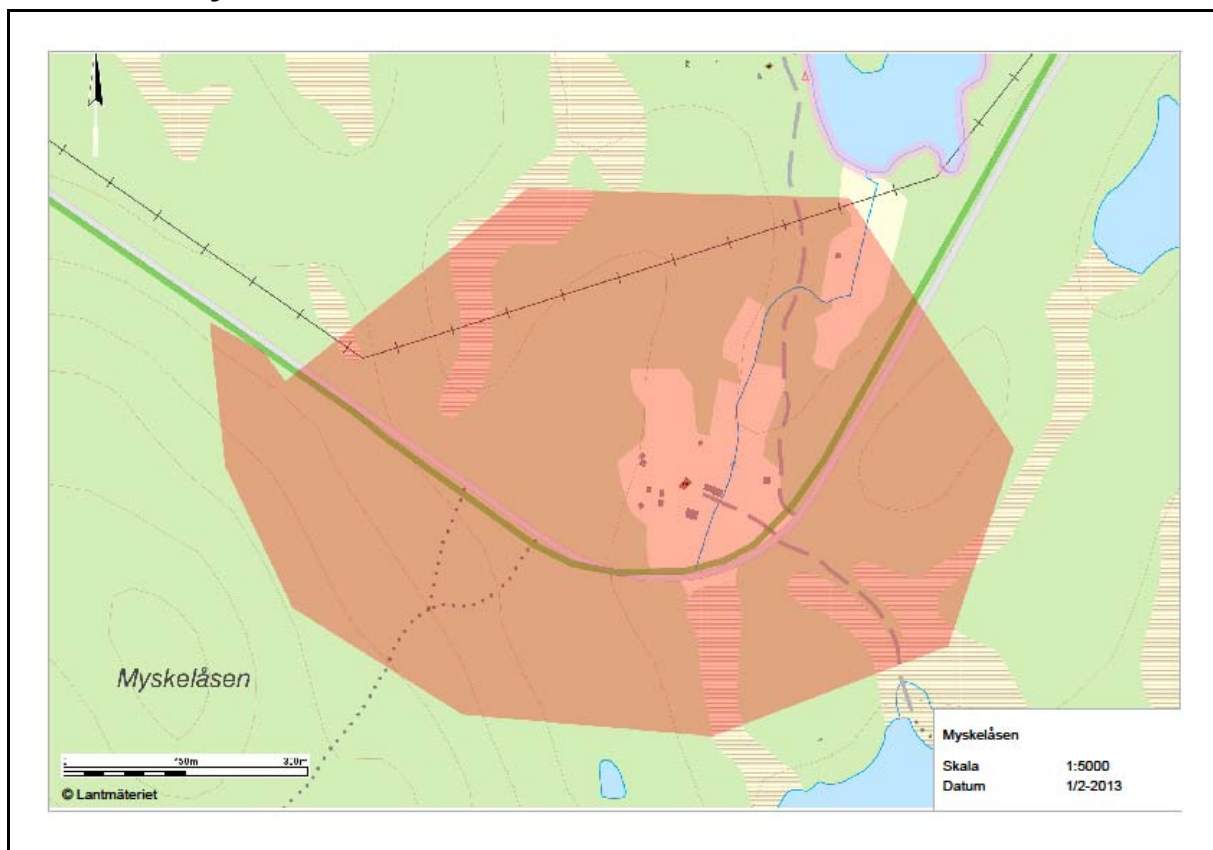
Bebyggelseutveckling och historiska årtal:

1937 kom telefonen
1949 stod vägen från Bruksvallarna klar
1958 första skidliften
1975 Vårdshuset
1986 Gästhuset
1991 stollinbana i Osthang
1994 påbörjas satsningen på parken & drömlandet
1990 Golfbana med 9 hål
1982-84 Praktikertjänsts turistlägenheter
1997- Lägenhetshus
2001 Om- och tillbyggnad av hotellet
2009 Restaurang Tusen

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Källor:
Östersundsposten 2011
GOSA <http://www.gosa.se>
Annika Myhr

41. Myskelåsen N och LIS

Z 55 Myskelåsen Härjedalens kommun, Tännäs socken

Z 55. Myskelåsen är en ensamgård i fjällmiljö
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län

Motivering: Ensamgård med delvis äldre byggnadsbestånd i lågfjällsmiljö vid sjön västra Vattnan.

Uttryck: Gården var 1845 ett torp under Tännäs kyrkby, men inköptes av staten 1888. Byggnader från olika tidsepoker, bl.a. en lada från 1791, smedja, bakstuga, loftbod och sommarladugård från 1800-talet samt även renoverade och moderna byggnader.

Närmare beskrivning: Myskelåsens första bofasta invånare var en norrman som på 1830-talet synade in nybygge på platsen. Gårdens befolkning har levt som mångsysslare med en kombination av jordbruk, boskapsskötsel, jakt, fiske och i senare tid även skogsarbete och turism. Gården hade egen smedja och två fäbodvallar dit man buförde en bit in på 1940-talet.

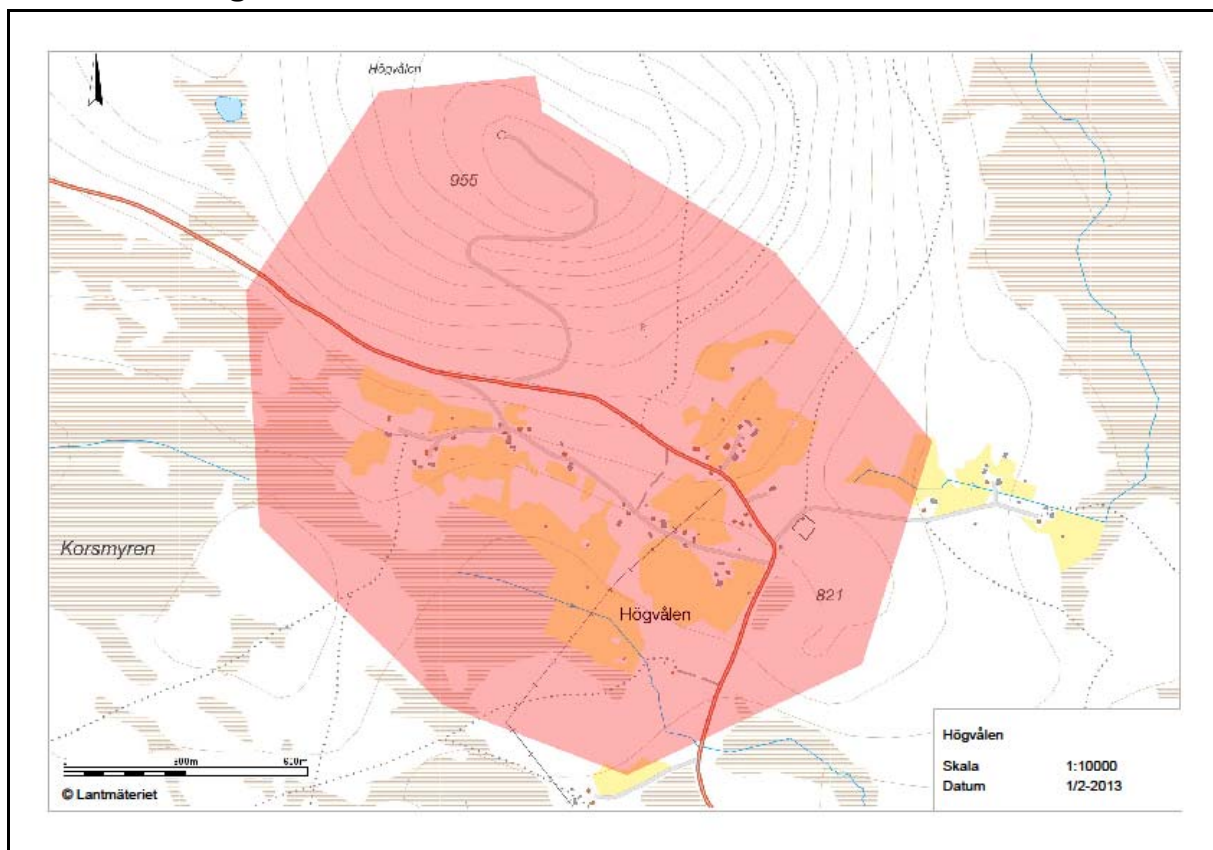
1888 inköptes marken av staten till renbetesland, och gården blev kronoarrende. Några år tidigare hade skogen sålts till bolag, vilket innebar att stora skogsavverkningar sattes igång. Många skogsarbetare kom till trakten och byggde sig tillfälliga kojor, vilka fick namn efter dem som bodde där eller de ställen de kom ifrån. När vägen till Tännäs blev klar 1933 började de första turisterna komma. Myskelåsborna erbjöd turisterna både mat, logi och båtskjuts. I dag bedrivs inte längre något aktivt jordbruk i Myskelåsen, men inägomarken slås fortfarande. Flera äldre byggnader, bl.a. en lada märkt med 1791, finns bevarade på gården.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Källor:

Länsstyrelsen Jämtlands län

42. Högvålen N

Z 56 Högvålen Härjedalens kommun, Tännäs socken

Motivering: Fjällby med ett tiotal gårdar, höglänt belägen i platålandskapet nordväst om Kölsjöfjället.

Uttryck: Ursprungligen nybygge från 1700-talets slut. Omfattande myrodlingar och det framväxande skogsbruket möjliggjorde en bebyggelseexpansion i början av 1900-talet. Byggnadsbestånd från i första hand 1900-talets början.

Närmare beskrivning: Högvålen by ligger på lågfjället Högvålen's sydsluttning med vidsträckt utsikt över det omgivande landskapet. Den är Sveriges högst belägna by med fast bosättning, belägen 835 m över havet.

Fornfynd har hittats väster om Högvålen-Ränningsvallen vid Rånda. De är ett unikt och omfattande fynd och omnämns bland annat i Stenbergers *Det forntida Sverige*

Högvålen brukades först som fäbodvall på 1600-talet av en bonde från Tännäs. Platsen övergavs därefter för att tas upp som nybygge på 1760-talet. Hemmansklyvning och flera nybyggen innebar att byn när den var som störst bestod av ett femton-tal gårdar och hade ca 140 invånare. De stora myrområden som omger byn var produktiva och gav goda skördar. Stora myrrealer dikades senare ut och uppodlades. I slutet av 1800-talet köpte privata skogsbolag rätten att avverka skog av Högvålen's brukare. Enorma skogsavverkningar försåg invånarna och skogsarbetare från andra trakter med arbete, och under första hälften av 1900-talet blomstrade livet i den lilla fjällbyn med sitt rika fäboliv. Byn är omgiven av fjällryggar och vidsträckta myrmarker. På denna höjd har korn aldrig kunnat odlas utan det är enbart boskapsskötsel som varit aktuellt.

Z 56. Högvålen är Sveriges högst belägna by med fast bosättning, 835 m.ö.h., gamla posten
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk.

I samband med den nya renbeteslagstiftningen som trädde i kraft i slutet av 1880-talet köptes all privat mark i Högvålen upp av staten till renbetesland. De tidigare hemmansägarna blev kronoarrendatorer. Den bofasta befolkningen har på senare tid fått köpa tillbaka hus och tomt, dock inte marken eller jakt- och fiske-rätten.

Befolkningsunderlag var tillräckligt för att driva skola, telefonstation, affär och postkontor. Här finns en fjällkyrkogård och ett litet kapell som invigdes 1960. Vägen byggdes först under 1920-talet.

I dag är fortfarande de flesta av gårdarna bebodda året runt.

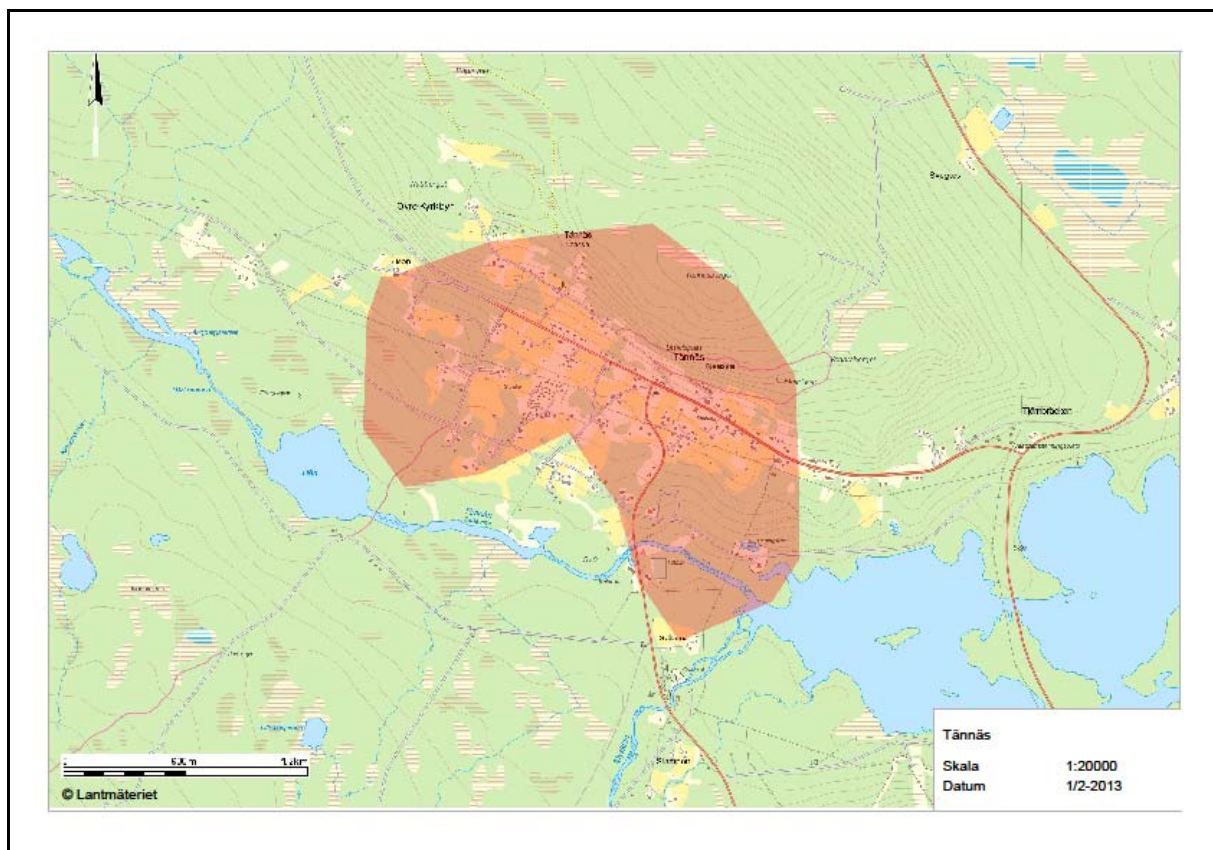

Z 56. Högvålen by, kapellet
Foto: Härjedalens kommun / Inga Björk.

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

43. Tännäs N

Z 65 Tännäs Härjedalens kommun, Tännäs socken

Motivering: Sockencentrum i fjällbygd på sydsluttningarna mellan Tännån och Tomtberget.

Uttryck: Tännäs kyrka från 1672 är landets högst belägna kyrka. Gårdarna, med bebyggelse från 1800- och 1900-talen, har utnyttjat de goda växtbetingelserna på bergets sydsida för odlingar och potatisåkrar i starkt sluttningssläge samt skogs- och myrmarkerna i den vidsträckta förfjällsterrängen för bete och slåtter.

Närmare beskrivning: Tännäs kyrkby ligger högt belägen på sluttningarna av de sju bergen Nättan, Nättberget, Klintberget, Tomtberget, Tännäsberget, Annhammaren och Vegalsberget med vidsträckt utsikt över skogar, berg och fjäll. Tännäs har fått sitt namn efter Tännån, som rinner från Tännadalen i väster till sjön Lossen.

Första gången Tännäs omnämns i de skriftliga källorna är i ett köpebrev från 1406. Förmodligen fanns endast några få gårdar i byn under 1400-talet. Vid mitten av 1800-talet hade gårdarnas antal ökat till ca 20 stycken.

Som på andra ställen i Norrland har invånarna i Tännäs tvingats vara mångsysslare för att överleva: fiske, jakt, myrjärnstillverkning, handel och i senare tid skogsarbete och turism har varit livsnödvändiga komplement till jordbruk och boskapsskötsel.

Tännäs kyrka

Foto: Härjedalens kommun / Inga Björk

Jordbruket har på grund av klimatets och naturens begränsningar aldrig varit av någon större omfattning utan mest utgjorts av slåtter- och betesvallar. Kornodlingen var alltid en utmaning, de flesta år gick kornet aldrig till mognad. Däremot har potatis gått bra att odla på bergens söderbackar, vissa av åkrarna är så branta att man undrar över hur odling över huvudtaget varit möjlig. För att hålla kvar jorden byggdes stenmurar och terrasser. En del av potatisåkrarna brukas än i dag. Intill de små åkerlapparna står små timrade lador för förvaring av redskap fortfarande kvar. Potatisåkrarna fick namn efter sina ägare eller stället där de låg.

Boskapsskötseln har alltid varit betydelsefull. Fäbodvallar, här i västra Härjedalen kallade sätrar, myr- och strandslätter samt insamling av löv och mossor möjliggjorde förhållandevis stora boskapsbesättningar.

Kyrkan, som är belägen mitt i byn, är med 648 m över havet Sveriges högst belägna församlingskyrka. Redan i slutet av 1500-talet var Tännäs en egen socken med ett kapell. Den nuvarande kyrkan byggdes 1672. Den fick nuvarande utseende vid den ombyggnad som inleddes 1855.

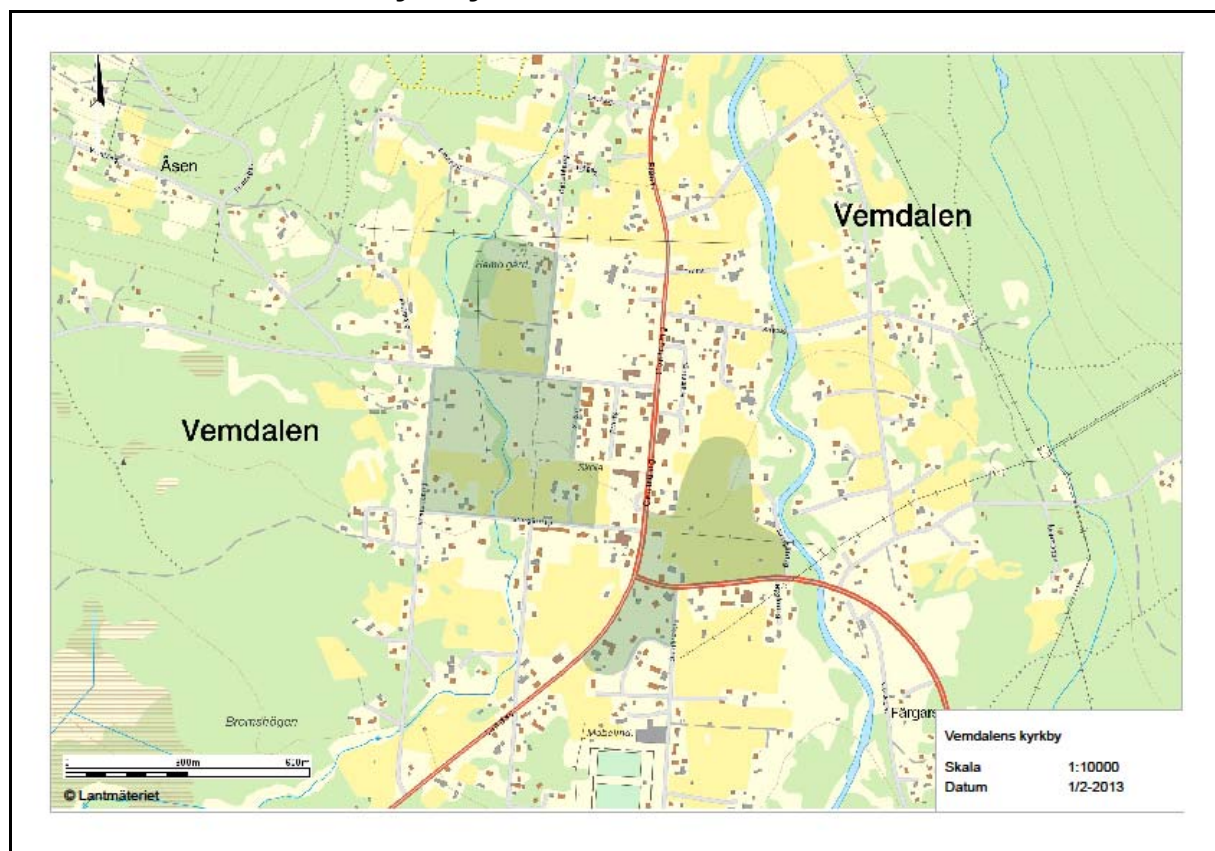
Myren, Fjällby, Nättberget
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Vemdalen

44. Vemdalens kyrkby **R** och **LIS**

Vemdalens kyrka betraktas som en av landets vackraste landsortskyrkor från rokokons tidevarv och är unik inom svensk kyrkoarkitektur. Den öppna jordbruksmarken öster och norr om kyrkan inramar kyrkomiljön. Söder om kyrkan finns välbevarad äldre bebyggelse, som tillhör gamla gårdar och ett gästgiveri. Ett stycke väster om genomfartsvägen är ytterligare ett område med rika inslag av de traditionella gårdarnas timmerbebyggelse och tillhörande odlingslandskap.

Historik: Första gången Vemdalen nämns i skrift är 1403. När Vemdalen senare beskrevs i 1500- och 1600-talets källor hade kyrkbyn en omfattande bebyggelse. Den första kända kyrkan var en träkyrka från 1624, som ska ha legat några tiotal meter söder om den nuvarande kyrkan. Klockstapeln byggdes 1755 av Anders Kiellberg, som också byggt Hede kyrkas klockstapel. Vemdalens nuvarande kyrka stod färdig 1763. Den uppfördes under ledning av byggmästaren Olof Månberg från Brunflo. Kyrkans interiör är rikt dekorerad av 17- och 1800-talens kända kyrkokonstnärer som Jöns Ljungberg, Erik Wallin, Jonas Granberg och Pehr Sundin.

Miljöbeskrivning: Området kring kyrkan och klockstapeln samt den lilla sockenstugan är en värdefull miljö. Alldeles söder om sockenstugan ligger den välbevarade gården Lunds med ett fint boningshus från 1902 och flera andra välhållna byggnader. Söder om vägen mot Vemhån fortsätter den värdefulla kulturmiljön med gården Backen, som i äldre tid var plats för höstens årliga boskapsmarknad. Under lång tid var den Härjedalens viktigaste marknad. Alldeles intill Backens gårdsbebyggelse står det hus som inhyste byns första Konsumförening.

I den sydligaste delen av miljön är gästgivargården Gästis med välhållna timmerhus från 1800-talet.

Gården Lunds Vemdalens kyrkby
Foto: Härjedalens kommun/Jerker Kolare

Kyrkbyns andra område med särskilda kulturmiljövärden avgränsas väster om den nyare centrumbebyggelsen längs Centrumgatan och bort till Västerlånggatan i väster. Miljön avgränsas i söder av Storgårdsgatan och fortsätter upp till hembygdsgården i norr. I sydöstra delen av området är gården Buskan, som varit en av kyrkbyns större gårdar. Ett stycke längre norrut ligger byns första skola, inrymt i ett timmerhus från 1842, som numera är privatbostad. Väster därom ligger den gamla gården Västanbäck och ännu ett stycke norrut är gamla gården Nedre Kallmora med bl.a. en mangårdsbyggnad från 1700- eller 1800-tal.

I nordligaste delen av miljön är Vemdalens hembygdsgård, som består av hitflyttade hus från olika byar i socknen. Mellan de nämnda gårdarna är ett i huvudsak öppet kulturlandskap. Inom denna kulturmiljö, från Storgårdsgatan i söder till hembygdsgården i norr, kan anas hur Vemdalen såg ut före laga skiftet, även om nyare hus finns insprängda här och var. För Vemdalens by finns en områdesplan antagen 1978.

Åtgärd: Områdesbestämmelser utarbetas för Vemdalens kyrkby.

Källor:

B Cedenhag: Våra kyrkor. 1998

S Erixon: Svenska byar utan systematisk reglering. 1960

E Modin: Härjedalens ortnamn och bygdesägnar

Brev från Tage Fjellner, Vemdalen

Jamtli byggnadsinventering

45. Floda gård L

Historik:

Floda Gård utgör en del i förståelsen av regionens vårdhistoria och av det omfattande anstaltsbyggandet i Sverige vid förra sekelskiftet. Gården har sitt ursprung i Floda Arbetarkoloni som startades 1908 av pastor Eric E:son Hammar i syfte att skapa ett självförsörjande samhälle för människor med alkoholproblem. När anläggningen var som störst fanns här ca 50 invånare. Här fanns även smedja, skomakare, snickare m.m. Verksamheten avvecklades 1922, dels av ekonomiska skäl, dels då järnvägsnätet utvidgades med en linje genom koloniområdet. Den förbättrade kommunikationen ansågs vara ett hot mot rehabiliteringen. Floda har senare utgjort en del av Birka folkhögskola och har bl.a. fungerat som ålderdomshem.

Miljöbeskrivning:

På Floda uppfördes flera byggnader där kolonister kunde bo med familjen. Den bärande idén var en självförsörjning och att arbetet med bl.a. urdikning av myrarna runt kolonin skulle vara en stor del av terapin. Här finns bostadshuset och det s.k. annexet kvar från 1908) samt en äldre timrad ladugård.

Planer att förbättra tillgängligheten till platsen som redan är god tack vare uthyrnings- och ridverksamheten som bedrivs här.

Åtgärd

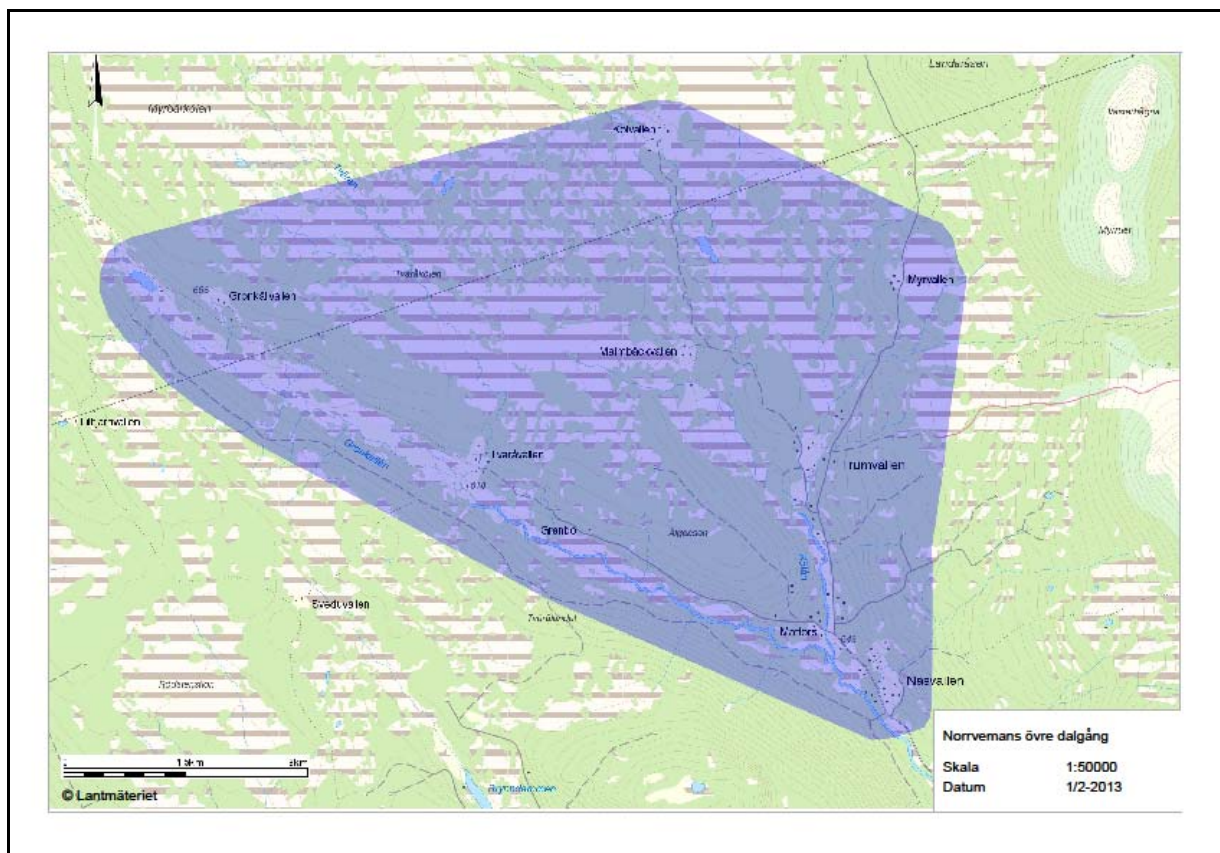
Områdesbestämmelser utarbetas för Vemdalens by.

Källor:

www.floda-gard.se

46. Norrvemans övre dalgång L

(med tillflödena Grönkällån, Kölån och Lilltrumman)

Vid Norrvemans övre dalgång från Näsvalen och norrut ligger området med fäbodvallar grupperade i små byar. Näsvalen, Trumvallen, Myrvallen, Malmbacksvallen, Kölvallen, Tväråvallen, Grönkällvallen samt Hållvallen har i århundraden varit sommarvisten som fäbodställen för en stor del av Vemdals bybor. Området används av många bybor och turister för rekreatiönsändamål.

Kölvallen

Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Historik: Sedan århundraden har fäboddriften varit en livsnödvändighet för människorna i det karga Härjedalen. Fodret som växte runt gårdarna måste sparas till den långa vintern och kreatursbesättningarna måste flytta ut från byarna under sommaren till platser där det fanns gott om bete.

Så gott som varje gård hade en fäbodvall. Många hade två eller tre vallar, mellan vilka man flyttade när betet sinade. Före laga skifte beräknas att det fanns mer än 150 fäbodvallar bara runt Vemdalen.

Vid skiftet sammanfördes marken till större enheter. Fäbodvallar bytte ägare eller flyttades. En del försvann och en del byggdes på nytt.

Fäboddriften var allmän fram till mitten av 1900-talet och den sista vallen drevs ända in på 2000-talet. Området speglar den nu försvunna fäbodepoken på ett utmärkt sätt.

Miljöbeskrivning: I Norrvemans övre dalgång är en stor del av dessa fäbodvallar belägna. De är ofta naturligt och diskret belägna. Vallarna är samlade i större eller mindre byar och någon enstaka vall är mera ensamt belägen.

Myrvallen, brunn

Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk.

Varje vall består ofta av flera hus för olika ändamål. Bebyggelsen är låg och smälter in i naturen. Taklutningen är 25-35 grader. Det finns/har funnits parhus med öppen gång emellan, kokhus med sängplats (idag gäststuga), härbren och ladugårdar.

Färgen på husen inklusive taken är diskret naturgrå.

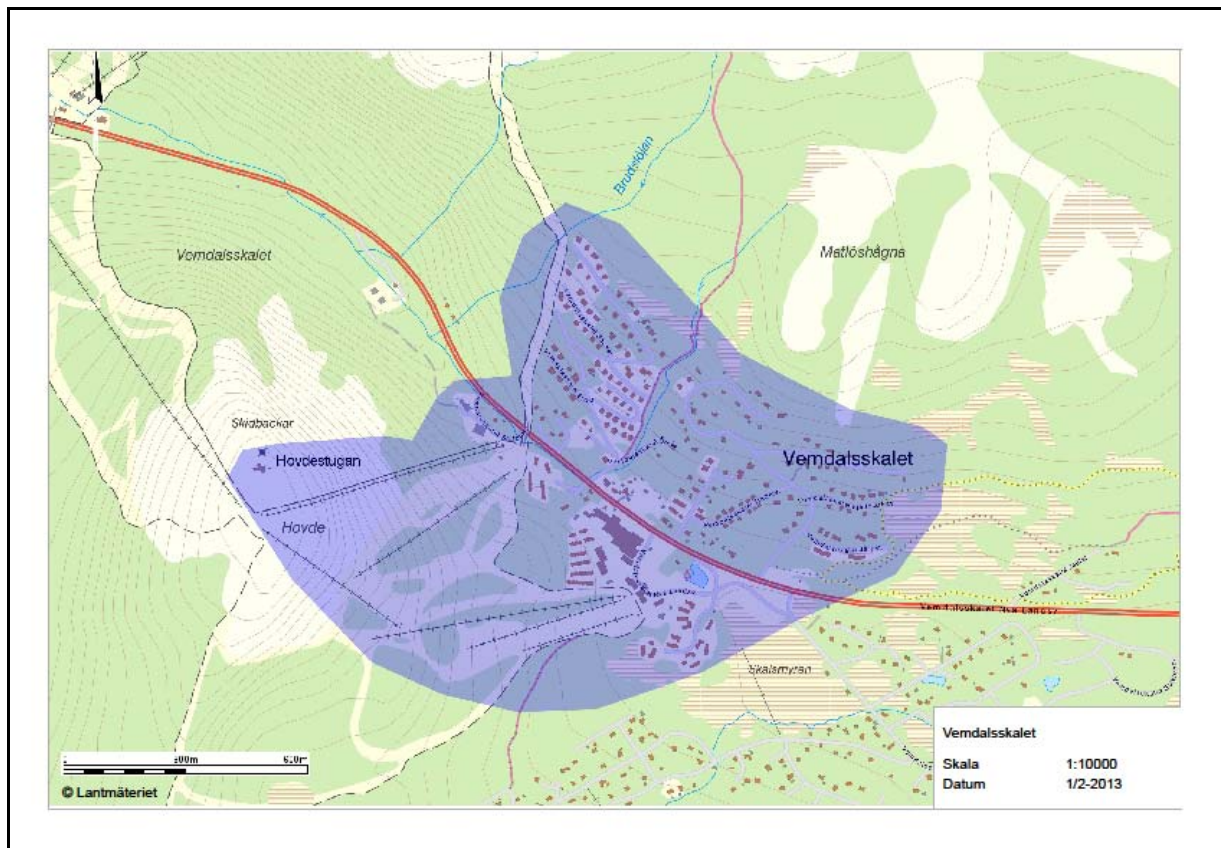
Tillkommande bebyggelse ska anpassas till de värdefulla delarna av fäbodvallarna och ges en utformning, färgsättning m.m. som är anpassad till miljön.

Åtgärd: Områdesbestämmelser utarbetas för Norr-Vemans övre dalgång.

Källor:

Jämtlands läns museum: Byggnadsinventering av fäbodar i Härjedalens kommun. Gård och bygd i Vemdalen, Vemhån och Qvisthån. John Fjellner: Vemdalen – kulturbygd bland fjällen

47. Vemdalskalet L

Vemdalskalet ligger på höjden ovanför byn Vemdalen 700 m över havet. Med fjäll på båda sidor om riksväg 315 är det en given plats för skidåkning och naturupplevelser. Närheten till både kalfjäll och skyddande skog ger området dess särprägel.

Nyproducerat hus, Skalet
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk.

Historia: Utvecklingen av Vemdalsskalet som turismområde startade på 1930-talet och har genom åren lett fram till att det i dag är en av landets större skidorter.

Anläggningarna för skidåkning med nedfarter, snötillverkning och liftar har kontinuerligt byggts ut och moderniserats.

Miljöbeskrivning: Vemdalsskalet är format längs riksväg 315 som går genom bebyggelsen och Skalspasset. Den ursprungliga hotellbyggnaden från 1936 har genom åren utvecklats med till- och ombyggnader och hotellbyggnaden från 1963 är på senare år anpassad till en stil inspirerad från amerikanska skidorter.

Runt centrum ligger boendeanläggningar med lägenheter och ytterligare utanför finns områden för fritidshus i varierande storlek och gestaltning. Planeringsprincipen ski in – ski out har präglat utbyggnaderna för fritidslägenheter och nedfarter från 2000-talet. De olika årtiondenas rådande byggnadsstilar går att utläsa vid en rundvandring i centrum och i fritidshusbebyggelsen.

Ambitionen är att skapa en fjällby med tätare och högre byggnader som kompletterar centrumbyggnadens volym och ger en högre densitet med underlag för butiker, restauranger och annan service.

Hovde hotell, Skalet
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk.

Kommunens Designprogram har sedan 1990-talet påverkat byggnadernas utformning.

De intilliggande skidområdena Björnrike, Vargen, Storhogna och Klövsjö breddar utbudet av friluftsliv och upplevelser.

Åtgärd: Tillkommande bebyggelse och utemiljö skall anpassas till de värdefulla delarna och ges utformning, materialval och färgsättning som är anpassad till miljön. Kommunens Designprogram ger råd och riktlinjer för byggnadsutformningen.

Bebyggelseutveckling och historiska årtal:

1936 - Risegården byggs. Högfjällshotellet invigs
1938 - Hovdebacken huggs ut av Olle Rimfors
1960 - Hovdebanan och Hovdestugan byggs. Alpina SM i störtlopp och storslalom
1963 - Hotellet byggs ut mot Rösegården
1966 - Skalbaggen och Sörgården. Andra liften på "Skalet" d.v.s. Sörliften invigs
1970 - Skalsliften på Skalsfjället invigs. Hovdegården med reception, restaurang och 1000 m2 konferensvåning. Svenska Fjäll AB i Vemdalen bildas av Vemdalsskalet, Storhogna och Björnrike
1977 - Vemdalsskalets sportcenter med sporthall och bad invigs med TV sända *Super Swedes*
1980 - Snötillverkningen på Vemdalsskalet och linbanan till Klövsjö
1983 - Vemdalsfjäll AB bildas som övergripande namn på familjekoncernen Vemdalsskalet/Björnrike
1986 - Passliften byggs på Vemdalsskalet
1987 - Nya Hovdebanan byggs. Managementavtal med Scandic. Skalsbyn byggs
1988 – Hovdebyn
1991 - Skalsterassen projekteras och får sina första hus
1992 - Ombyggnation av Vemdalsskalets restaurang. Alla spår blir 5m breda
1993 - World Cup för damer i SL och RSL på Vemdalsskalet och Klövsjö. Nya längdspår i Björnrike. Transitspår till "Skalet". Totalt nu 52 km. 5 meter breda längdspår
1994 - Knatteliften på Vemdalsskalet
1995 - Söreliften på "Skalet" från 1966 byts till ny. Totalrenovering av nedfarter runt densamma. Garaget på "Skalet" byggs ut
1996 - Toppbranten byggs vid Sörliften. På Vemdalsskalet invigs Skalsgrillen inkl. värmestuga och liftkortsförsäljning
1997 - Investmentbolaget Bure i Göteborg köper Vemdalen lift AB. Åre - Vemdalen AB bildas. Skidata installeras i alla liftar i området.
1998 - Ny pumpstation och kompressorhall på Vemdalsskalet. Vattenledning för Skalsfjällets snösystem. Inledande schaktarbeten på Skalsfjället
2000 - Åre Vemdalen och Sälenstjärnan går samman. Snowboardbacke på Vemdalsskalet (mellan turisten och Hovde). Stallet byggs
2001 - På Vemdalsskalet tillkommer belysning i Tuisten och på längdspåret. Skalsfjället i Malpåse. Björnrike får nytt försäljningshus vid Björnvallen. Snötillverkning 400 meter i Björnstigen. Åre/Vemdalen upphör. Nybildade Vemdalen Resort (liftar och försäljning) rapporterar direkt till börsnoterade och namnändrade SkiStar AB med säte i Sälen. Topeja AB övertar driften av Vemdalsskalets Högfjällshotell
2002 - Ny belysning i Hovdebacken. "Vinkelliften" återuppstår fast på ny plats.
2003 - Vemdalen resor får egna lokaler vid Idet. Vemdalsskalet får snösystem i barnbacken (igen). "Röningen" en ny värmestuga byggs vid Sörliften. Solhyllan 14 lägenheter byggs på Skalsterassen
2004 - Sörgårdarna på Skalet (20 lgh)
2005 - Skalpasset föds – Pass express, fyra nedfarter, Fun park och snösystem med snöläggningstid av 7,2 km backe på 110 timmar (600 m2). Gästservice vid Sörliften. Integrering av liftkortsförsäljning, skidskola och Resors hantering. Alla rum Vemdalsskalet byggs om till lägenheter
2008 - Sporthallen på Skalet byggs om till skidshop och inredningsbutik Rullband på Skalet. Lill Skalet omvandlas till barnlokal med namnet Hovdegubbens hus.
2009 - I december bildas destinationsbolaget Destination Vemdalen AB.
2011 - Skals Express på Vemdalsskalet. Sveriges kortaste Expresslift speciellt anpassad för barn.
2011 – Skalet Torg påbörjas med första byggnaden.
2011/2012 - Sommarsäsongen börjar ta fart med olika evenemang och fjälläventyr.
2014 – Västexpress sexstolslift söder om vägen i Skalpasset

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Källor:
www.skistar.com

48. Vadmalsstamp N och B

Vadmalsstampen i Sömlingsbäcken utanför Vemhån är daterad 1867. Den återuppbyggdes då efter en eldsvåda och var i traditionellt bruk fram till 1942. Den är en av ytterst få bevarade i landet.

Vadmalsstampens maskineri är inbyggt i en timrad stomme. Stampen drivs av ett vattenhjul, som i sin tur driver en axel med infällda träklappar. Träklapparna snurrar runt axeln och lyfter de sex stockarna tre om tre, som sedan faller ned och stampar tyget.

Till stampen i Sömlingsbäcken sändes tyger för stampning från ett ganska stort område. Vadmalsstampen ligger på samfällt ägd mark och förvaltas av Vemhåns byalag.

En annan kulturmiljö med anknytning till Gåssjö är Kvistabäckens flottled 2,5 km söder om byn.

Skyddsföreskrifter: Skyddsområdet omfattar hela fastigheten. Vadmalsstampen får inte rivas, flyttas, byggas om, till, eller förändras till sin exteriör. Vadmalsstampens konstruktion och maskineri får inte tas bort eller ändras. Stampen ska underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Vadmalsstamp, Vemdalens kyrkby s:79, Vemdalens socken
Foto: Härjedalens kommun/Henry Jonasson

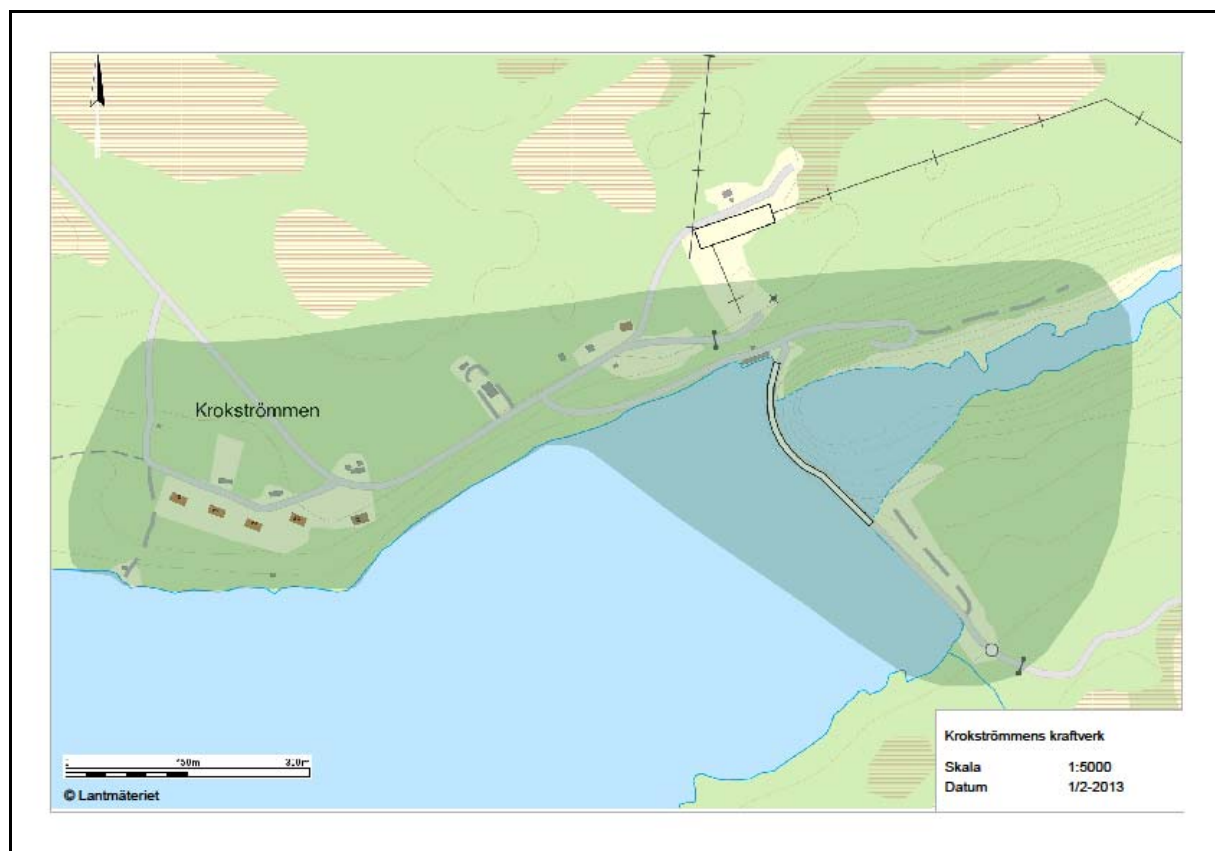
Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll. Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Inom skyddsområdet får ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras.

Om ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig, kan Länsstyrelsen ge tillstånd till detta.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Ytterhogdal

49. Krokströmmens kraftverk R

Länge hade Härjedalens vattentillgångar utnyttjats mest av lokala kraftbolag och till mindre kraftverk. Krokströmmens kraftverk i Ljusnan, en dryg mil nedströms Älvros, blev det första stora kraftverk som byggdes i landskapet. Det stod klart 1952.

Historik: Innan kraftverket byggdes var den 3 km långa älvsträckan från Krokströmmen till Örastupet, ett problem vid timmerflottningen. Här fastnade 1917 ungefär 3 miljoner timmerstockar i den s.k. Storbröten som gick till historien som världens största timmerbröt. Det tog drygt tre år att få loss allt timmer.

Kraftverket anlades av Örebro Elektriska AB. Dammbygget sköttes i huvudsak av Skånska Cementgjuteriet. Det uppges att under kraftverkets byggnadstid mellan 1948-1952 var flera hundra man sysselsatta vid bygget. De flesta bodde familjevis eller ensamma i tillfälliga baracker, som var uppställda i området mellan nuvarande huvudbyggnaden, f.d. tjänstemannamässen och själva kraftverket. Arbetarna åt i arbetarmässen och tjänstemännen åt i tjänstemannamässen. Även verkstads- och kontorsbyggnader utgjordes av tillfälligt uppsatta hus. Efter flera års arbete togs kraftverket med två aggregat i drift 1952.

Miljöbeskrivning: Den 45 m höga valvdammen är en av de största i landet. Kraftstationens entré, förmaket ligger under jord och dekorerades 1953 med väggmålningar av konstnären Frans Timén. Motivet är anläggningstiden och årstidernas växlingar. Maskinhallen har förnämligt marmorgolv. I övrigt är interiören mer praktiskt betongad. Vattenmagasinet ovan dammen är 17 km långt och fallhöjden 59 m. Dammen är en valvdamm, en för Sverige ganska ovanlig dammtyp, som vanligen används i länder med djupa och svårtillgängliga bergsklyftor. Kraftstationen utökades

1963 med ytterligare två aggregat. Samtidigt sprängdes en bilväg ner till maskinhallen.

Krokströmmens kraftverk
Foto: Härjedalens kommun/Henry Jonasson

I miljön finns i dag både den stora kraftverksdammen med tillhörande utskovs-område och kraftstation, men också området med mäss och personalbostäder. Husen uppfördes omkring 1948-49. Det är fem tvåvåningshus från anläggningstiden, dels områdets huvudbyggnad med tjänstemannamäss och kontorslokaler, dels fyra hus med två lägenheter i vardera. Dessa användes under flera decennier som tjänstebostäder för driftspersonal men är numera i privat ägo.

Krokströmmens kraftverk stod färdigt 1952 och utgör Härjedalens största byggnadsverk. Miljön med kraftverksdammen och tillhörande bebyggelse som mässen och personalbostäderna har till stora delar bevarat karaktären från 1950- och 60-talen. I kraftverkets entréutrymmen finns konstnärlig utsmyckning med väggmålningar från anläggningstiden. Miljön har industrihistoriska och konstnärliga värden.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

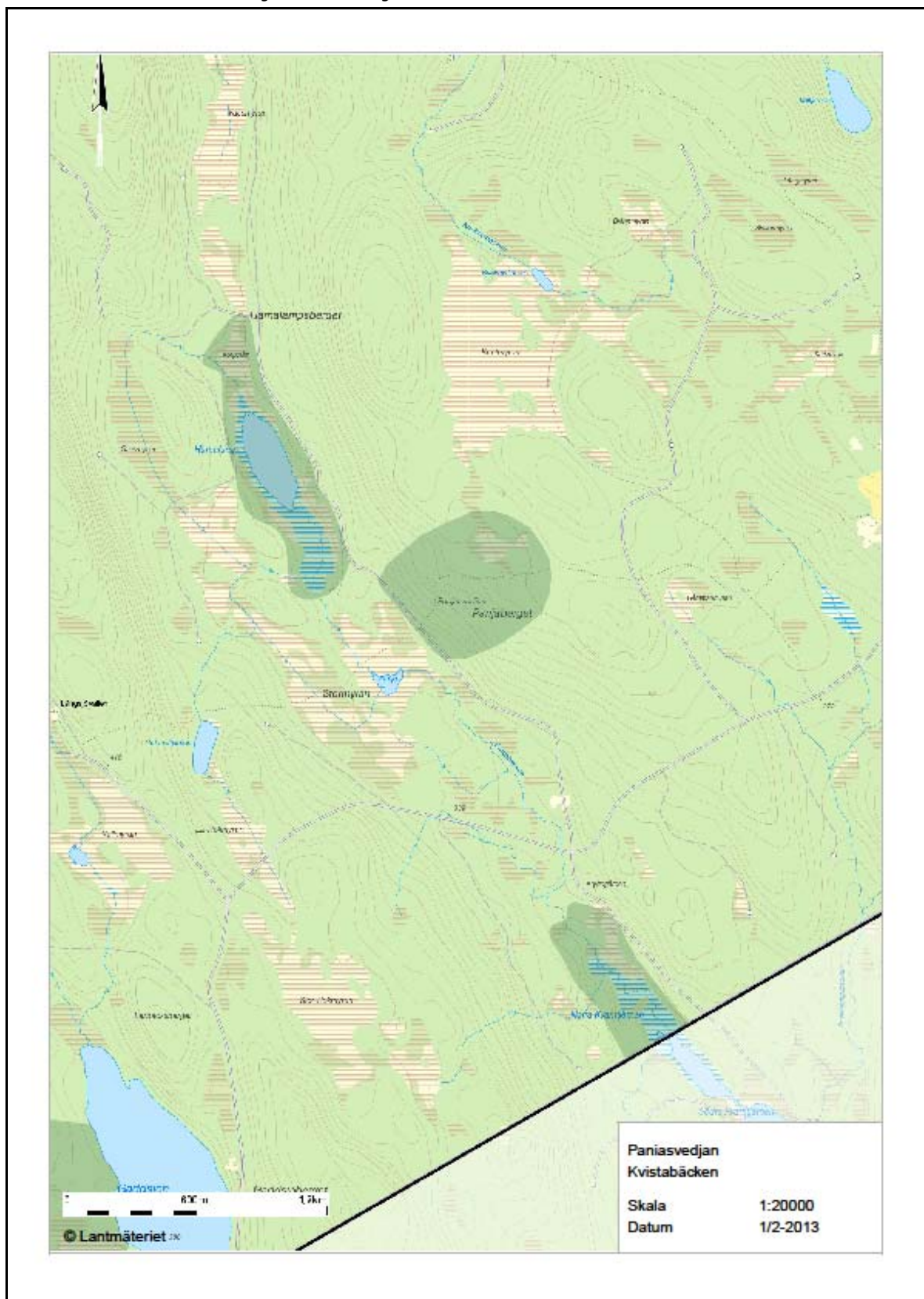
Källor:

Loock : Kraftverket i landskapet. Länsstyrelsen i Jämtlands län 2002.

Informationstavla vid Kraftstationen

Intervjuer.

50. Paniasvedjan, Gåssjö R

Panjasvedjan är gammal kulturskog utanför byn Gåssjö. Avbrända stubbar står kvar bland högvuxna granar. Stubbarna härrör från den svedjebränning som skogsfinnar gjorde innan de sådde råg och korn.

Historik: Den förste bofaste inbyggaren i Gåssjö ska ha varit Per Mattsson från Savolax i Finland. Han flyttade till dessa skogstrakter i början av 1600-talet. Så gjorde många andra svedjefinnar, som vid samma tid flyttade till Sverige och anlade torp och odlingar i marginalbygder. Finnarna hade eget språk, egna odlingsmetoder, seder och bruk samt ett eget byggnadskick med s.k. pörten med rökugn. Finnarnas ättlingar i Gåssjö och i Hogdalsbygden kom under seklernas gång att assimileras i den svenska kulturen. Det finns fortfarande några finska namn kvar kring Gåssjö och naturen kring byn bär spår av finnarnas sätt att bruka jorden.

Byn Gåssjö hade som mest nio gårdar och aktivt jordbruk bedrevs fram till 1980-talet. Byn har en intressant historia men den nuvarande bebyggelsen och odlingsmarken uppvisar mest svenska karaktärsdrag, eftersom savolaxfinnarnas ättlingar med åren anpassade odlingssätt och byggnadskick till omgivningen. De specifika skogsfinska, äldre karaktärsdragen återfinns lättare utanför byn i svedjor och platsnamn.

Miljöbeskrivning: Svedjeodling har bedrivits på flera platser kring byn. På 1860-talets laga skifteskarta urskiljs tre större områden med svedjor kring Gåssjö. Men kartan visar sannolikt bara en bråkdel av allt som en gång brukats, eftersom svedjandet vid den tiden hade börjat frångås. Skogen hade också fått ekonomiskt värde som råvarukälla.

Vartefter skogen köptes upp av skogsbolaget Marma Långrör avtog svedjeodlingen. Svedjebruket förbjöds också i lag men fick utföras för husbehov så sent som 1927. Med bolagsskogbruket kom skogarna kring Gåssjö att förändra. Gamla stigar, svedjor, myrodlingar och fördämningar i bäckar kan dock identifieras fortfarande.

Den tydligaste svedjan är Paniasvedjan, som ligger ca 2 km väster om Gåssjö. På Paniabergets sydvästsluttning är ett område med ett par hundra meters radie där brända, gamla stubbar fortfarande står kvar bland högvuxna granar. Detta är ett av de områden där Gåssjöfinnarna fällde skogen, tände eld på riset och sådde i brandresterna.

På Paniasvedjan odlades råg och sannolikt även korn, det har forskare kunnat konstatera. Marken täcks i dag av ett grönt täcke mossa och gräs. Här är trolsk granskog med stora naturvärden i form av träd, svampar, lavar och insekter men även kulturvärden, som stående stubbar som så tydligt minner om livet och odlingen i finnskogarna. Paniasvedjan har därmed stora pedagogiska kvalitéer. Informationstavlor för besökare finns uppsatta.

En annan kulturmiljö med anknytning till Gåssjö är Kvistabäckens flottled 2,5 km söder om byn. Flottleden är statligt byggnadsminne.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Foto saknas

Källor:

E Karlsson: Kulturvärden i Gåssjö, rapport från Länsstyrelsen Jämtlands län

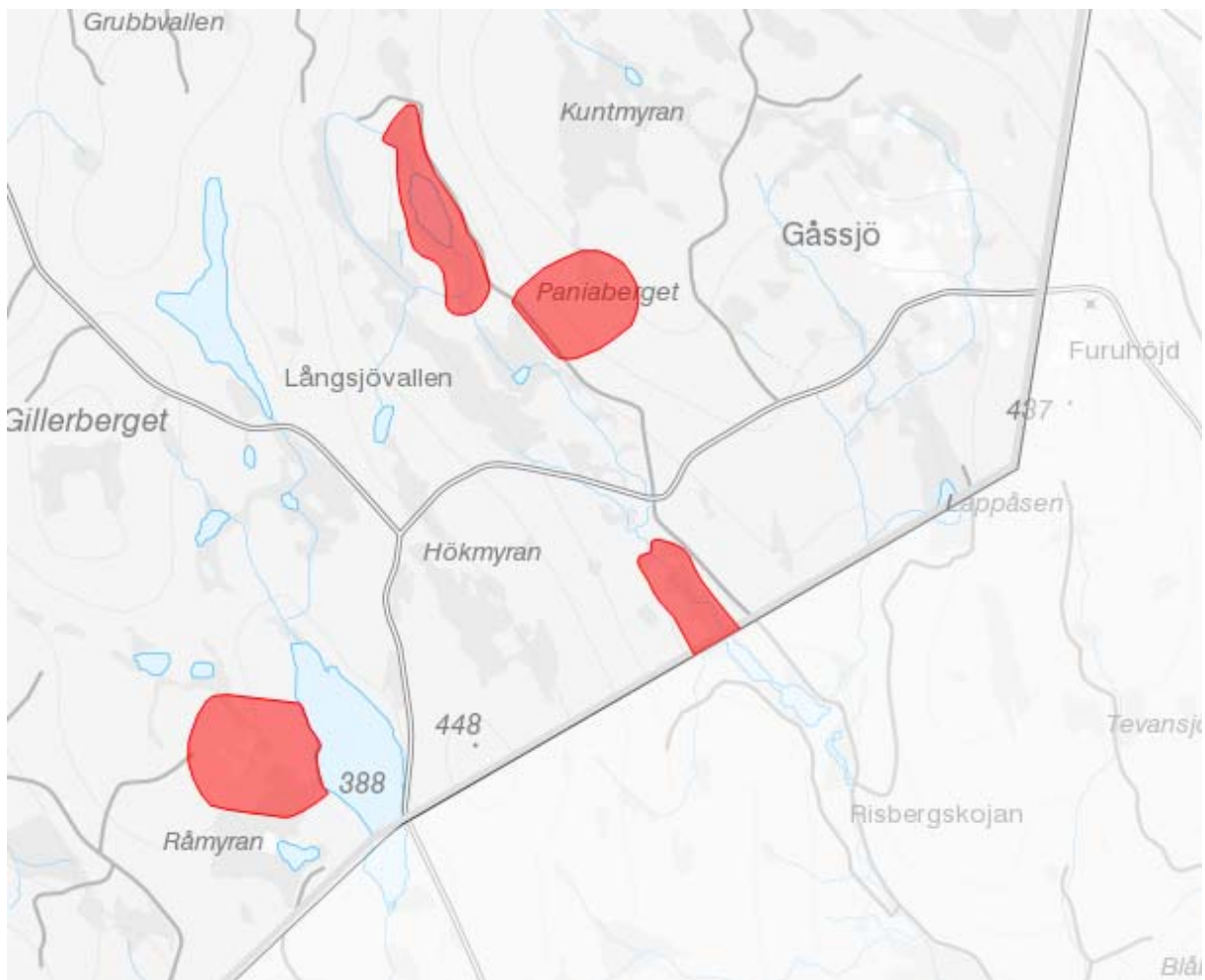
51. Kvistabäcken N och B

Vattendraget Kvistabäcken-Panjabäcken ingår i Enåns flottled, som totalt är ca fem mil lång. Kvistabäckens flottled korsar gränsen mellan Ytterhogdals socken i Jämtlands län och Ramsjö socken i Gävleborgs län och utgörs av en ca fem kilometer lång sträcka.

Till byggnadsminnet inom Jämtlands län hör ett litet stycke av Norra Kvarntjärnen, en del av Panjabäcken samt ett område kring spardammen Härnalampi.

Kvistabäckens flottled byggdes första gången ut 1877-78. De befintliga lämningarna i och längs med flottleden härrör från 1900-talets början. Timmerrännorna är antingen skodda med kilad sten eller med snedställda ca meterlånga timmerstockar. Bottnen är klädd med två varandra korsande lager timmerstockar.

Flottningen upphörde troligen 1935, men flottleden avlystes inte förrän 1963.

Kvistabäcken, Flor 14:11, Ytterhogdals socken
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län.

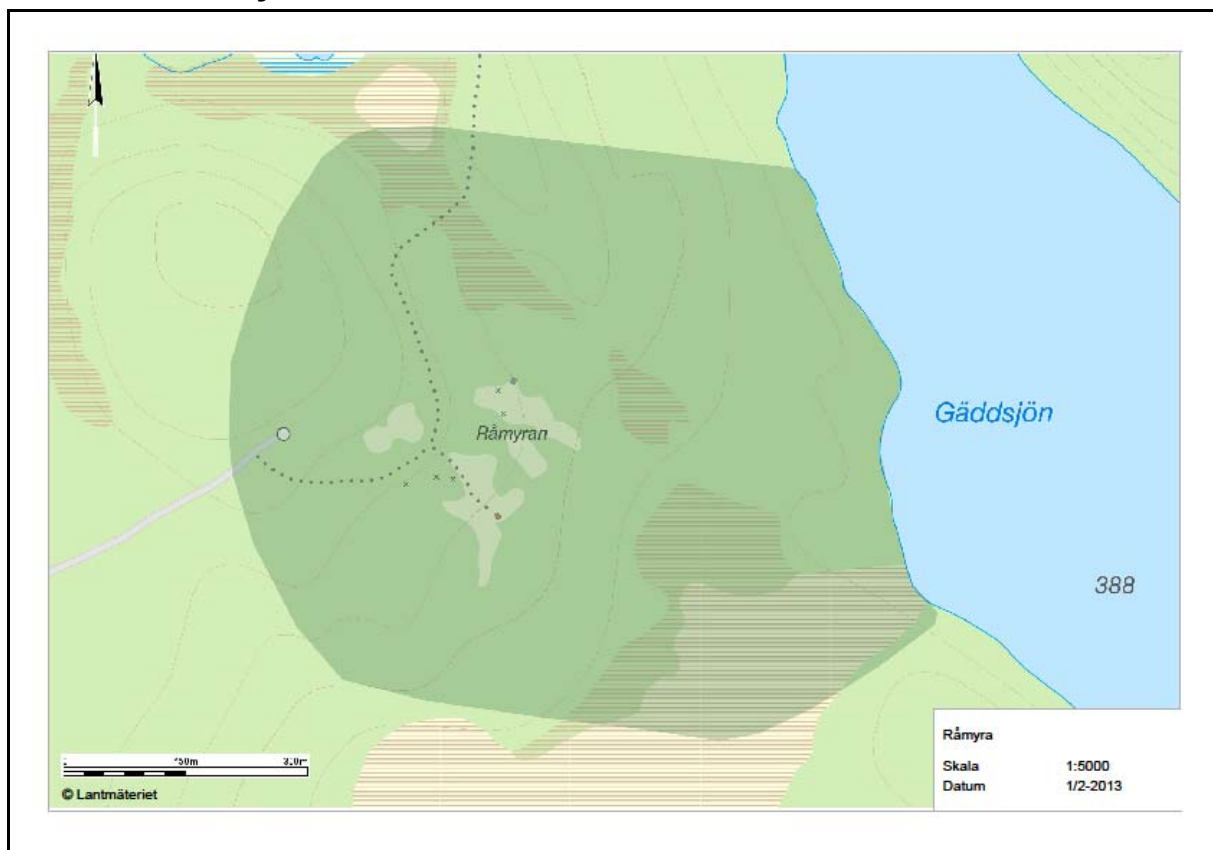
Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Skyddsföreskrifter: I skyddsområdet ingår del av fastigheten Flor 14:11. Anläggningar (dammbyggnader, rännor m.m.) och byggnader får inte rivas, byggas om eller på annat sätt förändras. Anläggningar och byggnader ska i samråd med Länsstyrelsen underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med traditionella material och metoder, så att deras kulturhistoriska värde inte minskar.

Skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas och ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Skyddsområdet ska hållas fritt från vegetation i sådan utsträckning som krävs, för att anläggningarna inte ska komma till skada. Om ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsföreskriftema anses nödvändig, kan Länsstyrelsen ge tillstånd.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

52. Råmyra R

Ödebyn Råmyra var ursprungligen ett nybygge, som anlades omkring 1840 av ättlingar till svedjefinnar. Råmyra hade som mest 22 invånare i tre gårdar. I området finns ett boningshus som står öppet för besökare. Råmyramiljön har iordningställt med informationsskyltar och vägvisning från närmaste skogsbiväg.

Historik: Bakgrunden till bosättningen är den invandring av finländare, som skedde till Sverige under slutet av 1500- och början av 1600-talet. Ytterhogdal var då en västlig utkant av det nordliga Sverige och finländare flyttade till dessa skogsbygder för att driva svedjebbruk. Byarna Gåssjö, Huskölen och Björnberg ska redan under 1600-talet haft finska kolonisationer.

Råmyra förefaller i slutet av 1600-talet ha nyttjats som slåttermark av finntorpare i Huskölen. Det ska dock ha dröjt till 1843 innan Råmyra fick fast bosättning. Det var Erik Mickelsson Sundberg med familj, som efter flera års förberedelser flyttade till Råmyra från Björnberg. Erik var ättling till en finntorpare i Huskölen, som omnämns i tingshandlingar 1691.

Till Mickelssons gård Mickels hörde även ekonomibyggnader och några små åkrar. Råmyra fick ytterligare ett hushåll 1861 när Göran Mattsson från Gåssjö tillsammans med hustrun Anna anlade gården Halvars i Råmyra och blev grannar till Mickelssons, som var Annas föräldrar.

Människorna i Råmyra levde ett slitsamt liv i bygdens utkant. Det finns flera gripande berättelser om fattigdom, svält, sjukdom och barnadödlighet men även färgstarka historier om händelser och livsöden. Gårdarna kom att säljas till skogsbolaget Marma Långgrör AB. De sista som bodde i Råmyra var de 70-åriga syskonen Anna och Jonas

Mickelsson, som 1950 flyttade det kombinerade bostads- och fähus i Råmyra till ett boende i Ytterhogdal.

Miljöbeskrivning: I dag utgörs miljön av några röjda och öppna f.d. odlingsytor som omges av högvuxen skog. I övrigt finns husgrunder, gärdesgårdar, odlingsrösen, stigar samt några uthus i förfall. På myren ned mot Gäddejön har myrslåtter och myrodling bedrivits.

Den stuga som Erik Mickelsson uppförde 1843 anses vara det bostadshus som i renoverat skick står på platsen i dag och kallas Pörtet. I Råmyra kallades dock huset för Kupan. Stugan är av ovanligt slag med ingång på gaveln. Invändigt är den uppdelad i ett boningsrum och en inre ladugårdsdel med foderkätte. Här bodde folk och få under samma tak. Mitt i huset är en stor spis murad av natursten. Spisen är ingen rökugn av svedjefinsk typ, men kan möjligen ursprungligen ha varit det innan den förminskades och i så fall fick den skorstenen den har i dag. Innertaket har ett tjockt svart sotlager, vilket tyder på att röken en gång legat tjock i rummet, såsom i skogsfinnska pörten.

Råmyra är en egenartad kulturmiljö med anknytning till den skogsfinnska kultur som funnits i den västra delen av nuvarande kommunen. Inägområdet med husgrunder, odlingsrösen, gärdesgårdar, och de gamla åkrarna framträder tydligt för besökaren. Den 200 m långa vandringen från skogsbilvägen till Råmyra, på en stig genom trolsk, gammal granskog och sedan mötet med den övergivna bosättningen och människoödena, blir en påminnelse om hårda livsvillkor i bygden.

Förhållningssätt: Fortsatt utredning inför nästa version av KMP.

Foto saknas

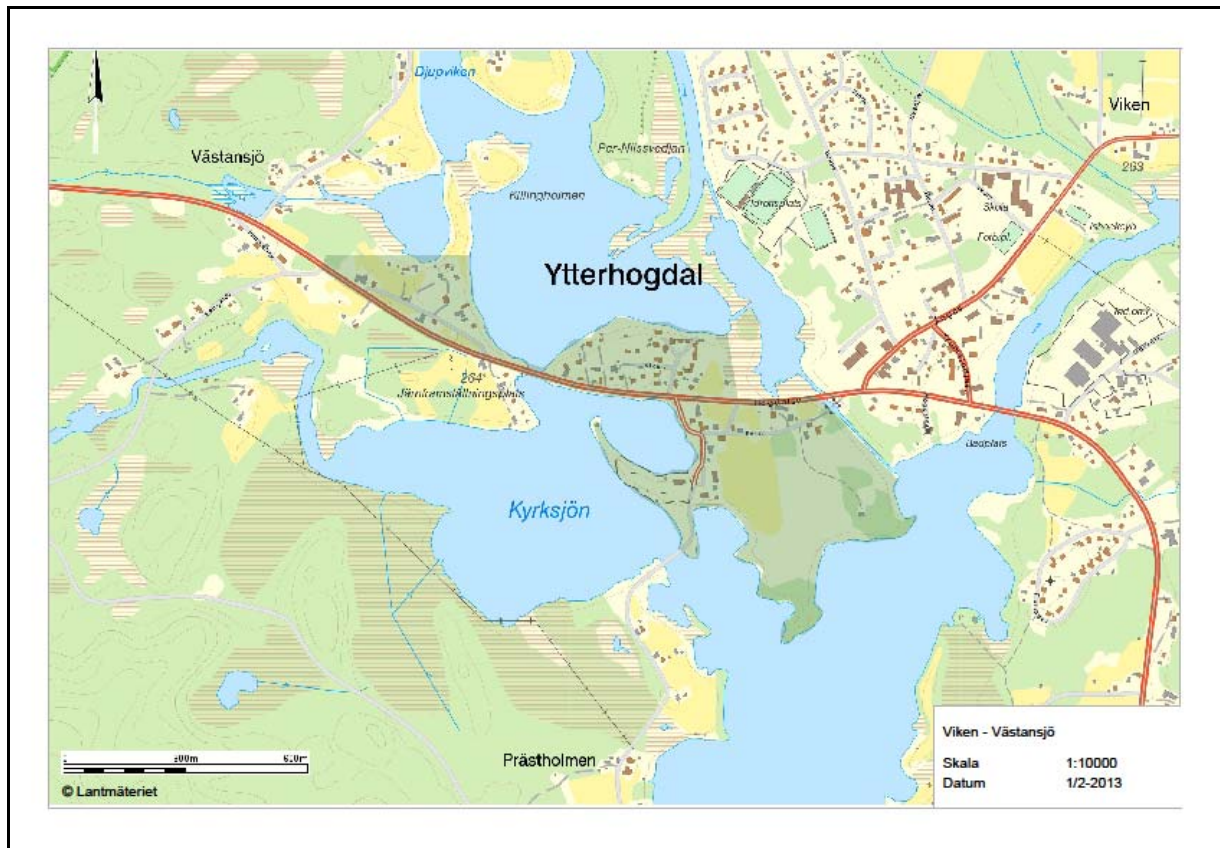
Källor:

P&G Olsson: Råmyra från början till slut. 2009.

U Oscarsson: Finnepörtet i Råmyran. Jämten 1979.

E. Karlsson: Kulturvärden i Gåssjö. Länsstyrelsen rapport 1996.

53. Viken – Västansjö R

Ytterhogdals vackra kyrkplats har medeltida anor. Bebyggelsen och landskapsbilden kring kyrkan, på bägge sidor av bron, har kulturmiljövärden av betydelse.

Historik: Den nuvarande kyrkan markerar också platsen för den första kända kyrkan i bygden. Under den nuvarande stenkyrkan från 1809 finns grunden efter en liten kyrka från medeltiden vars ålder är okänd. Redan på 1540-talet nämns gårdar i både byn Viken och Västansjö. Detta faktum talar för att bebyggelse bör ha funnits här vid sjöns norra ände redan under medeltid.

I 1542 års kyrkobok nämns fem gårdar i kyrkbyn och eftersom de välbekanta gårdsnamnen Ture, Skrub och Benct i nuvarande byn Viken, finns med så är E Modins slutsats att byn Viken med kyrkplatsen är den äldsta i Ytterhogdals kyrkbygd. Gårdarna kan sedan följas i arkivalier genom 1600-, 1700- och 1800-talen. Gårdsnamnet Finnbacken i Viken bevarar minnet av kyrkstallar för kyrkobesökare från avlägsna byar. Finnbacken ska ha fått namnet därför att finländarna från Huskølen hade kyrkstallar där innan gården byggdes. I Bengtsgården var det pensionat från slutet av 1950-talet till början av 1980-talet

Även gårdarna i Västansjö, på västra sidan av nuvarande bron, kan följas i arkivalier tillbaka till 1540-talet. Här finns bl.a. den anrika gården Ol-Mats, från vilken Gamla Gästis är avsöndrad. Gästgiveriet var i gång från slutet av 1800-talet till ca 1915-17. Ett nytt ålderdomshem invigdes i Västansjö 1925 och verksamheten pågick till 1966. Ett stycke av gamla landsvägen norrut går genom området.

Det industriella skogsbruket påverkade i hög grad även Ytterhogdal. Skogsbolagen köpte kring sekelskiftet 1800-1900 upp fastigheter i samband med att invånarna

utvandrade till Amerika. Bergvik & Ala lät på 1920-talet bygga en inspektorsbostad i Västansjö. Med skogsnäringen utvecklades bygden och befolkningen ökade i antal. Skogsbolaget Marma Långrör anlade bostadsområdet Marmabyn för de anställda på odlingsmark norr om väg 45. Husen var i 1 eller 1 ½ plan och platsbyggdes av snickare från byn. De första hyresgästerna flyttade in 1953. Från början bodde två familjer i varje hus.

Miljöbeskrivning: Området Viken med kyrka, kyrkogård, prästgård, gamla vägen och gårdar som Bengs och Finnbacken har bevarat mycket av sockencentrats äldre karaktär. Här finns många exteriört välbevarade hus från sent 1800- och tidigt 1900-tal. I området norr om väg 45 är en blandning av bostadshus från sent 1800- tal till mitten av 1900-tal. Marmabyn är en grupp på fem bostadshus för skogsarbetare. Exteriörerna var ursprungligen identiska, men är numera av varierande utseende sedan bostäderna övergått i privat ägo.

I den västra delen av miljön utgör Gamla Gästis husgavlar något av ett landmärke vid norra infarten till Ytterhogdal. Vid gården Ol-Mats finns bl.a. en parstuga. Närmast bron står skogsbolaget Bergviks inspektorsbostad den s.k. Wredlings från 1920-talet. Strax norr ligger ålderdomshemmet, vars exteriör är välbevarad. Intill ligger föreståndarbostaden med något moderniserad exteriör.

I Viken och Västansjö finns byggnader och vägar som avspeglar ett sockencentrums utveckling från medeltid och ända fram till 1950-talets mitt. Därefter försköts samhällets tyngdpunkt österut.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Anneli fixar foto

Källor:

E Modin , Härjedalens ortamn och bygdesägner.

B Cedenhag: Våra kyrkor.

K Preusler: Avsides men inte avskärmat. (2008)

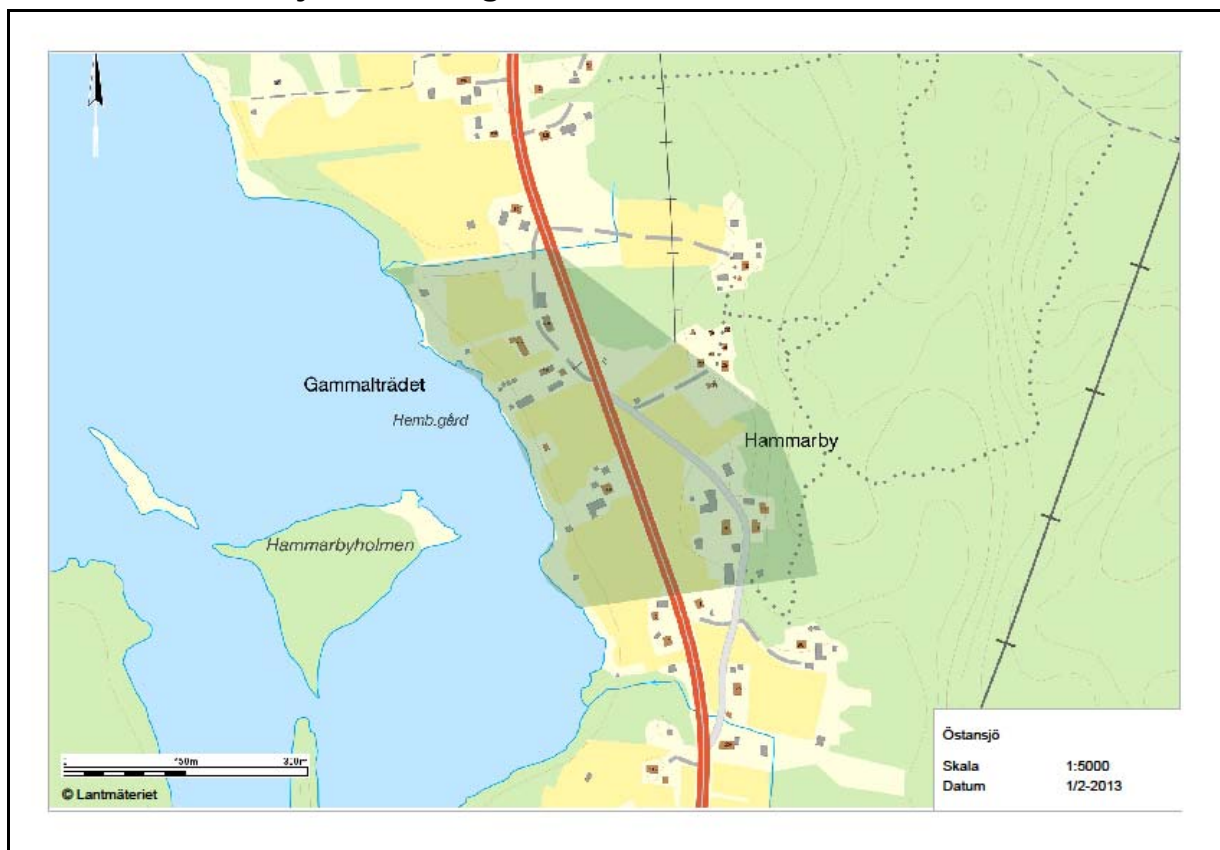
J Norrby: Skattehemman och bondesläkter i Ytterhogdal ca 1600- 1940.

PRO/ABF Härjedalen: Ytterhogdal – näringsliv m.m. under tidigt 1900-tal. (2010)

Jamtli byggnadsinventering

Muntliga uppgifter Lars-Olof Berggren, hembygdsföreningen

54. Östansjö i Ytterhogdal R

Byn Östansjö ligger i Ytterhogdals södra utkant består av några äldre jordbruks-gårdar. Omgivningarna till gården *Hammarby* och hembygdsgården *Gammalträde* innehåller flera välbevarade 1800-talsbyggnader.

Historik: Bosättningen i Östansjö har rötter i medeltiden. En sägen om Stor-Gumjan är knuten till gården Hammarby, på höjden i sydöstra delen av miljön. Sägner om Stor-Gumjan anknyter till en Gunbjörn Tryggesson, som nämns i ett brev från 1406. I sägnen, som nedtecknades redan 1704, berättas att bergtrollet Gumjan rövade en flicka från Östansjö och gjorde henne till hustru. I senare uppteckningar kopplas Gumjan samman med en mäktig källare på gården Hammarby, som då uppges vara Östansjöns äldsta gård.

Miljöbeskrivning: Gården Hammarby består av ett tvåvånings bostadshus från 1905 med ekonomibyggnader från 1800-talet. Gården omges av hävdad mark. På västra sidan väg 45 ligger gården Påls med flera välbevarade timmerbyggnader från 1800-talet. Norr därom ligger hembygdsgården med gården Träde som 1954 skänktes till Ytterhogdals hembygdsförening. Boningshuset och stallet fick sällskap av andra hus som flyttades till gårdstunet. Hembygdsgården fick nu namnet Gammelträde.

Väg E 45 går rakt genom området. Man har Hammarby på östra sidan vägen och hembygdsgården på västra sidan. Ett stycke av den gamla landsvägen stryker förbi hembygdsgården och upp förbi Hammarby. Vägen utgör ytterligare en av beståndsdelarna i den kulturhistoriskt värdefulla miljön i Östansjö.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karak-

tär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

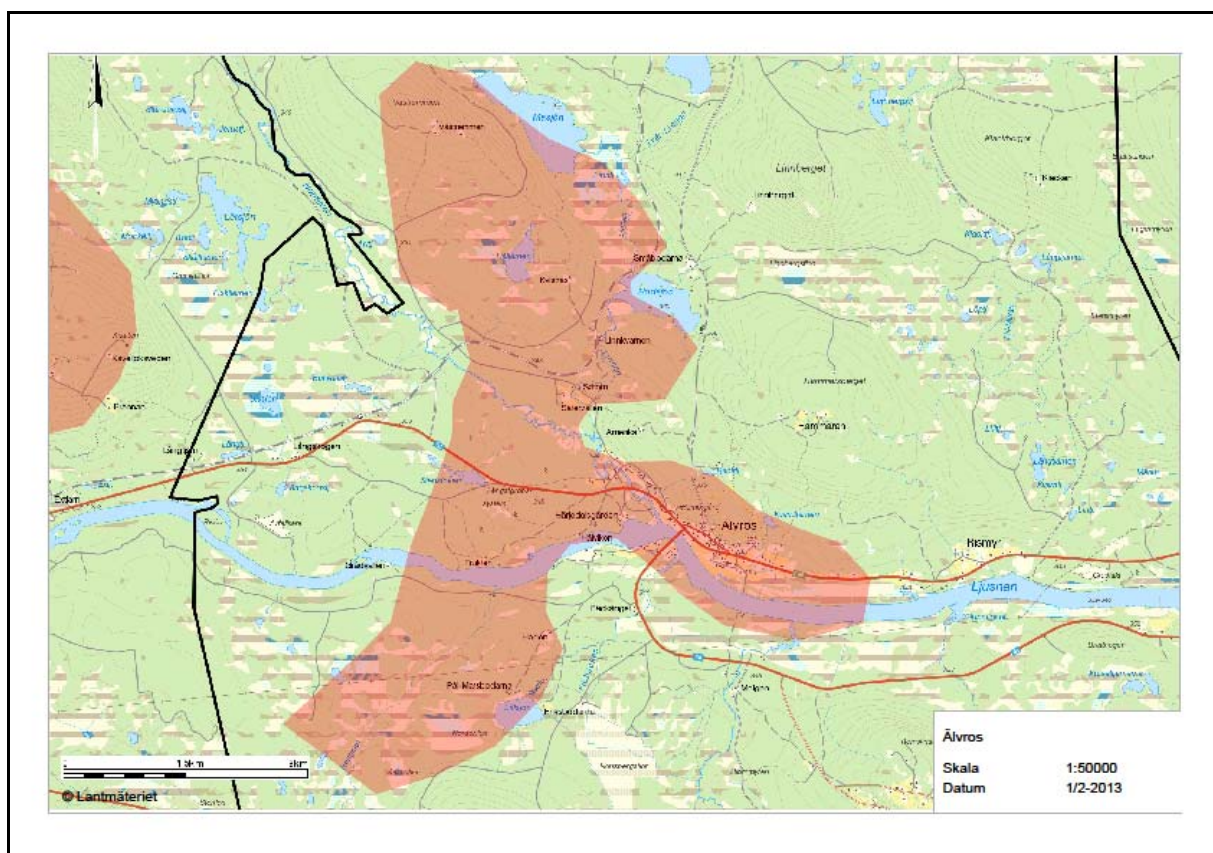
Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Anneli fixar foto

Källor: E Modin. Härjedalens ortnamn och bygdesägner
Jamtlands byggnadsinventering
Muntliga uppgifter hembygdsföreningen

Älvros

55. Älvros N

Z 62 Älvros Härjedalens kommun, Älvros socken

Motivering: Kyrkby i strandläge på odlingsmark vid Ljusnan med kontinuitet från medeltiden med kyrkor från 1500-talet respektive 1800-talet samt äldre gårdar. I skogs- och myrmarker finns fäbodvallar samt koncentrationer av lågtekniska järnframställningsplatser från myrjärnshanteringen från senmedeltid och nyare tid.

Uttryck: Medeltida kyrka från 1570-80-talet med klockstapel, sockenstuga och f.d. prästgård, nya kyrkan från 1886, äldre gårdar med byggnader från 1600-, 1700- och 1800-talen samt fäbodnar med byggnader från samma tid bl.a. i Västremmen. Lågtekniska järnframställningsplatser med blästerugnar, slaggharp och platser för vattendrivna hammare. I miljön ingår även en forntida fångstmiljö med fångstgropssystem och enstaka fångstgropar.

Närmare beskrivning: Älvros by låg under medeltiden invid den gamla pilgrimsled som genomkorsade Härjedalen för att sluta vid S:t Olofs grav i Nidaros, nuvarande Trondheim. Sannolikt fanns redan då ett kapell i byn. Den gamla kyrkan byggdes på 1570-80-talen och flyttades till sin nuvarande plats 1638 för att på 1730-talet helt förändras efter en genomgripande ombyggnad. Flera 1700-talsinventarier finns bevarade i kyrkan, bl.a. en dopängel med tillhörande dopskål. Kyrkan har ett bevarat stjärnvalv i träkonstruktion. Klockstapeln byggdes 1795 av Pål Persson från Stugun. Den gamla kyrkan bevarades när ny kyrka uppfördes några hundra meter längre söderut i byn på 1880-talet, och efter restaurering togs den åter i bruk.

Klocksstapeln gamla kyrkan i Älvros socken.
Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

I kyrkbyn finns flera gårdar med väl bevarade byggnader, de äldsta från 1600-talet. Då boskapsskötsel alltid varit basen i jordbruksekonomin finns många fäbodvallar på utmarkerna runt Älvros, bl.a. Västremmens fäbod med byggnader från 1600- till 1800-talen. Runt Älvros finns en stor mängd lågtekniska järnframställningsplatser med lämningar efter blästerugnar, slaggvarp och kolbottnar. Inom ett ca två km stort område söder om Ljusnan finns en ovanligt stor koncentration, men även norr om älven finns flera järnframställningsplatser. Ingen av dem är daterad, men de var förmodligen i bruk under medeltid eller nyare tid. Kring Älvros finns även flera fångstgropssystem och enstaka fångstgropar.

Pallars

Foto: Härjedalens kommun/Inga Björk

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källor:

Länsstyrelsen Jämtlands län

56. Jo Jonsvallen N och B

Jo Jonsvallen är den mest välbevarade av sammanlagt fyra bulotter på Västremmens fäbod. Samtliga byggnader på Jo Jonsvallen är timrade och omålade. De är samlade på en åsrygg, där flera av dem sammanbyggts till en i det närmaste kringbyggd gård.

Grupperingen av vallens byggnader färdigställdes sannolikt omkring 1840. Det förhållandevis ålderdomliga byggnadsbeståndet varierar i ålder från 1600- till 1800-tal. Vallen är en ovanligt påkostad hemfäbod, som kan ses som en mindre kopia av hemgården i kyrkbyn.

Vallens hemgård har varit Jo Jons i Älvros kyrkby, varifrån djuren bufördes till fäboden varje år i början av juni. Några veckor senare flyttades djuren till långfäbodarna Kölsätra och Vatteråsen. På Hansdagen den 29 augusti var det brukligt att återvända till Västremmen, där gårdsfolket och djuren stannade till långt in på hösten, eventuellt ända in i december.

Traditionell djurhållning upphörde troligen på Jo Jonsvallen i mitten av 1960-talet. Sedan slutet av 1800-talet har vallen varit i skogsbolags ägo och utarrenderats.

Jo Jonsvallen, Älvros kyrkby 6:6, Älvros socken
Foto: Länsstyrelsen, Johan Looch

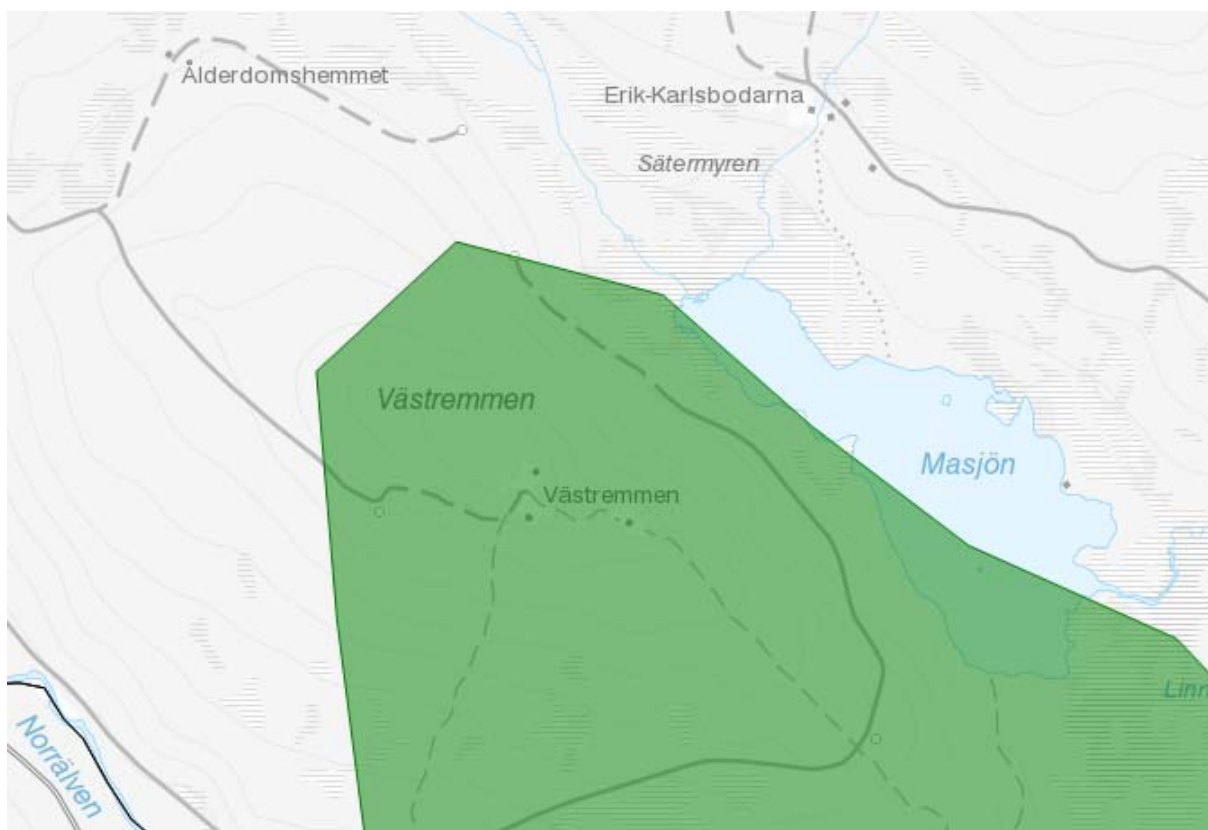
Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Skyddsbestämmelser: Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Älvros kyrkby 6:6. Byggnader får inte rivas, flyttas, byggas om, till, eller förändras till sina exteriörer. Ändring av rumsindelning, eller åtgärder som innebär ingrepp i bärande stomme, får inte göras i byggnader.

Ingrepp i, eller ändring av fast inredning får inte göras i byggnader. Till fast inredning hör bl.a. golv, tak, dörrar, lister, paneler, eldstäder, väggfasta hyllor, bänkar och skåp.

Vattenuppfodringsanläggningen får inte rivas eller flyttas. Anläggningens konstruktion får inte ändras. Byggnader och vattenuppfodringsanläggningen ska underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Vallen ska hållas öppen och får t.ex. inte planteras med träd eller buskar. Inom skyddsområdet får ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras. Länsstyrelsen och Jämtlands läns museum lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll. Om ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsbestämmelserna anses nödvändig, kan Länsstyrelsen ge tillstånd.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

57. Älvros – Härbre N och B

Härbret i Älvros har genom studier av timrets årsringar daterats till åren 1461-62.

Härbret flyttades för några decennier sedan ut från gården till en holme i Masjön, strax utanför Älvros, där den inreddes som fiskarstuga.

För ca 10 år sedan flyttades härbret in på land, till nuvarande placering. Det försågs då med en liten veranda och nya fönster. Fiskarstugan nyttjas för boende främst på vårvintern, då den värms upp av en vedspis.

Härbre, Älvros kyrkby 5:8, Älvros socken
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län / Johan Looch

Förhållningssätt: Kommunen anser att riksintresset är rimligt.

Skyddsföreskrifter: Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Älvros kyrkby 5:8. Byggnaden får inte rivas, flyttas, byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sin exteriör. Åtgärder som innebär ingrepp i byggnadens stomme får inte göras. För byggnadens fasta inredning gäller att samråd ska ske med Länsstyrelsen vid eventuella förändringar. Byggnaden ska underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Vegetation, såsom gräs, buskar och träd, ska hållas i sådant skick att byggnadsminnet inte skadas. Inom skyddsområdet får ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras.

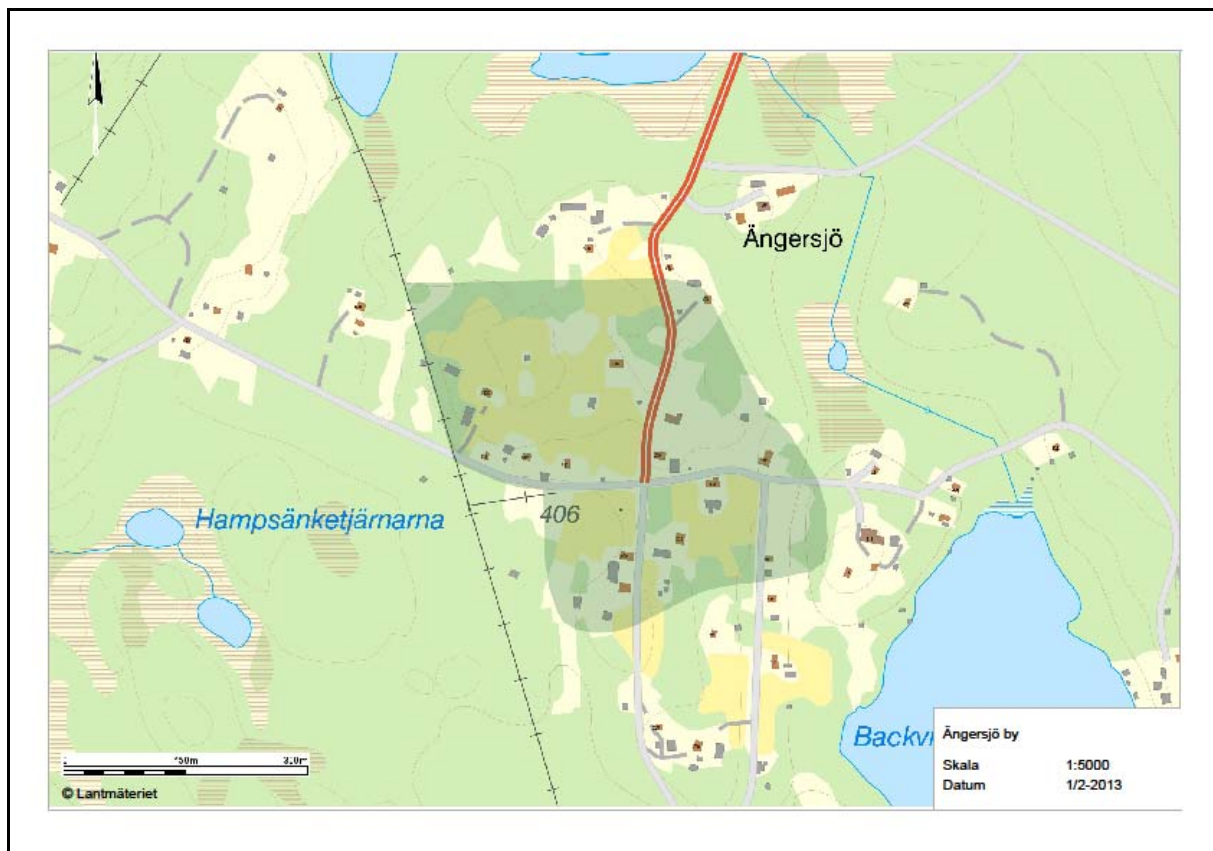

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll. Om ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig, kan Länsstyrelsen ge tillstånd till detta.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Ängersjö

58. Ängersjö by **R**

Ängersjö by är centrum i en utpräglad skogsbygd. Byn och bygden avspeglar hur bruket av skogen har förändrats under de senaste århundradena. Bykärnan får sin karaktär av stora timrade boningshus från 1800-talet samt träkyrkan från 1744. I byns utkanter ligger nyare torp- och egnahemsbebyggelse, som sammanhänger med uppsvinget inom skogsbruket i början av 1900-talet.

Historik: Under 25 år pågick ett stort och intensivt forskningsprojekt i Ängersjö, de äldsta fynden visar på en 8000-årig historia. Arkeologiska fynd visar på att kolonisationen av skogslandskapet tycks ha skett redan tiden 2000-1500 f.kr. Studier visar även att ett förhistoriskt fäbodsväsende går att identifiera. De tidigaste spåren av odling i Ängersjö är åkrar, som arkeologer har daterat till 1200-talet. Från och med 1300 – talet tillverkades järn i blästerugnar i skogarna omkring byn. Den fasta bebyggelsens historia kan följas i skrivna dokument och kartor tillbaka till 1500-talet, men människor har bott levat i trakten långt innan dess. Första gången Ängersjö nämns i historiska dokument är 1542, då fyra bönder i Ängersjö omtalas i en skattebok för Hälsingland. Senast 1655 hade byn ett kapell. Då markeras det på en karta över Ytterhogdals socken, som Ängersjö tillhörde. Den nuvarande kyrkan invigdes 1782 men det kom att dröja till 1925 innan Ängersjö blev en självständig socken, från att tidigare ha utgjort ett kapellag under Ytterhogdal.

Efter 1800-talets avvittring och skogsbolagens uppköp av skogarna kring byn skedde en enorm expansion inom skogsbruket. Hundratals skogsarbetare och körare var fr.o.m. 1860-talet sysselsatta i skogsavverkningar och flottning. Befolkningstalet toppade på 1920-talet med över 400 invånare. Det kyrkliga kapellaget upphöjdes till

egen socken samtidigt som Ängersjö blev egen kommun. Byn fick affär och skola och föreningslivet var omfattande.

Efter andra världskriget rationaliserades skogbruket alltmer. Skogsmaskiner och andra fordon ersatte körare, huggare och hästar och från 1960-talet började byn alltmer att tömmas på människor. I Ängersjö Skogsmuseum, norr om byn, visas skogsarbetets historia och miljöer.

Miljöbeskrivning: Mitt i byn står den träkyrka, som 1744 ersatte ett tidigare kapell på samma plats. Ett tiotal gårdar med stora timrade boningshus i två våningar finns i byns centrum. Husen är från 1800-talet. Karaktäristiskt för dem är höga grunder av huggen sten samt solbruna fasader av timmer eller omålad träpanel. Husen står som vittnesbörd om hur de stora gårdarna gjorde konkurs efter att de förlorat en trettioårig rättslig process mot skogsbolagen.

Byns centrum utgörs av ett väggkors vid vilket fortfarande det hus finns kvar, som innehöll byns affär. I Ängersjö skogs-museum/arbetslivsmuseum presenteras förutom skogsarbetsliv också bl. a flottning, skogens ekologi och torpets/fäbodens miljö och leverne (för de som inte bodde "borta" arbetades med skogsbruk) i en levande miljö med ett tjugotal byggnader och flera utställningar. Skolmuseet är en komplett skola. Den särskilt skyddsvärda delen av byn utgörs av den centrala bytåkten med kyrkan och några av de stora gårdarna. Här finns kunskapsvärden, upplevelsevärden och bruksvärden av bygdens långsiktiga historia som kan utvecklas ytterligare.

Åtgärd: Områdesbestämmelser utarbetas för Ängersjö.

Foto saknas

Källor:
Bebyggelsehistorisk tidskrift nr 57, 2009.

59. Marmatähta i Vänsjö R

I centrala delen av Vänsjö by ligger bostadsområdet "Marmatähta" från sent 1950-tal med sju egna hem för skogsarbetare. Alldeles intill ligger bolagsgården där skogsbolaget Marma Långrör AB hade sitt kontor och arkiv.

Historik: Sedan mitten av 1800-talet hade skogsavverkningar och flottning bedrivits i stor skala kring Vänsjö. Byn bestod ursprungligen av en handfull jordbruksgårdar, men när skogsbruket expanderade kom många skogsarbetare till trakten. Skogsbolaget Marma Långrör AB hade sedan 1863 ett bolagskontor i byn. Huset står kvar än i dag. På gården hade bolaget uppfört en mindre byggnad i huggen sten, som fungerade som bolagsarkiv. Arkivbyggnaden står kvar med året 1889 inhugget ovanför dörren. Men flera andra byggnader är borta.

I bostadshuset strax väster om bolagsgården bodde skogsinpektör Olof Borg från 1863 och huset kallas fortfarande för Borgens. Inspektorn höll andaktsstunder i kontorsrummet i en flygelbyggnad till bolagsgården. I samma sal hölls även byns första skolundervisning under ett par tre år innan Marma AB lät dagsverksarbetare bygga den byskola som stod färdig 1891. Den byggdes intill kasern, som var bostad åt arbetare vid bolaget. Huset med bönsalen är borta, men det nyare skolhuset står kvar.

Skogsbolaget var inte bara traktens stora arbetsgivare och hyresvärd utan organiserade även arbetskraftens andliga uppbyggnad och arbetarbarnens skolundervisning. De sociala skillnaderna mellan inspektorn och övriga i byn var stora. Under tidigt 1900-tal residerade inspektör Blomgren med familj i bolagsgården. Bolaget omorganiserade verksamheten kring 1920 och bolagsgården blev bostad för två skogsvaktarfamiljer; en för Vänsjödistriktet och en för Ängersjödistriktet.

Bolaget fick 1955 en byggnadsplan beviljad på en del av Vänsjö 14:1, för att där uppföra skogsarbetarbostäder. Planen avsåg att *tillgodose behovet av egna hemstomter för skogsarbetare i denna trakt*. Tomterna var på 800-1000 kvm och bolaget lät även anlägga ett vatten- och avloppsnät. Tomterna köptes av skogsarbetare som omkring 1958 satte upp likadana bostadshus.

Miljöbeskrivning: I en första omgång byggdes fem bostadshus, alla med samma utformning; enfamiljshus i ett plan och med vidbyggt garage och pannrum. Fasaderna är klädda med gula eternitplattor. Senare tillkom ytterligare tre bostadshus med något annorlunda utformning. Ett hus brann ned 1967.

Bostadsområdet Marmatäkt med den intilliggande bolagsgården är en miljö som återspeglar social utveckling i skogsbruksbygd från sent 1800-tal till 1950-tal. De enskilda egna hemmen från 1950-talet på Marmatäkt är i princip exteriört oförändrade medan bolagsgårdens byggnadsmiljö har påverkats av ägarbyten och förändrad funktion. Marmatäkt i Vänsjö utgör en både skogsbrukshistoriskt och socialhistoriskt intressant bymiljö.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

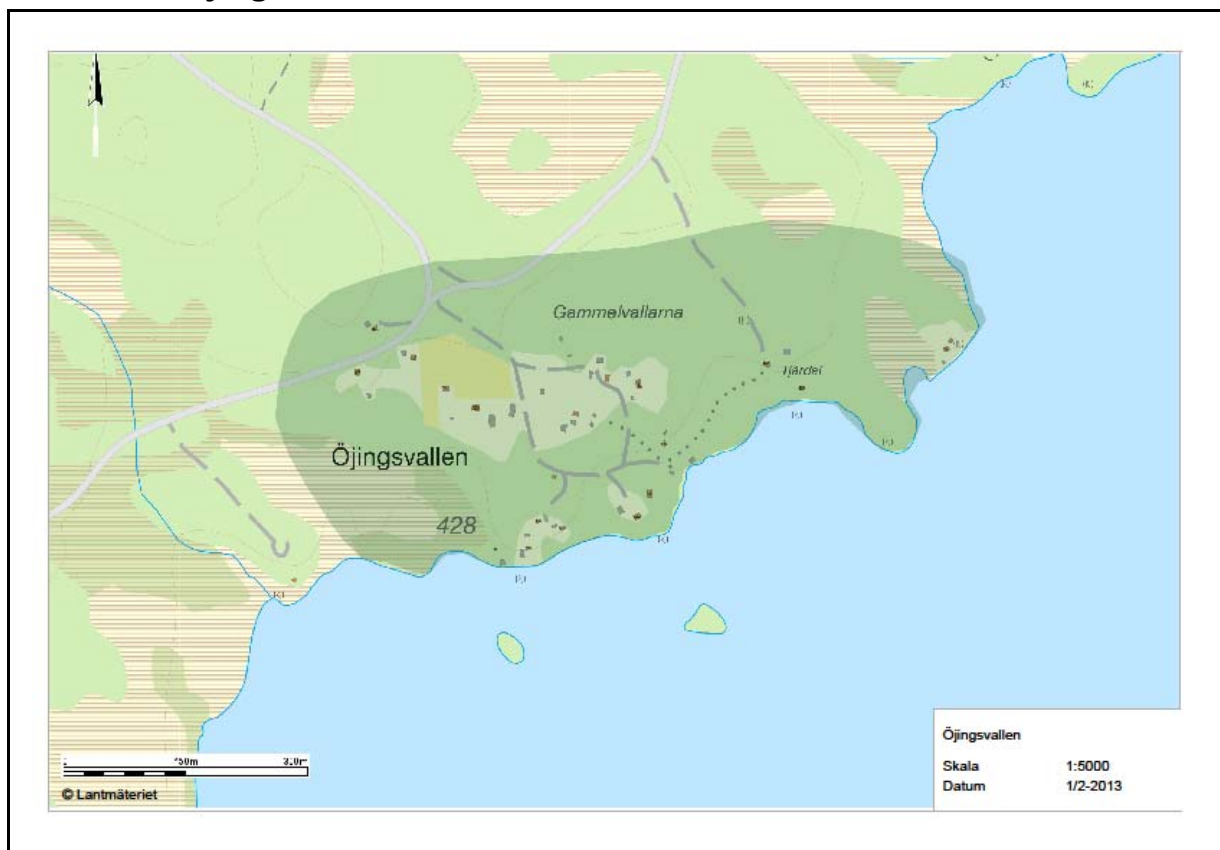
Foto saknas

Källor:

E. Öhrn-Johnsson: Barndomsminnen från Vänsjö by. (Tidn. Härjedalen 1983)

Muntliga uppgifter m.m : Staffan Söder, Sveg.

60. Öjingsvallen R

Öjingsvallen är den största fäbodvallen i Ängersjö socken och ligger vid sjön Öjingen sex km sydost om byn. Vallen har sex delar, vilka tillhört byns gårdar. Här finns ett trettiotal byggnader. Öjingsvallen nyttjas numera för fritidsändamål.

Historik: Boskapsskötsel på Öjingsvallen kan spåras till järnåldern. För omkring 1000 år sedan påbörjades också odling av vallen. Från den tiden hör sannolikt de tre husgrunder som kallas Gammelvallarna och som ligger drygt 100 m öster om den öppna fäbodtåkten. Grunderna är ca 3 x 3 m stora. De syns som gropar med en vall omkring och ska inte förväxlas med fångstgropar. Utefter sjöstranden rakt nedanför fäboden har fem stenåldersboplatser registrerats. De visar att området var attraktivt fångstmark redan under stenåldern. Öjingsvallen brukades traditionellt som fäbod in på 1970-talet.

Miljöbeskrivning: Fäbodens byggnader är mestadels traditionella timmerhus från 1600-tal till tidigt 1900-tal. Några är ombyggda för fritidsändamål, men fäbodkaraktären består. Öjingsvallens sex fäbodlotter kallas Hallvallen, Norrgårdsvallen, Svevallen, Svartsjövallen, Utigårdsvallen och Åsvallen. Det äldsta huset, och samtidigt det mest unika av fäbodens trettiotal timmerhus, är en liten hölada på Norrgårdsvallen. Timret till ladan avverkades 1648-1651 och byggnaden uppfördes säkerligen strax därpå. Ladans väggar på är insidan fyllda med drygt 200 inristade figurer, mest människor och djur, men även årtal och bokstäver. Inristningarna är folkligt klotter från århundraden, det mesta sannolikt från 1600- och/eller 1700-tal. Ett 60-tal människor är avbildade, ofta på skidor och med gevär under jakt på storvilt eller fågel. Det finns flera hundar bland de drygt 40 djurbilderna. Figurerna har gjorts med kniv av flera ristare.

Öjingsvallen är en kulturhistoriskt värdefull fäbodmiljö med ovanligt lång historia och med kulturminnen som inte bara speglar fäboddrift.

Förhållningssätt: Eventuella nya hus anpassas till kringmiljön och landskapsstruktur vad gäller tomtstorlek, placering, skala, material och färgsättning. Den öppna marken har stort kulturhistoriskt bevarandeintresse. Områdets starka kulturhistoriska karaktär kräver särskild omsorg vid nygestaltning så att helhetsintrycket vidmakthålls. Komplementbyggnader placeras och utformas så att huvudbyggnaden och tomtbild respekteras. En enkel färgsättning, med knutar och foder i liknande färg som fasad, kan då vara lämplig.

Linsellborren

Foto: Härjedalens kommun/Henry Jonasson

Underhåll och ändringar utförs varsamt och anpassas till byggnadernas karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster och detaljer behålls.

Källor:

Bebyggelsehistorisk tidskrift nr 57, 2009.

Byggnadsinventering av fäbodan i Härjedalens kommun. Jämtlands läns museum år 2000.

61. Torpet Halla N och B

Torpet Halla ligger ca 2,5 km sydväst om byn Ängersjö på Hallaberget. Halla togs upp som ett bondetorp under Ängersjö by 1809. På gården i näst intill väglöst land bedrevs sedan jordbruk fram till 1965.

I en utpräglad skogsbygd som trakterna kring Ängersjö, var skogsarbete som timmerhuggning, körning och flottning och boskapskötsel viktiga delar av en gårds ekonomi. Denna ekonomi involverade både kvinnor och män. På Halla svarade periodvis boskapskötseln för en större del av ekonomin än jordbruket.

Torpet Halla, Ängersjö 17:6, Ängersjö socken.
Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län/Johan Looch.

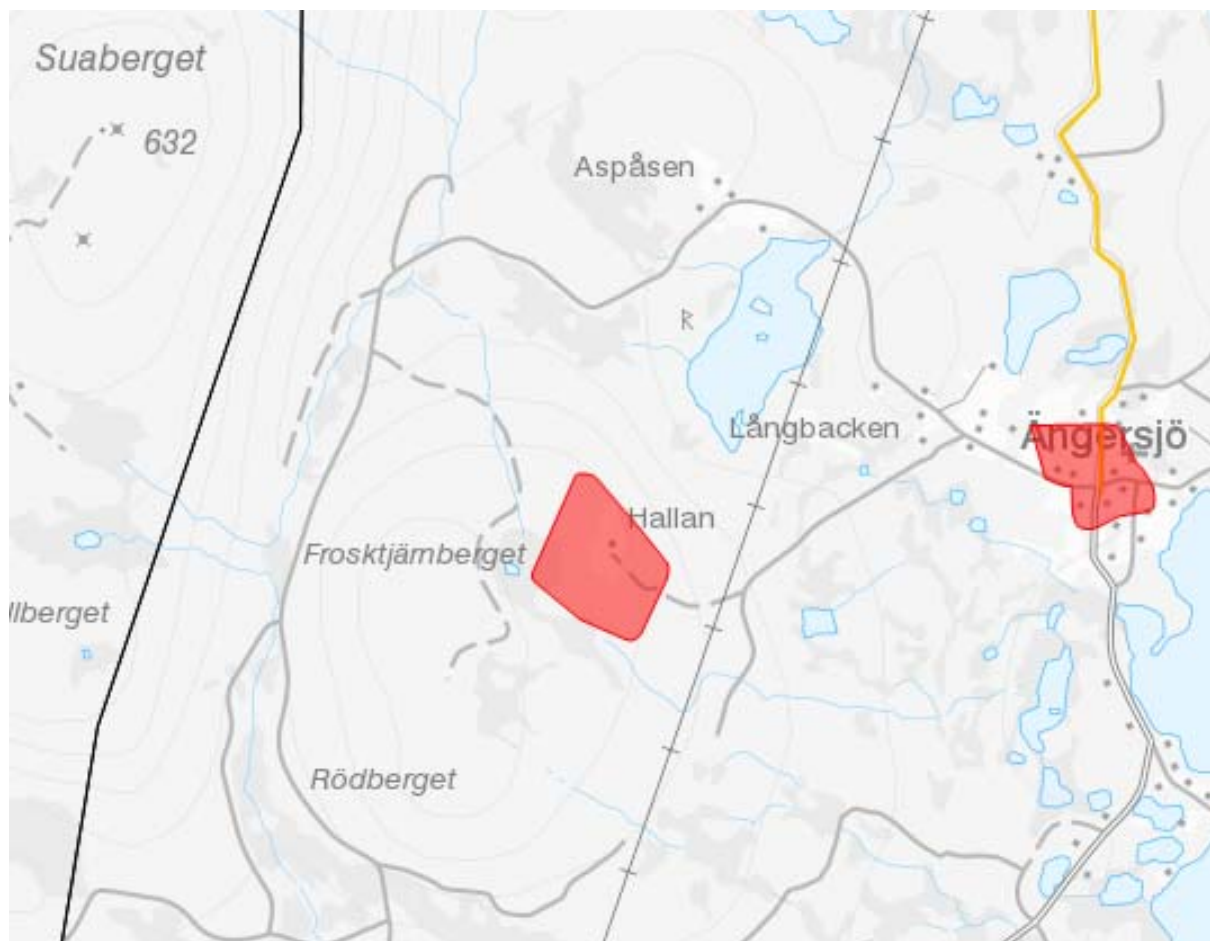
Halla tilldelades skogsmark vid laga skifte 1916. Skogsindustrins snabba expansion under slutet av 1800-talet medförde inte bara en utkomstmöjlighet för männen inom jordbruket, utan även för kvinnorna. Räkenskaper från Halla visar att jordbrukarhustrun producerade och sålde livsmedel till skogsarbetarlag och därtill skötte bokföringen. Periodvis var även skogsarbetare inhysta på Halla.

Livet på Halla är i flera avseenden mycket väl dokumenterat, till stor del tack vare Härjedalsprofilen Folke Pålsson, som föddes på Halla 1925.

Skyddsföreskrifter: Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Ängersjö 17:6 dvs. 1. boningshus, 2. ladugårdsbyggnad, 3. gammelkomlada, 4. komlada, 7. smedja, 8 och 9 lador. Byggnaderna nr 1, 2, 3, 4 och 7 får inte flyttas eller rivas. Byggnaderna nr 1, 2, 3, 4 och 7 får inte byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sina exteriörer. Ändring av rumsindelning, eller åtgärder som innebär ingrepp i bärande stomme, får inte göras i byggnaderna nr 1, 2, 3, 4 och 7. Ingrepp i, eller ändring av fast inredning

får inte göras i byggnaderna nr 2, 4 och 7. Till fast inredning hör bl.a. golv, tak, dö-
ar, lister, paneler, eldstäder, väggfasta hyllor, bänkar, skåp samt tröskverk och bås för
djuren.

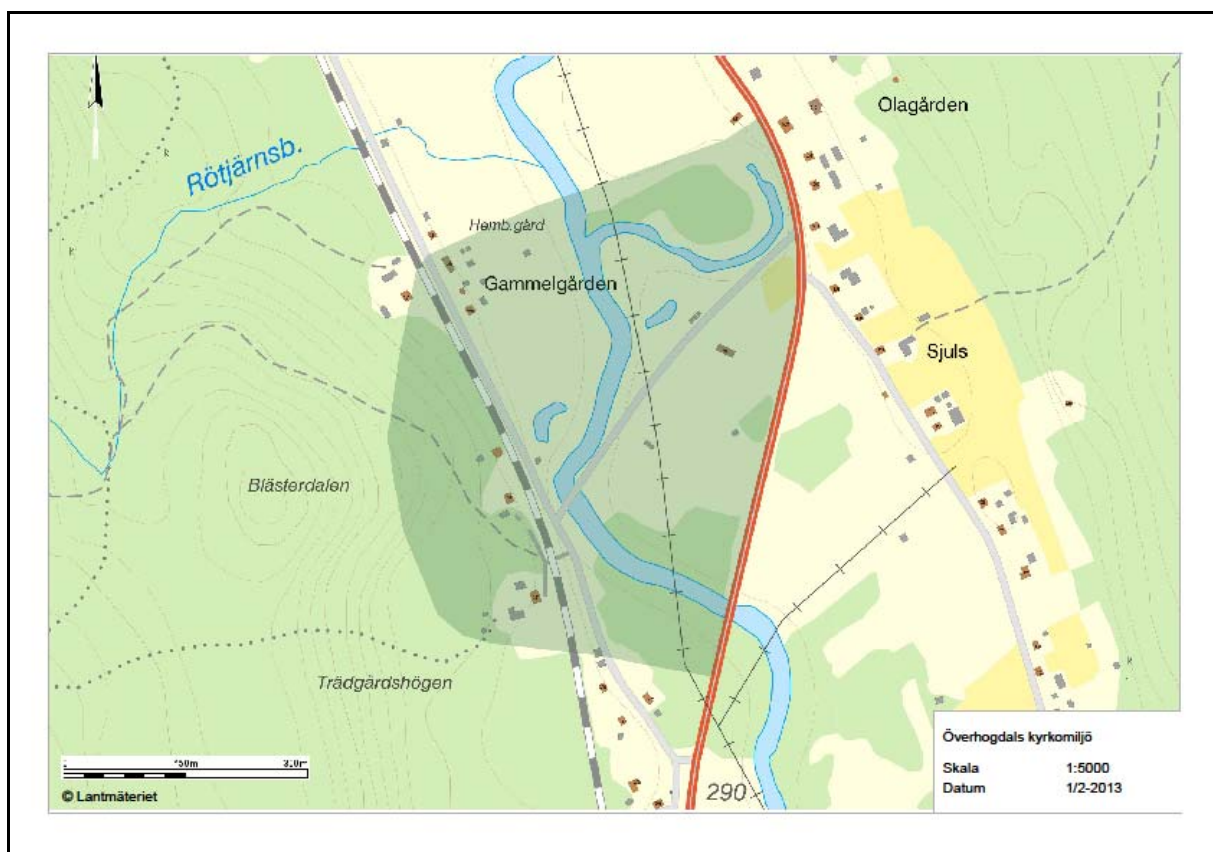
I smedjan får inte utrustning som hör till byggnaden, eller som tillförts den för att
användas i verksamheten, tas bort eller på annat sätt förändras. Byggnaderna nr 1, 2,
3, 4 och 7 ska underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall
utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte
minskar.

Skyddsområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär
inte förvanskas. Inom skyddsområdet ska marken vara öppen och hållas i vårdat
skick. Befintliga träd och buskar får inte tas ned. Inom skyddsområdet får ytterligare
byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras. De två ladorna (nr 8 och 9)
som flyttats till platsen ingår i byggnadsminnets skyddsområde. Länsstyrelsen och
Jämtlands läns museum lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll.

Källor:
Länsstyrelsen Jämtlands län

Överhogdal

62. Överhogdals kyrkomiljö **R**

Överhogdals kyrka är byggd 1747 och står på samma kyrkplats som har använts sedan åtminstone 1600-talet. Här hittades 1910 de internationellt kända Överhogdalsbonaderna.

Historik: Den första kända kyrkobyggnaden i Överhogdal nämns i ett brev från ärkebiskopen i Nidaros (Trondheim). Det var ett kapell som byggdes 1466. När det 1694 i ett annat dokument omnämns en träkyrka i Överhogdal, kan det antingen ha varit en helt ny kyrka, eller den gamla som blivit ombyggd. Kyrkans och bygdens medeltidshistoria blir särskilt intressant med tanke på de bildvävar som hittats i nuvarande kyrkan och tillverkade omkring 1100, alltså vid övergången mellan vikingatid och medeltid. När dessa s.k. Överhogdalsbonader hittades 1910 låg de i ett av de härbren som fortfarande står intill kyrkan. Men vävarna hade strax innan legat i en vedlår inne i kyrkan. Var de funnits innan dess vet ingen. Det är oklart om de gamla bildvävarna har använts i Överhogdals medeltida kyrka. Eller var de har tillverkats. De framstår som Härjedalens främsta bidrag till det europeiska kulturarvet och förknippas för alltid med Överhogdals kyrka.

Kyrkan står på låglänt mark invid ån Hoan och är ett blickfång för bybor och de trafikanter som passerar på väg E 45. Alldeles invid kyrkan passerar den urgamla kyrkvägen och fortsätter väster om kyrkan över Hoan på en balkbro från 1918. Den nuvarande landsvägsbron för E 45:an över Hoan byggdes 1949.

Miljöbeskrivning: Det öppna odlingslandskapet kring kyrkan, broarna, den slingrande ån och norrut upp till hembygdsgården har stora landskapsbildsvärden och innehåller flera byggnader av kulturhistoriskt värde. I miljöns västra del passerar inlandsbanan. Vägar, broar och järnväg visar hur kommunikationerna utvecklats.

Källor:

S. Eurenus: Vävtråden 1981-1982

U. Oscarsson: De gåtfulla Överhogdalsbonaderna. 2010

Jämten 1986

63. Gammelbudd L

I den norra delen av miljön ligger hembygdsgården Gammel-Budd med den parstuga som en gång var mangårdsbyggnad på gården Öster-Budd. Gården hörde till de äldre och större i Överhogdal, men när järnvägen byggdes rätt över Öster-Budds gårdstun utplånades alla hus förutom parstugan.

Foto saknas

Parstugan står kvar på ursprunglig plats och skänktes 1952 till den nybildade hembygdsföreningen av makarna Julia och Olov Ohlin. Julia var född i gammelgården i Budd som varit i släktens ägo sedan århundranden tillbaka. Kring denna byggnad skapades hembygdsgården Gammel-Budd. Parstugan är timrad i två våningar och förlängd med en s.k. framkammare. Parstugan anses vara byggd i början av 1800-talet. Till hembygds-gården har även flyttats ett härbre från 1700-talet och en lada från 1600-talet. Inuti ladan finns intressanta inristningar i väggstockarna. Där kan man se vapenbärande soldater och andra figurer samt året 1670. Inristningarnas klotter är folkliga dokument från en orolig tid i bygden.

I byns centrala del finns besöksanläggningen Överhogdals forngård, där historien om bonaderna visas i en utställning.

Källor

Tryckta källor:

Bebyggelsehistorisk tidskrift nr 57, 2009.
Bergström- Magnusson –Raihle: Härjedalen
Bergström: Härjedalens fornminnesförening. Jämten 1986.
Bergström: Turistland med kulturband. (1982)
Blombäck: Kunskapsunderlag om den moderna bebyggelsen i Härjedalen (Utredning 2006, Jamtli).
Bromée: En bok om Sveg och Härjedalen.
Busk: Messlingen – byn vid vägs ände. 1990
Byggnadsinventering av fäbodan i Härjedalens kommun. Jämtlands läns museum år 2000.
Cedenhag: Våra kyrkor. 1998.
Erixon: Svenska byar utan systematisk reglering. 1960
Eurenus: Vävtråden 1981-1982
Gård och bygd i Vemdalen, Vemhån och Qvisthån
Gårdar i Hede, nr 6. 1987.
Hede socken förr och nu.
Jamtli byggnadsinventering 1975.
John Fjellner: Vemdalen – kulturbygd bland fjällen
Jämten 1986
Jämtlands läns museum: Byggnadsinventering av fäbodan i Härjedalens kommun
Karlsson: Kulturvärden i Gåssjö. Länsstyrelsen rapport 1996.
Karlsson: Kulturvärden i Gåssjö. Rapport från Länsstyrelsen i Jämtlands län
Lillhårdals hembygdsförening: Hårdals fäbodan med fotografier, andra upplagan 2005
Linsell – Ransjö förr. Ett häfte om bygden i gången tid. Del 1 och 2. Utgivna av Linsells byalag.
Ljungdahl: Mittådalen sameby. Historia, kulturmiljöer & turister. 2011
Lofterud: Härjedalens hjärta. Sevärdheter i trakten av Sveg.
Look : Härjedalens genuina Kulturarv - Om historia, mångfald, strategisk design och samhällsplanering, Länsstyrelsen i Jämtlands län
Look : Kraftverket i landskapet. Länsstyrelsen i Jämtlands län 2002.
Lundmark m.fl. : Anteckningar om Funäsdalen med omnejd, 2001.
Lundmark: Käringsjön –byn som flyttade. 1988
Lundmark: Stulet land. Svensk makt på samisk mark. 2008
Modin. Härjedalens ortnamn och bygdesägnar
Norrby: Skattehemman och bondesläkter i Ytterhogdal ca 1600- 1940.
Olsson: Råmyra från början till slut. 2009.
Oscarsson: De gåtfulla Överhogdalsbonaderna. 2010.
Oscarsson: Finnpörtet i Råmyran. Jämten 1979.
Preusler: Avsides men inte avskärmat. (2008)
PRO/ABF Härjedalen: Ytterhogdal – näringsliv m.m. under tidigt 1900-tal. (2010)
Rensberg, Brändåsen, muntliga uppgifter.
Roslund-Forenus: Linsellborren – spår efter flottningsepoken.
Rutfjäll: ABC bland fjällen. 1989
Schmidt: Resa genom Hälsingland och Härjedalen år 1799. Utgiven 1992.
Torp: Från kåtor till egnahem.Bebyggelsehistorisk tidskrift 1992
Öhrn-Johnsson: Barndomsminnen från Vänsjö by.(Tidn. Härjedalen 1983)

Muntliga uppgifter:

Annika Myhr
Börje Nilsson, Ingemar Eriksson och Göran Östh, Linsell
Hembygdsföreningen, Östansjö
Ingrid Rehnfeldt, Mittådalen.
Ivar Amundsen, Hede
Krokströmmen
L-I Löw, Linsellsjön
Lars-Olof Berggren, hembygdsföreningen Viken Västansjö
Marianne Sylsjö, Gröndalen
Staffan Söder, Sveg
Västansjögården, Samtal med ägaren.

Övriga källor:

Arkivaliesammanställning i Jamtlis arkiv
Brev från Erik J Bergström, Östersund.

Brev från Tage Fjellner, Vemdalen
Fjällnäs www.fjallnas.se
GOSA <http://www.gosa.se>
Informationstavla vid Kraftstationen
Länsstyrelsen i Jämtlands län, webbsida
Skistar www.skistar.com
Uppteckningar i Gård- & Säterarkivet, Funäsdalen
Östersundsposten 2011

HÄRJEDALENS KOMMUN
HERJEDAELEN TJIELTE